

ДНЕВНИКЪТ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание

Трета редовна сесия.

I заседание, неделя, 19 декември 1910 г.

(Открито от председателя г. д-ръ П. Ораховацъ, въ 2 ч. 25 м. слѣдъ пладне)

Председателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля г. секретаря да провери отсутствуващитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретарь П. Паскалевъ: (Прочита списъка. Отсутствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Алипий Аврамовъ, Георги Арабаджиевъ, Константинъ Батоловъ, Константинъ Велиновъ, Йонко Гунчевъ, Александъръ Димитровъ, Петъръ Димитровъ, Василь Димчевъ, д-ръ Иванъ Дрънковъ, Владимиръ Дяковичъ, Лазаръ Ивановъ, д-ръ Георги Калинковъ, Александъръ Каназирски, Никола Коларовъ, Христо Конкилевъ, Димитъръ Маноиловъ, Василь Мантовъ, Георги Палашевъ, Стефанъ Паприковъ, Недко Пеневъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Никола Поповъ, Георги Радойковъ, Стефанъ Родевъ и Иванъ Саллабашевъ)

Председателъ: Отсутствуватъ 25 народни прѣдставители; има изискуемото се число, за да се смѣта засѣданието за законно.

Съобщавамъ на Събранието, че е постѣпило заявление отъ самоковския народенъ прѣдставителъ г. Георги Радойковъ, съ което иска отъ Събранието да му се разрѣши 1 день отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Сливенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стефанъ Стефановъ иска 5 дена отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Постѣпилъ е отъ Министерството на финанситѣ бюджетопроектъ за приходитѣ и разходитѣ на разнитѣ фондове, управлявани отъ министерствата, съгласно чл. 79 отъ закона за отчетността по бюджета.

Отъ сжщото министерство е постѣпило прѣдложение за $\frac{2}{12}$ отъ кредита за заплати по извънредния бюджетъ за 1910 г. и $\frac{2}{12}$ отъ кредититѣ за заплати, стипендии и пенсии по бюджетитѣ на разнитѣ фондове.

Минаваме на дневния редъ — разглеждане прѣдложеніето на шуменския народенъ прѣдставителъ г. Атанасъ Краевъ за прѣдаване подъ сѣдъ нѣкои отъ министритѣ на бившитѣ кабинети Петровъ, Петковъ, Гудевъ.

Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Георги Данаиловъ.

А. Краевъ: Моля, азъ бѣхъ поискалъ думата по-рано.

Председателъ: Моля, г. Краевъ, г. Данаиловъ има думата по редъ.

Г. Данаиловъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! На основание чл. 3 отъ закона за сѣдене министритѣ, позволявамъ си да се явя прѣдъ васъ, като народенъ прѣдставителъ на XIV-то обикновено Народно събрание, за да изложа своето разбиране по въпроса, който е сложенъ тукъ на наше разглеждане, обсъждане и рѣшение. Съ пълно съзнание на важността и историческото значение на момента, както и на деликатността въ положението на всѣки ораторъ, който въ моето качество би се намѣрилъ прѣдъ васъ, азъ искамъ и дължа да заявя, прѣди всичко, че излизамъ тукъ не съ намѣрение на укоръ за сторени грѣшки, не съ намѣрение на обвинение въ извършени прѣстѣпления — това не е моментъ на наше внимание — а излизамъ съ намѣрение за едно просто разяснение на факти, изнесени вече прѣдъ васъ, но факти отъ важно значение, факти, засѣгащи дълбокиятъ устой на народния животъ, на българската държава. По тия причини, г. г. народни прѣдставители, ще повѣрвате, че азъ съмъ дошълъ съ пълно съзнание, какво само истината, истината въ човѣшката възможностъ, е тази, която ме ръководи въ настоящия моментъ и която ми налага трѣзвостъ и безпристрастие, заедно съ едно взаимно уважение при излагането на своитѣ мисли и на своето схващане.

Първиятъ въпросъ, който ми прѣдстои да разгледамъ прѣдъ васъ, се отнася до анкетата на XIV-то обикновено Народно събрание. Азъ съмъ членъ отъ анкетната комисия; азъ съмъ единъ скроменъ и, може-би, най-послѣденъ сътрудникъ въ редоветѣ на избранитѣ отъ васъ народни прѣдставители въ тая работа, и мисля, че излизайки тука пръвъ, ми се налага една задача: да отхвърля невѣрноститѣ, да отхвърля нелѣпоститѣ, които се пу-снаха тукъ, въ парламента, и вѣнъ, въ печата, по нашъ адресъ, по адресъ на членоветѣ отъ анкетната комисия. Изказа се, прѣди всичко, отъ г. г. бившитѣ министри, единъ протестъ за начина, по който анкетната комисия е вършила своята работа. Това било,

казва се — и се потвърди от хора, дълбоко разбиращи значението на думите, които изказват в тези исторически минути — това било инквизиционна процедура, а самата работа, а самите факти, изнесени пред вас от страна на анкетната комисия, били лекомислени; там имало работи невърни, там имало даже нйца противоположни на истиността, на документалната истиност. Дълга, г. г. народни представители, да опровергавя всичко това, защото то е изкуствено и безосновно. Вие си припомняте оня момент, 28 февруарий 1910 г., и преди него, когато тук се избираха членовете на анкетната комисия; вие всички съзнавахте тогава тежката, неприятната и отговорната — отговорна, докато човешкият живот трае — работа, която се възлага на анкетната комисия; и вие сте свидетели, че онзи именно, които се сочеха да бъдат избрани в анкетната комисия, бяха от нея, че много лица, които бяха визирани да влязат там, се бояха, молеха да бъдат освободени, да не влизат в тази анкетна комисия, защото всички съзнавахме, че това не е шегата: тук се гради историята, бъдещето на България, тук или се пръсчат корените на съзнатото зло, или се отварят пътища за нови злини в тая страна, пък, ако щете, и за бъдещи отмъщения. Следователно, никой от нас, които имаме участието или нещастното да попаднем в тази анкетна комисия, не е попаднал, защото го е желаял. Но и когато вие вдигнахте ръка да ни изберете, ние постъпихме там съвсем съзнание на отговорността на тежката задача, която имаме да изпълняваме. И доколкото аз разбирам, доколкото и анкетната комисия разбира — а и вие това сте разбирали по съвѣст, когато сте гласували за нейното назначаване — анкетната комисия имаше една задача: да охарактеризира управлението на миналия режим, като издири онзи факти и дѣла, които най-добре да го представят днес пред вас и които да служат като паметник в бъдещето, пред историята. Дълго мисли анкетната комисия — тя не така леко се отнесе към своята задача, както може на пръв поглед пред един обикновен журналист, който критикува сълектата на своето перо да се представи — тя дълго мисли, казвам, кой път трябва да хване в изпълнение на тази тежка, на тази голѣма и съ още по-голѣма отговорност задача. Тя обсъди, да ли да хване оня път, който бившият министър г. Геннадиев ви начерта — да тръгне наоткрито, да разследва и прѣследва. Но тогава тази анкетна комисия, по силата на оня мандат, който вие ѝ дадохте и с който заповѣдахте на всички власти в България да бъдат на нейна услуга, тази анкетна комисия, трѣбваше като естествено послѣдствие от такова едно разбиране, преди всичко, съ помощта на прокурора, да тури ръка на всички онзи книжа, които се пазѣха от бившите министри в техните частни квартири! Този път би ли бил единъ здравъ, от държавно гледище, път в изпълнение на нашата задача, така деликатна, така съдбоносна за страната? Не. Анкетната комисия разбира, че тя, преди всичко, не е слѣдствена комисия, че ней прѣдстои другъ единъ път, друга една метода на работа, една работа не съдебна, на широки сношения съ външния свѣтъ, но една работа държавническа, една работа политическа, една работа тиха, внимателна, една работа при най-малкъ шумъ за обществото, при най-малко, слѣдователно, раздражение, една работа при най-малка тревога за лицата, които бѣха прѣдметъ на анкетиране, които бѣха, по-право казано, ангажирани в работата на анкетната комисия. Защото, г. г. народни представители, тук е тъкмо мѣстото да кажа аз мисълта, че анкетната комисия се интересуваше не от лицата — тѣ не бѣха за нас, анкетната комисия, обвиняеми хора, тѣ не

бѣха още по-малко обвинени хора; насъ ни интересуваше едно: системата на управлението, принципѣ, срдствата, въ свѣзка съ онзи основни положения, на които е поставено управлението на нашата страна, законитѣ. И ние рѣшихме, че ще извършимъ нашата работа по дѣлата, ще я извършимъ по книжата, ще я извършимъ по документитѣ; ние не бива да прибѣгваме къмъ разпитъ на свидетели, освѣтъ въ най-крайни случаи, най-необходими случаи, дѣто трѣбва да се запази нѣщо, което може на момента да изчезне и се изгуби. Тѣзи най-крайни случаи ние използвахме пакъ въ най-ограничена форма — два или три пѣти, дѣто архивата мълчеше, или бѣше неясна! И кой знае тѣзи, които сега ни упрекаватъ, че сме дѣйствували безъ шумъ, безъ тревога, колко повече бѣха да ни нападатъ, ако бихме усвоили тѣхната метода!

Но намъ тукъ се хвърля още единъ по-силенъ упрекъ: ние сме били затворени въ своето изследване, дотолкова, че даже на лица, които сж се отнесли къмъ анкетната комисия съ желание, съ настояване да бъдатъ разпитани, на 2—3 пѣти, е било отказано това. Не знамъ, кои сж тия лица; прѣдполагамъ да е, обаче, г. Германовъ, бившиятъ директоръ на Статистиката, друго лице не се е обаждало. Ние оставихме тритѣ заявления на г. Германова безъ разглеждане на слѣдующитѣ основания: Първо, заявленията на г. Германова — тѣ сж въ архивата на анкетната комисия — сж написани на единъ непристоенъ езикъ за нѣкои отъ членовете на анкетната комисия; а всѣки единъ документъ, който е написанъ съ неприличенъ езикъ, даже не се приема въ канцеларитѣ на държавнитѣ учрѣждения. Второ, защото имаме двѣ анкетни работи по инициативата на бившия министъръ на търговията и земледѣлието г. Ляпчевъ, които бѣха раздадени на народнитѣ представители и на пресата, слѣдователно, на цѣла България; г. бившиятъ директоръ на статистиката можеше да се отнесе тамъ, дѣто бѣха раздадени тѣзи документи, и да даде своитѣ обяснения и своитѣ оправдания, ако той имаше за това основание. И третиятъ, най-важниятъ, мотивъ бѣше, че ние въ анкетната комисия, не изследвахме чиновници и не се занимавахме съ работитѣ на чиновници, ние имаме за задача да изучимъ и изследваме дѣлата на нѣкои отъ министритѣ на бившето управление — имената имъ даже бѣха показани въ прѣдложението за анкетирането на тѣзи дѣла — слѣдователно, всѣ какви други заявления за насъ бѣха безъ интересъ, ако тѣ не засѣгаха дѣйността на едно отъ анкетирани министри. И тука, слѣдователно, нападкитѣ сж неоснователни.

Самото изпълнение на нашата задача бѣ извършено, г. г. народни представители — това вие ще признаете, това ще признае и цѣла България, ако има възможностъ съ внимание да прочете всичко онако, което е написано въ доклада на анкетната комисия — съ една прѣданостъ къмъ дѣлото. Защото, казахъ въ началото, и само още единъ път го повторя: и ние сме граждани на тая страна, и ние знаемъ, какво значи гражданска отговорност, особено когато излизашъ отъ името на едно Народно събрание да вършишъ работа. Ето защо, казвамъ, ние рѣшихме, за да бъдемъ точни въ нашата работа, да не посѣгаме на нищо, което може да бѣде колѣбливо, което може да измѣни своето положение, особено, слѣдователно, къмъ свидетелски показания, къмъ разпитъ на когото и да е било, па даже и на самитѣ анкетирани министри. Ние искахме да изнесемъ по документи само онзи дѣла, които прѣдставляватъ единъ интересъ, ще кажа по-нататъкъ, за системата на управлението, което анкетираме. И недѣйте мисли, че само това, което е тукъ, въ доклада на анкетната комисия, е било прѣдметъ на нейната работа. Единъ нашъ трудолюбивъ другаръ

цѣли 2—3 мѣсеца се рови въ единъ купъ дѣла, за да ги изслѣдва, но нито едно отъ неговитѣ изслѣдвания не влизатъ въ доклада на анкетната комисија. Ние прѣминахме десетки други дѣла — азъ разбирамъ дѣла, архивни, прѣписки, вземени отъ управлението — тѣзи дѣла се докладваха прѣдъ членовѣтъ на анкетната комисија въ засѣданията ѝ изучаваха се, критикуваха се, но нито едно отъ тѣхъ не влѣзѣ въ доклада ѝ. Съ други думи, не всичко е изнесено прѣдъ обществото. Искамъ да кажа съ това, че не само тия 60 и нѣколко факти, които вие имате на рѣцѣ, бѣха прѣдметъ на изучаване отъ анкетната комисија, не всичко изучено влиза въ доклада, защото не всичко, споредъ нашитѣ разбирания въ нашитѣ засѣдания, е прѣдставлявало интересъ за характеристика на това управление, не всичко е въ интереса на държавата да се изнесе публично.

Кажа се: ние сме се обрѣщали и къмъ обществото. Не зная, какъ излѣзе това навѣнъ по вѣстникитѣ, но, на всѣки случай, ние, въ анкетната комисија, отъ анонимни донесения не се увлѣкохме. Не можеше прѣдседателътъ на анкетната комисија, на когото се пращаха тѣзи анонимни донесения, да не ги доложи въ комисията, не можеше тѣ да не бѣдатъ разгледани, но ние тѣхъ по-малко цѣлѣхме; напротивъ, ние имахме нѣкои бѣлѣжки и писма отъ хора доста почтени, съ познато реноме, съ които тѣ ни обрѣщаха вниманието върху извѣстни въпроси, ние тѣхъ изучавахме. И само за примѣръ, г. г. народни прѣдставители, азъ ще ви обрна вниманието върху № 67 отъ доклада на анкетната комисија на стр. 385, тамъ дѣто е дадена смѣтка за изплащането на нѣкои дългове отъ страна на покойния бившъ министъръ Лазаръ Паяковъ, направена по инициативата на единъ почтенъ гражданинъ, нѣма да кажа повече за неговото име. Ще спомена само, че този господинъ на 2—3 пати се обрѣща къмъ насъ съ писма и по-сочваше на факти. Ние не можехме да останемъ неотзивчиви къмъ такава една настойчивостъ; ние трѣбваше да захванемъ изслѣждане, макаръ да знаехме, че една работа като тая, да се изучатъ смѣткитѣ и земаме-даванията на когото и да било отъ бившитѣ министри по банцитѣ въ България, е абсолютно невъзможна. И колко би ни държалъ тоя гражданинъ отговорни, ако не обрѣгнѣхме внимание на неговитѣ донесения. И ако вие виждате напечатани въ доклада на анкетната комисија, въ единъ параграфъ, смѣткитѣ и дълговетѣ на бившия министъръ, покойниятъ Лазаръ Паяковъ, то е само затуй, защото въ тѣзи изучавания дѣйствително бѣсна една особено характерна черта отъ миналото управление. Вие тамъ ще видите, какъ една българска банка, Русенската търговска банка, опрощава на единъ финансовъ министъръ въ момента, когато той е министъръ на финанситѣ — 32.000 л.; вие ще видите, какъ му опрощава 13.000 л. лихви; вие ще видите, какъ дѣуга една банка, „Гирдапъ“ поема отъ неговия дългъ 60.000 л. въ този моментъ, когато той е финансовъ министъръ, когато държи всичкитѣ срѣдства на българското съкровище въ рѣцѣтъ си; вие ще видите въ сжщата тази бѣлѣжка, какъ друга една чужда банка приема негови полици sans obligo, ще каже съ всичката отговорностъ върху себе си. Тѣзи факти сж необходими, за да охарактеризиратъ системата на онова управление — за да не кажа по-силна дума.

И когато, г. г. народни прѣдставители, изучавахме дѣлата, ние не бѣхме повърхностни, както може отъ единъкъ да се заключи отъ обвиненията, които тукъ ни се хвърлиха. Нѣма нито една работа, която вие да виждате въ доклада на анкетната комисија, която да не е минала най-малко три пати прѣвъ засѣданията на анкетната комисија: единъ пътъ, обикновенъ докладъ по дѣлото, прѣписката, другъ пътъ, писменъ докладъ или писмени бѣлѣжки, за да се

установи нарушението или отговорността; трети пътъ, написанъ изцѣло докладъ и прѣвѣрентъ. Истина е — и това се изтъкна тукъ съ особенъ акцентъ — че ние, които бѣхме въ анкетната комисија, не сме всезнаючи, ние техници не сме; има въпроси, които не сме познавали. Ще повѣрвате, г. г. народни прѣдставители, че и въ туй отношение ние бѣхме внимателни. Ние можехме да прѣцѣпнимъ, какво ние не можемъ всичко да знаемъ, и затова ние се обрѣгнахме къмъ помощта на познавачи по дадени въпроси, къмъ техници. И не само това; ние често пати сами се обрѣгахме на такива експерти и си позволявахме да правимъ изучавания, които далечъ не сж били, казвамъ, наша специалностъ. И за да не бѣда голословенъ въ това отношение, азъ ще обрна вниманието ви върху оная бѣлѣжка, или, по-право, върху онова обвинение, което е отбѣлзано въ доклада на анкетната комисија подъ № 14 на стр. 101, т. е. за купуването на 2.000 спиртомѣри отъ страна на министра на финанситѣ чрѣвъ търговската кѣща въ София — Дацовъ и С-ие. Когато намъ се прѣдстави въпросътъ за прѣвъ пътъ, изученъ само по дѣлото, естествено, ние не можехме да си дадемъ смѣтка за туй, какво прѣдставляватъ отъ себе си тѣзи спиртомѣри и да-ли дѣйствително нѣма въ тѣхъ такава една стойностъ, каквато се показва, и ние поискахме отъ акцизното отдѣление при Министерството на финанситѣ самитѣ спиртомѣри и всичкитѣ спиртомѣри, съ каквито сж си служили. И въ такъвъ случай не мога да не отбѣлжа всичката оная голословностъ, съ която — този въпросъ, за съжаление, тукъ не е прѣдметъ на третиране — в. „Новъ вѣкъ“, който записваше, именно тѣзи въпроси, искаше да отбѣлжи нашата нередовностъ въ този случай. Казва се въ в. „Новъ вѣкъ“: прѣди всичко, и въ врѣмето на г. Теодора Теодоровъ били зарѣжани такива спиртомѣри, по сжщата цѣна; не само туй, а казва се още: въ врѣмето на г. Ивана Евстратиевъ Гешовъ били зарѣжани спиртомѣри въ Франция по 26 л. Г. г. народни прѣдставители! Ако се интересувате по техническата страна, моля ви да отидете въ стаята на г. подначалника и ще видите тѣзи спиртомѣри тамъ. Онзи, който е зарѣжанъ въ врѣмето на г. Ивана Евстратиевъ Гешовъ и който се отбѣлзва, че струвалъ по-скѣло — 26 л., ще го видите въ една сжсна кожена кутия, отъ втрѣ съ кожа отъ еленъ, съ три-четири спиртомѣра, съ още различни такива нѣща, които се складира въ втрѣ и се сгъватъ; съ други думи, единъ сжщъ физически уредъ. Вие ще видите тамъ и тѣзи спиртомѣри, които сж именно отъ тѣзи 2.000. Нѣщо повече даже ще видите сега тамъ: ще видите, че, ако отидете въ една софийска дрогерия да купите единъ такъвъ спиртомѣръ, каквито сж тѣзи 2.000 спиртомѣра на покойния министъръ Паяковъ, ще го купите по 1-75 л., а този, който на врѣмето е струвалъ 26 л., не вѣрвамъ да го купите и за 26, като физически уредъ.

Но, г. г. народни прѣдставители, вие, които безспорно сте прочели доклада на анкетната комисија, ще се съгласите съ мене, че не е тамъ въпросътъ, че единъ финансовъ министъръ, Теодоръ Теодоровъ, могълъ да купи по 22-50 л., а слѣдъ него другъ финансовъ министъръ, Лазаръ Паяковъ, пакъ по сжщата цѣна да ги купи. Вие, които сте вникнали въ подробноститѣ на работата, ще сте забѣлжали, че Теодоръ Теодоровъ — самото писмо е обнародвано въ в. „Новъ вѣкъ“; ние не сме турнали тѣзи подробности, защото ще се спремъ по-сетѣ; ние се стараехме да бждемъ въ доклада си по възможностъ най-кратки; иначе, ние бихме напечатали томовете, които вие нѣмахте врѣме да прочетете съ цѣли мѣсечи — ще сте забѣлжали, казвамъ, отъ писмото на Финансовото министерство отъ 15 септември 1908 г., подъ № 12.240, напечатано въ в. „Новъ вѣкъ“ брой 1.489, че тамъ се зарѣчватъ 70, и словомъ седем-

десетъ Гейлюсакови спиртомѣри. Когато заржчвашъ такова малко количество спиртомѣри, и то за опитъ, да го опитатъ акцизните власти, естествено е, че цѣната ще бѣде друга, а когато заржчвашъ едно такова количество спиртомѣри, напр. 2.000, естествено е, че цѣната ще бѣде свършено друга. Но не е тамъ въпросътъ. Ако ние този фактъ сме изнесли прѣдъ васъ и е влѣзълъ въ доклада на анкетата, то е защото вие ще видите, че въ това врѣме, когато министърътъ на финансите, съ докладъ до Министерския съветъ, иска да се поржчатъ на една софийска фирма — ед е едно коя е тя, С. Ж. Дацовъ или друга — 2.000 спиртомѣра по 22-50 л. единиятъ, въ това врѣме, казвамъ, се получава едно писмо, адресирано до министър-прѣдседателя, а послѣдниятъ го изпраща до министра на финансите, отъ сжщата онази фирма, отъ сжщата фабрика, която произвежда прѣдлаганитѣ отъ С. Ж. Дацовъ спиртомѣри, Кристъ Кобъ и С-ие, и тя казва: „Азъ тѣзи спиртомѣри ще ви ги доставя въ София по 9 марки, всичко комплексъ“. Финансовото министерство се намира въ невъзможностъ — 11 л. срѣщу 22-50 л. — и захваща сега да се търси възможностъ, за да може да се излѣзе отъ туй затруднение. Финансовиятъ министъръ пише на фирмата: не, туй, което вие ни прѣдставявате, то е друго; ние искаме едни-какви си и едни-какви си спиртомѣри, сир. спиртомѣри въ четири части: една дървена кутия, единъ спиртомѣръ, единъ термометръ въ него, единъ стъкленъ цилиндъръ — сжщитѣ нѣща, обаче, прѣдлага и Кристъ Кобъ; прочетете писмото му прѣведено на български и ще видите буквално сжщитѣ нѣща. Не е това, казва Министерството на финансите, ние искаме спиртомѣри, проверени отъ Метеорологическата станция, ние искаме спиртомѣри освободени отъ мито, ние искаме спиртомѣри съ удостоверение отъ Метеорологическата станция, че тѣ сж проверени и изпитани.

Г. г. народни прѣдставители! Въ доклада до Министерския съветъ тѣзи нѣща не сж влѣзли; тѣ изникнаха отсетнѣ, за да се даде основание на фирмата да се бори тя въ цѣната, когато едно писмо е налице; тѣ сж просто измислени отсетнѣ и че всичко това е безъ основание, въпрѣки твърдението на в. „Новъ вѣкъ“, че всѣко удостоверение струвало единъ левъ и пр., може да се види отъ слѣднитѣ факти: Метеорологическата станция ни извѣстява, че сж проверени 4.170 спиртомѣра безплатно, че тѣ сж получили едно удостоверение, печатано въ Държавната печатница, и че на него е залѣнена една марка отъ 50 ст. Турете и половинъ левъ на всѣки спиртомѣръ за мито, ето най-много 12 л. Съ този примѣръ искахъ само да покажа, до каква степенъ анкетната комисиия, при изслѣждането и описанието на случаитѣ, попаднали въ нейни рѣцѣ, е била внимателна къмъ своитѣ задължения и отива докрай въ изслѣждането на всичкитѣ елементи, въ състояние да прѣдизвикатъ едни или други.

Третиятъ въпросъ: ясна ли е или не анкетната комисиия въ своитѣ изложения? Дѣйствително това е единъ въпросъ доста мъченъ да се обсъжда или да се гради върху него. Анкетната комисиия видѣ, че не е възможно, както току-що заблѣзвахъ, да влиза въ голѣми подробности, и възможно е, поради стремлението да направи изложението си кратичко, за да може да се чете отъ всѣкого, възможно е, казвамъ, да сж изпуснати нѣкои работи. Както ще се увѣрите по-нататъкъ, това, обаче, ни най-малко не дава основание на всички заинтересувани прѣко или косвено да хвърлятъ упрекъ върху работата на анкетната комисиия. Азъ нѣма, г. г. народни прѣдставители, да се спирамъ върху този въпросъ надълго. Ето защо азъ смѣтамъ, имайки прѣдъ видъ всичко изложено дотукъ, че трѣбва да се отхвърлятъ, прѣди всичко, всичкитѣ и всевъзможнитѣ нападки, които се хвърлиха върху анкетната комисиия; ето защо азъ,

отъ друга страна, съмъ въ правото да потвърдя въ противоположностъ на тѣзи нападки, че докладътъ на анкетната комисиия е единъ паметникъ въ парламентарнитѣ анкети, единъ паметникъ не само за насъ въ България, но изобщо за парламентарната анкетна литература. И когато ми възражаватъ, че Европа не е познавала такава форма на анкетиране дѣлата на едно правителство, азъ мога да отговоря само едно: да, Европа не е познавала, защото тя не е познавала такива прѣстъпления, вършени отъ нейни политически мъже, каквито сж прѣдметъ на доклада на анкетната комисиия. (Ржкоплѣскане)

Като отхвърлямъ — и смѣтамъ доста положително, доста реално, г. г. народни прѣдставители — всички нападки, като установихъ истината по отношение дѣйността на анкетната комисиия, позволете ми сега да пристѣпя къмъ центра на своето изложение, къмъ самото прѣдложение, внесено отъ шумения народенъ прѣдставител и подкрѣпено отъ мнозинството на нашитѣ другари.

Първиятъ въпросъ, който се издига тукъ прѣдъ насъ по тоя случай, е, безспорно, въпросътъ за министерската отговорностъ. Азъ много съжалявамъ, че ние сме ограничени въ нашето врѣме на говорене, та не мога да се впусна въ ония подробности, които, струва ми се, сж необходими при разглеждането и обяснението на този въпросъ, защото смѣтамъ, че ние не бихме могли да гласуваме съзнателно, ако не е изяснена сжщността на нашата задача, сложена за разглеждане. И, прѣди всичко, ние не бива ни най-малко да се заблуждаваме и да се отклоняваме отъ мисълта, че днесъ, г. г. народни прѣдставители, ние не сме сждъ; ние има само да се произнесемъ, дори само отъ единъ фактъ — не сж нужни 67 или 68 — произтича ли нѣкаква отговорностъ за министритѣ на бившето управление. Институцията за отговорността на министритѣ, както още въ половината на XIX-ия вѣкъ се е изразилъ познатиятъ Робертъ Молъ, е крайгълъниятъ камъкъ на парламентарното управление. Попитайте се, защо пропадна абсолютистическата държава? Историата ще ви отговори: отъ една страна, поради злоупотребленията съ властта и народния имотъ, отъ друга — защото бѣше оградена съ неприкосновеностъ и неотговорностъ за нейнитѣ ръководители. Ограденъ съ единъ мистически произходъ, абсолютизмътъ монархъ отговаряше само прѣдъ Бога, отъ когото черпѣше източника на своитѣ права. Но общото уместено повдигане на европейскитѣ народи, а най-вече икономическото развитие, настаняване на нови икономически форми дори до тѣхния днесъ най-свършенъ изразъ — капитализмътъ, издигна въпроса и постепенно го вкара въ съзнанието на народитѣ — за отговорността на онѣзи, въ рѣцѣтъ на които сж повѣрени сждинитѣ на тѣхния народъ и най-вече на тѣхния имотъ. Подиръ една доста дълга и съзнателна борба на изстрадающия народъ дохожда да се подкопае принципътъ за неотговорностъ на абсолютни монархъ и неговитѣ помощници, а най-яркиятъ примѣръ въ туй отношение ни прѣдставлява Франция прѣзъ XVIII-ия вѣкъ. Слѣдъ като знаменитиятъ Монтескьо се произнесе — азъ цитирамъ отъ Перенъ: „Je ne sais comment il arrive, qu'il n'y a presque jamais de prince si méchant que son ministre ne le soit encore davantage“ — „че не познава да е имало лошъ царъ, на когото министритѣ да не сж били по-лоши отъ него“, и особено слѣдъ дѣйността на публициститѣ въ Франция, най-вече на Русо, който искаше да постави въпроса за отговорността въ управлението, отговорността на министритѣ, като натурално, като естествено право, идея, догма, истина, която скоро прѣминава отъ уста на уста между народа, която се носѣше въ всѣка една статия на вѣстницитѣ, въ всѣки единъ памфлетъ, печатанъ прѣзъ това врѣме — въ втората половина

на XVIII-ия век — дойде да се установи въ Франция принципът за отговорността. Тоя светъ принципъ се извлече отъ положението, че суверенитетътъ при управлението на всѣка една държава е у народа, а всички други власти сѣ делегирани отъ него, произхождатъ отъ него и, като такива, тѣ сѣ длъжни, тѣ трѣбва да отговарятъ прѣдъ него. Министерската отговорностъ, слѣдователно, е нова основа на новъ, свѣрвмененъ политически животъ; тя се освети въ борбата на просвѣтенитѣ народи, тя е една издѣлка на самия парламентаренъ животъ. Днесъ прѣдставителната демокрация има своя центъръ въ отговорността на министритѣ. Тамъ, на онѣзи скамейки (Сочи министерската маса), на онѣи столове се носи само единъ отзвукъ четириислюженъ на нашия езикъ: отговорностъ и нищо повече. Короната въ тия случаи не може да се смущава вече съ исканията на народитѣ въ онаѣ форма, каквито познава френската революция. Тукъ наддѣля принципа на английската конституция: „The king can do no wrong — Le roi ne peut mal faire — царътъ не може да прави лошо“. Лошо правятъ тѣзи, които сѣ неговѣ събѣтници. Ние — народътъ — тѣхъ ще държимъ отговорни: само тогава е възможно нашето прѣдставително управление, когато тукъ (Сочи къмъ министритѣ) имаме отговорностъ. Разбирането на висшето национално благо, законътъ, конституцията въ всичко се свежда най-накрая къмъ единъ резултатъ, отдолу сумата: отговорностъ. Тогава само е възможенъ правиленъ политически животъ у конституционната държава.

Не мога, г. г. народни прѣдставители, когато говоря по този въпросъ, да не отбѣлѣжа, че нашата страна въ туй отношение е наистина щастлива. Споредъ изричнитѣ постановления на нашата конституция, чл. чл. 18 и 153, министритѣ сѣ отговорни прѣдъ царя и прѣдъ народното прѣдставителство за своитѣ дѣйствиия и дѣла. Тая отговорностъ произтича отъ наредбитѣ на чл. 149 отъ конституцията, която повѣрѣва изпълнителната властъ въ рѣцѣтѣ на министритѣ по единъ особено категориченъ начинъ: изпълнителната властъ принадлежи — по-силна дума отъ това не може да бѣде — изпълнителната властъ принадлежи на министритѣ, отъ което слѣдва, че тѣ, и само тѣ, сѣ пълнитѣ носители и разпоредители съ тази властъ въ нашето отечество, въ нашата страна. Тукъ, прѣдъ конституцията и прѣдъ насъ, г. г. народни прѣдставители, нѣма артилерийска комисия, нѣма артилерийски събѣтъ; тукъ нѣма Дирекция на статистиката като самостоятелно учрѣждение и тукъ не може да има даже и днесъ една дисциплинарна комисия при Министерството на народното просвѣщение, която разполага както иска новиятъ законъ.

А. Стамболийски: Нито автономна професорска колегия.

Г. Данаиловъ: Нито автономна професорска колегия, както казахте вие. Защото, иначе, бихме дошли до единъ невъзможенъ абсурдъ въ управлението на нашата страна, макаръ то да почива на най-здрави парламентарни принципи. Кой може да каже, че министърътъ трѣбва да е познавачъ на техническиятъ въпроси въ своето управление? Уважаемиятъ нашъ добъръ другаръ, министъръ на вътрѣшнитѣ работи, г. Мушановъ, стана министъръ на народното просвѣщение отъ адвокатска скамейка, ние не го подложихме на изпитъ, дали познава системата на народното образование у насъ. Въ Ромѣния, когато дѣлата на Военното министерство не особено добръ отиваха, министъръ Струдза, старъ политикъ, старъ човѣкъ, стана министъръ на войната. Той не познаваше нищо отъ това, което може да съставлява прѣдметъ на артилерийска или други

военни комисии. Законътъ познава едно и конституцията налага едно: „Вие, г. г. министри, ще си служите съ вашитѣ комисии по закона и по вашето разбиране, но за всички тѣхни дѣйствиия, които сѣ санкционирани отъ васъ, вие сте отговорното лице прѣдъ народното прѣдставителство“ — особено ще кажа азъ, и това по-нататъкъ ще потвърдя, когато се касае за суми, отпуснати отъ народното прѣдставителство, да се разпоредятъ да ги харчатъ споредъ нуждитѣ и живота на държавата. И когато вие, г. министри, не уважите протоколното рѣшение на артилерийската комисия, и когато вие, г. министри, уволнявате полковникъ Парлапанова или друго за туй, че ви е донесълъ, какво купенитѣ отъ васъ хепови и други патрони сѣ негодни, вие, г. министри, носите отговорностъ. При наличността на подобни наредби, категорични наредби въ нашата конституция, необходимостъ кореняща се въ устоитѣ на нашата най-висша форма на общественъ животъ, каквато е нашата парламентарна държава, налага се отговорностъ на конституционния министъръ, която отговорностъ, както всички знаемъ, за да не бѣде дългътъ по този въпросъ, може да бѣде тройка: политическа — прѣдъ народното прѣдставителство, което тукъ е избрало измежду си министритѣ; материална въ тѣсна смисълъ на думата, гражданска, материална въ по-широка смисълъ на думата; углавна — едната за нанасяне безъ умисълъ щети на държавата, друга за нарушение на законитѣ, и нанисане щети въ форма, каквато прѣдвизда 155 членъ отъ конституцията. И вие ще се съгласите, че тая отговорностъ на министритѣ по нашата конституция се налага съ най-силна необходимостъ, защото тя произтича отъ голѣмата властъ, която е повѣрена на министритѣ, както и отъ свързаната съ нея задача на изпълнителната властъ, която е повѣрена на министра, и намира реалния си изразъ въ управлението на държавата, управление, което трѣбва да става точно споредъ законитѣ на страната — чл. 43 отъ конституцията. Всѣко отклонение въ този редъ на нѣщата, въ смисълъ незначитане, нарушение, въ смисълъ на суспендиране или отклонение, ще влѣче отговорностъ на министра, която въ чл. 155 отъ конституцията е отбѣлѣзана като нарушение на самия основенъ законъ. Ето ви първоизточникътъ на министерската отговорностъ, защото конституцията заповѣдва едно — придържане на изпълнителната властъ точно законитѣ на страната. Всѣко едно отклонение отъ това постановление ще бѣде нарушение, слѣдователно, на самата конституция. Не ще и дума, че изпълнителната властъ въ рѣцѣтѣ на министритѣ може да бѣде още по-зѣлъ употребена; тя може да бѣде, напр., приспособена въ измѣна на отечеството и въ измѣна на короната, и въ такъвъ случай нарушението на основния законъ е по-чувствително, а и министерската отговорностъ е по-голѣма, но тя се измѣрва, както знаете, съ онѣи наказания, които законътъ е отредилъ за прѣстѣпленията, що министритѣ могатъ да извършатъ въ своето управление.

Не по-малка е отговорността на българскитѣ министри и въ чисто материално отношение. На всѣки единъ министъръ, може да се каже, сѣ повѣрени едини или други цѣнни материални блага на българскитѣ граждани, на държавата и на съкровището. Какво употребление ще направи съ тѣхъ и какви грижи ще вземе министърътъ за тѣхното запазване, сѣ неговѣ дѣйствиия, които подлежатъ на контролъ отъ страна на Народното събрание и влѣкатъ за него отговорности. Тия отговорности сѣ не само граждански, т. е. споредъ нашата конституция, той трѣбва не само да възмезди оштетеното — единъ въпросъ, колкото споредъ другадъ, у насъ направо установенъ въ самата конституция. Но тия отговорности сѣ и углавни, т. е. свързани съ извѣстно наказание за причинена щета, подробно

установени въ специаленъ законъ съ максимумъ до 10 години затворъ.

Всичко като е тъй ясно, г. г. народни прѣдставители — азъ нѣма да се спирамъ върху подробности, имайки прѣдъ видъ врѣмето, съ което разполагамъ — като е тази министерската отговорност по нашата конституция толкова опрѣдѣлена, толкова категорична, тя не може прѣдъ нищо да се спре. Азъ бихъ казалъ, даже общиятъ човѣшки моралъ, даже общитѣ постановления на етиката, които открай врѣме сж настанени въ живота на човѣшкото общество, че грѣшкитѣ на хората се прощаватъ, даже и тѣ нѣматъ приложение тукъ. Грѣшката, грѣхътъ, закононарушението, ошетяване на държавното съкровище, това сж факти, които могатъ да прѣдизвикатъ отговорността на министра. Отговорността може да бѣде различна въ своитѣ послѣдствия, по своята категория, но тя е отговорностъ. За една грѣшка ние можемъ да лишимъ министра отъ неговото мѣсто — съ блямъ. Тя е проста политическа отговорностъ, и тази политическа отговорностъ навредъ и всекога става само за една грѣшка. За една изпусната дума министерството на Брияна, което вчера се цитираше тукъ, подаде оставка.

Ако, г. г. народни прѣдставители, е такава, абсолютна, министерската отговорностъ у насъ, ще позволите да прѣмина по-нататѣкъ и къмъ по-широки заключения, които се налагатъ отъ онзи редъ на мисли, що се изказаха тукъ, въ продължение на три или четири засѣдания прѣдъ насъ. Дотолкова е абсолютна по нашата конституция министерската отговорностъ, щото, ще се съгласите, че нито личността на министра, който е поставенъ да отговаря, независимо отъ неговитѣ най-велики заслуги за отечеството, нито короната у насъ — за частие короната е поставена и сама стои съвсѣмъ настрана — не могатъ въ случая да се мѣсятъ и да прѣдпращаватъ въпроса. Нищо, слѣдователно, не може да спира Народното събрание. Историята въ туй отношение е богата съ примѣри. Азъ не ще се отвлѣча далечъ — съ много малко ще искамъ да ви освѣтля. Не мога да не забѣлжа прѣдъ васъ, че народътъ, който се издигна съ своя парламентаренъ животъ и който послужи за образецъ на държавно устройство на Америка въ края на XVIII в. и по-сетнѣ на Европа, е, безспорно, английскиятъ. Но тукъ тъкмо трѣба да забѣлжа, че английскиятъ парламентъ дължи своя рѣстъ, г. г. народни прѣдставители, прѣди всичко, и надъ всичко, на оная отговорностъ на кралскитѣ съвѣтници, която въ най-ранни врѣмена тамъ се установява. Кралскитѣ съвѣтници тамъ сж бивали прѣслѣдвани отъ парламента, безъ огледъ на туй, какво е било мнѣнието на короната и какви сж били личнитѣ достойнства на онѣзи министри, които сж били прѣдставени да отговарятъ прѣдъ парламента. Нѣма да бѣда подробенъ. Още въ най-ранни врѣмена, единъ отъ характернитѣ случаи за сжденето на министритѣ въ Англия е съ известния Михаелъ де ла Поле, единъ търговски синъ, който по своитѣ способности се е издигналъ прѣдъ Ричарда II до положението на канцлеръ и е добилъ титлата „графъ Суфолкъ“. Въ 1386 г. херцогъ Клочестерски и други сж повдигнали срѣщу него обвинение, понеже той, като министъръ, е употребявалъ незаконно и нередовно онѣзи кредити, които парламентътъ му е гласувалъ; понеже той нередовно е опрощавалъ прѣстѣпницитѣ и още 2—3 други пункта. Кралътъ Ричардъ II, който много е обичалъ своя министъръ, се е опиталъ да го защити съ силни срѣдства; той е искалъ да повдигне цѣлото население на Лондонъ срѣщу парламента и самъ той напуска Уестъ-Министеръ и се отдалечава отъ Лондонъ. Парламентътъ се научава за това и праща да му извѣстятъ, че отъ този моментъ, откогато напуска Лондонъ, парла-

ментътъ го лишава отъ всички материални срѣдства и субсидии, които му е отпущалъ. Кралътъ се повръща назадъ, а неговиятъ пръвъ министъръ, канцлерътъ Суфолкъ, се осмѣжда на затворъ въ Тоуеръ, отнематъ му се всички длѣжности, които е добилъ, както и положението му на канцлеръ, и му се конфискуватъ всичкитѣ имоти.

Другъ единъ още по-назидателенъ примѣръ, два или три вѣка по-късно. Въ 1620 г. английскиятъ парламентъ даде въ сѣдъ прѣдъ горната камара, която сѣди министритѣ — английскиятъ парламентъ даде въ сѣдъ известниятъ лордъ канцлеръ Баконъ Вероламски, известниятъ Баконъ Вероламски, който и днесъ въ философията стои на първо мѣсто, а между логикитѣ е ненадминваемъ; онзи Баконъ, който отвори пътя на новата позитивна наука, на свѣрхъменната европейска мисль. Този Баконъ, унищожителъ на схоластиката, се издигна до положението на канцлеръ на короната и Яковъ I го много покровителствуваше, но оказа се, че този Баконъ е ималъ слабости и е допущалъ да му се носятъ подарѣния, да му се носятъ рупвети; констатираше се до 8.000 английски лири дадени такива подарѣния и той, въпрѣки съпротивленieto на короната, е билъ изправенъ прѣдъ сѣда на парламента. Билъ е осжденъ да плати 40.000 английски лири, билъ е хвърленъ въ затворъ, билъ е лишень отъ всичкитѣ привилегии и титли. И тъй английскиятъ парламентъ не се подвоуми да осжди най-талантливия и най-заслужилия на своето врѣме човѣкъ, затуй, че като министъръ, не е изпълнявалъ своитѣ задължения така, както тѣ разбиратъ по обичаитѣ на тази страна.

Тѣзи примѣри, мисля, най-добрѣ дохождатъ да ни увѣрятъ въ това, че нѣма, и не може да има дѣйствително, въ устоитѣ на нашия държавенъ животъ по-категорично положение и по-крайно въ своитѣ резултати искане на конституцията, отколкото отговорността на министритѣ. Прѣмахнете я, ослабете я, даже и вие турете кръстъ на цѣлия нашъ държавенъ строй.

Така установена министерската отговорностъ, ще ми бѣде позволено да прѣмина сега къмъ третата частъ на своята рѣчь, именно къмъ фактитѣ. Съ какво ние или който и да било другъ парламентъ може да се въоръжи, за да поиска, за да потърси отговорностъ отъ министритѣ? Не ще съмнѣние, че тукъ на първо мѣсто се налага една сериозна разборчивостъ на онѣзи факти, които биха могли да послужатъ като основа за искане отговорности. Азъ пакъ повтарямъ, г. г. народни прѣдставители, не бива нито за минута да се отклонимъ отъ положението, което ние днесъ, така конституирани, въ присѣдствението на г. г. бившитѣ министри, заемаме. Ние не сме сѣдъ, ние не сждимъ; ние искаме, ние диримъ една отговорностъ въ дѣлата на бивши министри и само тамъ трѣба да бѣде насочено нашето внимание.

Прѣди всичко, немаловажно обстоятелство е, че всека една послѣдующа камара у насъ може да подири отговорностъ на бившитѣ министри, доколко тѣ сж ангажирани съ своитѣ дѣйстви бжджето на тая страна. Това е единъ въпросъ твърдъ широкъ и нѣмамъ достатъчно врѣме да го разглеждамъ прѣдъ васъ, но съ двѣ думи ще го скицирамъ. Бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието г. д-ръ Геннадиевъ вчера каза слѣдущитѣ думи, отъ които вземамъ поводъ: „Нѣмамъ, каза той, и не съмъ считалъ, че имамъ право, когато бѣше въпросътъ за постройката на нѣкави си здания за правителствени учрѣждения, да ангажирамъ съ моитѣ дѣйстви бжджето управление“. Думи много хубави и много вѣрни, които азъ всеки пакъ бихъ чакалъ да чуя отъ устата на единъ български министъръ, но да ги чуя не само по идея, а и по дѣла. Бившиятъ министъръ на войната, г. генералъ Савовъ, се опита да ви покаже, кои сж били основитѣ на неговитѣ дѣй-

ствия от 6 май 1903 г. пасамъ. И ако вие заблѣхте захте всички ония подробности, които той изложи прѣдъ васъ, вие не можете да не констатираме, освѣтъ тъкмо противоположна идея и противоположенъ принципъ на този, който г. д-ръ Геннадиевъ, бившъ министъръ на търговията и земледѣлнето, потвърди прѣдъ васъ. Нашата войска трѣбва да се уреди. Кой е противъ това? Кой, казвамъ — дори вземете най-крайнитѣ партийни течения у насъ — кой е противъ една силна, една стабилна въ своята дисциплина, въ своето въоръжение армия на България? Кой е противъ българския офицеръ, кой е противъ неговия авторитетъ, кой е противъ самоотвержеността, или кой нѣма да поддържа самоотвержеността на българския офицеръ, свързана съ оная на българския войникъ? Нѣма да намѣрите такъвъ. Може да има само различие въ начина, по който може да се подготви тая армия, въ системата на нейното въоръжение и т. н. Ето защо ние съ бившия министъръ на войната въ туй отношение не можемъ да споримъ, по ние никога нѣма да се съгласимъ съ него въ едно. Той ни каза: „Азъ политическия страна много малко я познавамъ — други, може-би, отъ уважаемитѣ другари ще говорятъ, които повече сж освѣтлени отъ нея — по повсѣе, казва, тъй и тъй се развиваха политическитѣ условия, трѣбваше да имаме една войска готова“. Но когато тая войска става за смѣтка на самата държава, въ смисълъ, че се подготвя въ единъ моментъ нейното финансово положение, войската ви петъ пари нѣма да чини, ще кажа пъкъ азъ. Всичко трѣбва да има своята мѣрка! А каква бѣше дѣйността на бившето управление въ туй отношение? Азъ да имахъ възможностъ да я изложя прѣдъ васъ въ цифри, вие щѣхте да се убѣдите, г. г. народни прѣдставители, че тукъ, освѣтъ едно излагане отъ денъ на денъ на финансовата солидностъ на България, друго не може да се констатира! Уважавамъ мотивитѣ за подготовката на българската армия въ най-широката имъ обхватност, но вие запитахте ли се съ какво по д-готвяте българската армия? Съ съкровищни бонове, г. г. народни прѣдставители, съ съкровищни бонове, които вие даже нѣмахте право, по законитѣ на страната, да издавате. Вие купувате лимонтузу, вие купувате дрехи, вие купувате цървули, пушки, патрони и пр., а издавате съкровищни бонове. Въ изучаванията на дѣлата на 25-милионния кредитъ ние — ашкетната комсия — можахме да се натъкнемъ на една група съкровищни бонове и да останемъ смаяни, защото, колкото и да сме млади, колкото и да сме неопитни, и ние можемъ да имаме една идея за стабилностъ, за сериозностъ въ държавното управление. Вие въоръжавате войската съ съкровищни бонове, които ако не бъдатъ заплатени, даже прѣдъ захванатото сражение, вашата войска ще остане въ София, независимо отъ конетъ ѝ, независимо отъ всички онѣзи въоръжения и прѣдимства, които тя има съ себе си. А вие сръдства да плащате, нѣмате. Не о силата на една държава въ въоръженето или, най-малко, не о само тамъ силата; и който не умѣе да пази равновѣсие въ държавното управление, който не умѣе да поддържа свръзката на всички онѣзи сили, на които се гради моцта на държавата, военна и финансова, той прави грѣшка, той прави прѣстѣпление. Г. г. народни прѣдставители! Обърнете стр. 57 отъ нашия докладъ — да не бѣда подробенъ, защото времето много бързо върви — и вие ще се убѣдите, че ние можахме да откриемъ една група съкровищни бонове; казвамъ „да откриемъ“, защото никога въ българската държава досѣ не знае, колко съкровищни бонове сж издадени въ тая епоха на бързи въоръжения; държавата о била безъ смѣтка тогава; това, което, слѣдователно, не може да съществува нито въ най-послѣдната търговска каптора, въ българската държава е фактъ. Съкровищнитѣ бонове сж били издавани даже на

ракописни листове и всички сж безъ кочапъ и безъ копие въ Финансовото министерство. Нѣма тукъ нашия уважаемъ другаръ г. Стефановъ, фабрикантъ, за да потвърди това прѣдъ васъ. А тѣзи бонове циркулиратъ даже въ странство чрезъ Waffenfabriksgesellschaft въ Шваеръ и чрезъ Круна въ Deutsche-Bank. Кой ще ги плаща? Вие, които искате да въоръжите войската, трѣбваше да помислите, прѣдъ всичко, за осигуряването на сръдства, защото вашата войска, въоръжена съ най-доброто оръжие, облѣчена хубаво, е негодна — повтарямъ да кажа — ако вие въ вашитѣ финанси не сто силни: ако вие не можете да платите тѣзи съкровищни бонове, издадени сръщу царулитѣ, тогава ще дойдатъ да ви взематъ царулитѣ, да ви взематъ облѣклото, да ви взематъ пушкитѣ и всичко, което така лекомислено е поставяно на вашата войска. (Вълнение)

Х. Дограмаджиевъ: Кой ще дойде?

Г. Данаиловъ: Кредиторитѣ на България. — 7.150.000 л. съкровищни бонове, казвамъ, можахме да откриемъ въ нашитѣ изучавания. Открихме ги, защото въ Финансовото министерство отдѣлението за държавнитѣ дългове по това време — не знамъ какъ е досѣ — не е държало една най-обикновена квитанционна книга, за да се знае, че досѣ Финансовото министерство има въ обръщение 5 милиона съкровищни бонове. На ли тѣзи съкровищни бонове ще бъдатъ плащани слѣдъ шестъ мѣсеца, когато платежитѣ настѣпятъ? Ето защо — азъ въ туй отношение нѣма да бѣда дълъгъ — цитирамъ онова изложение на стр. 57, което се отнася до съкровищнитѣ бонове. Вънъ отъ това обстоятелство, г. г. народни прѣдставители, това издаване на съкровищни бонове е противозаконно: нито законитѣ за отчетността по бюджета, нито друго нѣкое законоположение въ страната дава право на който и да е министъръ да издава съкровищни бонове, освѣтъ за кредити, които има да постѣпятъ по бюджета, за касови нужди; а тогава съкровищнитѣ бонове се издадоха сръщу единъ извънреденъ кредитъ отъ 25 милиона лева. Но особено характерното е, че се издаватъ съкровищни бонове, правятъ се поръчки, получаватъ се поръчки въ Военното министерство — всичко туй става въ бързо движение, а основата за оправдане на документитѣ е едно рѣшение на Министерския съветъ, което никѣдъ не съществува, единъ документъ, въз основа на който България харчи 25 милиона лева, но който не съществува никѣдъ въ държавната архива.

И тъй, г. г. народни прѣдставители, заключавамъ, споредъ моето разбиране — при всичкото мое уважение на онѣзи идеи за силата на нашето отечество, за неговата армия, за нашитѣ народни идеали, които еднакво ще поддържатъ всички българп — изпълнението на самата идея е получило такова фалшиво направление, щото г. бившиятъ воененъ министъръ по това време ми се прѣдставя като единъ човѣкъ, който заседно съ цѣлото правителство, стои на едно дѣло и самъ сѣче клонъ, на който стои. Такова е било положението на българската държава въ лѣтото на 1903 г.

Азъ ще прѣмина, г. г. народни прѣдставители, по-нататкъ къмъ излагане само на фактитѣ, защото — вие сами ще се съгласите — не мога да бѣда дълъгъ. Въ първото заседание, четвъртъкъ, се прочетоха прѣдъ насъ обясненията на бившия министъръ на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията г. Иванъ Халачовъ. Отъ тѣзи обяснения азъ вземамъ единъ фактъ за разглеждане прѣдъ васъ — фактитѣ, който се касае до постройката на желѣзнопѣтищата линия Девня—Добричъ. Вносителятъ на прѣдложението обвинява бившия министъръ Иванъ Халачовъ за туй, че той противозаконно, съ ометаване интереситѣ на съкровището, е позволилъ на

прѣдприемачитѣ на линијата Девня—Добричѣ да измѣнятѣ трасето на линијата. Бившиятъ министъръ г. Иванъ Халачовъ се оправдава, че той е измѣнилъ трасето на линијата отъ чисто икономически съображения: за да направи линијата въ народостопанско отношение по-полезна, той е дозволилъ да мине къмъ онѣзи краища, които прѣдставятъ по-голямъ интересъ за храненето на тая линија и за производството на напната страна, именно по-къмъ Дели-Орманъ. Г. г. народни прѣдставители! Така поставенъ мотивъ на този фактъ, измѣнението на трасето, о много правилно и никой не би могълъ да го критикува. Щомъ вие прѣслѣдвате подобрене икономическото положение на страната, естествено вие имате право, като министъръ, като отговоренъ министъръ, да направите това измѣнение; даже за противното бихме могли да ви държимъ отговорни — ако не направите това измѣнение.

Позволете ми сега за петъ минути да спра вашето внимание върху изложението на стр. 141 и слѣднитѣ, относещи се до този прѣдметъ, и да ви докажа, г. г. народни прѣдставители, че не е билъ този мотивъ или, най-малко, не е билъ този истинскиятъ мотивъ, който е накаралъ да стане измѣнението на даденото трасе. Историјата е сравнително доста дълга. Отъ изложението вие ще видите, че още отъ първия день, когато прѣдприемачътъ взема линијата, захваща да тропа прѣдъ министерството: „Ние взехме евтино, защото смѣтахме, че ще стане това и това промѣнение на трасето“, и доказва, че това промѣнение би било полезно и т. п. Дирекцията на постройкитѣ или, по-право, комисията при Дирекцията на постройкитѣ отговорила: „Ние не можемъ да приемемъ това измѣнение.“ Явява се единъ споръ, който най-сетнѣ се свършва съ слѣдната бѣлжита резолюция на покойния министъръ Д. Петковъ, поставена на 20 февруарий 1907 г.; тя казва така: „Г. инженеръ Сарафовъ! Този господинъ отсега се заяжда неоснователно и рекламира, ами какво ще прави по-нататъкъ? Трѣбва да бждете внимателни да не му се дава основание да рекламира нищо. 20 февруарий. Министъръ Д. Петковъ“. Петковъ, за нещастие, почива — убиватъ го — по това нѣма да послѣдва за васъ никаква отговорност.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Убийцитѣ му сж живи, я!

Г. Данаиловъ: Въпросътъ захваща да се измѣнява; прѣдприемачътъ отново повдига въпросъ за трасето: „Още не съмъ пикиралъ, моли позволете ми ново трасе, което е по-полезно.“ Работата върви. Най-сетнѣ на 22 май 1907 г., когато министъръ на общественитѣ сгради става бившиятъ министъръ г. Иванъ Халачовъ, се явява ново искане отъ страна на тази компания. Отговаря се пай-напрѣдъ, че въпросътъ е окончателно разрѣшенъ отъ комисията, че не може да се повдига пакъ. Слѣдъ туй, тази компания пише отново едно дълго и обстойно писмо и обяснява, че тази работа е необходима, като казва, че ние сме готови сега да почнемъ изучаването на трасето по варијантата, като Ви обясняваме всичко това, даваме Ви единъ 10-дневенъ срокъ, смѣтанъ отъ 21 августъ, да ни отговорите, да почнемъ ли новата варијанта или да продължимъ изучаването на старата варијанта. Като прибавитъ: (Чете) „... заявяваме най-категорически и най-тържествено, че се отказваме отъ всичкитѣ си рекламации, изложени въ писмото ни до г. министра на общественитѣ сгради, пѣтицата и съобщенията, отъ 15 февруарий т. г. подъ № 416“ — това е писмото, на което покойниятъ Петковъ турн своята строга резолюция — „че поемаме върху насъ и за папа смѣтка и отнасяме въ своя загуба разноскитѣ, които до днесъ, въ продължение на 11 мѣсеца, сме направили по изучаването на трасето по направление Гевреклеръ—Ба-

ладжа—Добричѣ“ и пр. „Увѣдомяваме Ви, при това, че прѣзъ течението на опрѣдѣления отъ насъ 10-дневенъ срокъ, прѣзъ което врѣме ще чакаме заповѣдта Ви, ние ще слѣдваме строенето линијата по утвърденото трасе“ и т. п. Въпросътъ се внася въ Министерския съвѣтъ и послѣдниятъ на 24 августъ, рѣшава: (Чете) „Одобрява се да се измѣни досегашното трасе на желѣзнопѣжната линија Девня, Козлуджа, Гевреклеръ, Баладжа, Добричѣ и приема да се построи вмѣсто него линијата по трасето, Девня, Козлуджа, Куртъ-дере, Семетъ, Добричѣ.“ Това постановление е изпратено отъ Министерския съвѣтъ на Дирекцията на постройкитѣ на 25 августъ 1907 г. Това постановление е дало поводъ на тази дирекция, да напише двѣ писма; но тѣ стоятъ и досега още въ книжката, тѣ не се изпращатъ н, когато дохожда срокътъ 1 септемврий — когато изтича 10-дневниятъ срокъ — прѣдприемачътъ пише паново и казва, „че ще счита тая постройка като наложена извънъ контракта работа, която ще трѣбва да му се заплати допълнително въ видъ на обезщетение“, а сжко и всичкитѣ разноски, които ще послѣдватъ отъ новото трасе и онова, което е изгубилъ при старото трасе. При паличността на тия факти, министъръ Иванъ Халачовъ изпраща на 11 септемврий 1907 г., съ № 3419, едно писмо, писано отъ него собственорѣчно, съ слѣдующето съдържание: (Чете) „Възъ основа рѣшението на Министерския съвѣтъ отъ 24 августъ, протоколъ № 89, и съгласно послѣдната алинея отъ чл. 3 на поемнитѣ условия“ — послѣдната алинея на чл. 3 отъ поемнитѣ условия казва, че държавата може, когато поиска, да измѣни положението на трасето, но ще носи отговорностъ за станалитѣ разноски, които ще прѣдизвика това измѣнение — „прѣдлага Ви се да спрете работитѣ по досегашното трасе на строящата се отъ Васъ линија „Девня—Добричѣ“ и да започнете изучаването по трасето Девня, Козлуджа, Куртъ-дере, Семетъ, Добричѣ, по което трасе ще построятъ линијата. Министъръ на общественитѣ сгради, пѣтицата и съобщенията Н. Халачовъ.“ Прѣдприемачътъ още сжция день, 11 септемврий, съ писмо № 1.071 съобщава, че се подчинява на горната министерска заповѣдъ и като си запазва правата, означени въ послѣдната алинея на чл. 3 отъ поемнитѣ условия за допълнително плащане и други врѣди и загуби, добавя, че далъ заповѣдъ на секционния инженеръ“ и т. н. Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, не е народостопанскиятъ интересъ, който е прѣдизвикалъ промѣната на линијата, не сж и тия послѣдствията, за които ни обяснява министърътъ, а послѣдствията сж онѣзи щети, които съзнателно, при пълно вътрѣшно убѣждение, съ разбиране и умисълъ, бившиятъ министъръ на общественитѣ сгради г. Иванъ Халачовъ е причинилъ; защото слѣдъ като Министерскиятъ съвѣтъ на 25 августъ му е пратилъ постановлението, той го е държалъ въ джоба си до 11 септемврий, когато е изтекълъ срокътъ за рекламации, и е далъ право на компанията да рекламира единъ и половина милионъ лева, а може-би и повече пари, за смѣтка на българската държава. Това обезщетение ли е? Вие ще прочетете до край това изложение, и увѣренъ съмъ, че този фактъ е достатъченъ да ви разубѣди въ онѣзи обяснения, които бившиятъ министъръ на общественитѣ сгради г. Иванъ Халачовъ даде прѣдъ васъ.

Моля, г. прѣдседателю, петъ минути отиди; уморенъ съмъ.

Прѣдседателъ: Давамъ петъ минути отиди.

(Слѣдъ отиди)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието продължава.

Има думата г. Данаиловъ да продължи рѣчта си.

Г. Данаиловъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въ изложението на фактитѣ, съ които смѣтамъ да установя прѣдъ васъ истината, прѣминавамъ по-нататъкъ къмъ единъ отъ случаитѣ, отбѣлѣзанъ на стр. 137 отъ доклада на изпитателната комисиия. Касае се за въпроса, за платенитѣ на дружеството Рачо Петровъ, Джумалиевъ и С-не 748 хиляди и нѣщо лева отъ бившето правителство, въ момента, когато бившиятъ министъръ Рачо Петровъ е билъ министъръ и прѣдседателъ на Министерския съвѣтъ.

Г. г. народни прѣдставители! Бившиятъ министъръ г. Рачо Петровъ направи своитѣ възражения върху отпечатаното въ доклада и ги направи съ единъ такъвъ положителенъ езикъ, щото азъ, членъ на анкетната комисиия, дѣйствително останахъ поразенъ. Ако твърдението на бившия министъръ г. Рачо Петровъ е право, то естествено е, че туй положение, изложено на стр. 137, не е нищо друго, освѣнъ, както казва в. „Новъ вѣкъ“, единъ сапуненъ мѣхуръ, който съ едно ставане на министъръ-президента се разнася. Но, позволете ми, г. г. народни прѣдставители, азъ да бѣда тъкмо на противоположно мнѣние; и позволете ми сега да ви убѣдя въ моето мнѣние, че ние — членоветѣ на анкетната комисиия — сме правитѣ и че — смѣя да го потвърдя прѣдъ васъ и да понеса или вашето одобрение, или вашия укоръ — г. Рачо Петровъ абсолютно не е правъ. Случаятъ е такъвъ. Строи се линия Радомиръ—турската граница; захваща се въ единъ труденъ моментъ за финанситѣ на държавата — въ 1898 г.; Лендеръ-банкъ не си плаща опциитѣ, или по-право банкитѣ — не даватъ пари; настава икономическа криза; правителството на покойния д-ръ Стоиловъ, народната партия, отстъпва, не издържа; дохожда правителството на Д. Грекова — д-ръ Радославова. При тѣзи затруднения, когато се свиква първата извънредна сесия на Народното събрание, за да се обсъди въпросътъ за единъ заемъ и подобрението на финанситѣ на България, Народното събрание рѣшава слѣдующето нѣщо — моля добръ да се запомни — издава се рѣшение по законодателенъ редъ отъ Народното събрание, което гласи: (Чете) „Одобрява се спирането постройката на частта Кюстендилъ—границата, отъ желѣзнопътната линия Радомиръ—Кюстендилъ—границата, дотогава, докогато се сключи конвенция съ правителството на Негово Императорско Величество султана за съединението на тази линия съ турската желѣзнопътна линия“ — единъ привиденъ мотивъ, който нѣма значение. — „Натоварва се правителството“ — това е собствено важното — „да уравни съ прѣдприемачитѣ“ — събирателното дружество Рачо Петровъ, Джумалиевъ & С-не — „смѣткитѣ, както по спрѣната частъ, тъй и на частта Радомиръ—Кюстендилъ, строенито на която да се продължи, ако се дойде до съгласие съ прѣдприемачитѣ за стойността на работитѣ по тая частъ, която стойностъ трѣбва да бѣде установена върху основа на добититѣ при търга цѣни, разпрѣдѣлени по дѣйствителната стойностъ на работитѣ, както на спрѣната частъ, тъй и на частта, която остава да се строи. Въ противенъ случай, съгласно чл. 59 отъ закона за публичнитѣ търгове, да имъ се заплатятъ само дѣйствителнитѣ загуби, произтекающи отъ унищожението на търга.“ Това рѣшение на Народното събрание е съобщено на прѣдприятието по постройката, г. Рачо Петровъ — който е единъ видъ прѣдседателъ и прѣдставителъ на дружеството — на 13 юлий 1899 г. съ № 2.822, което отъ своя страна пъкъ, отвърща на правителството съ редъ писма, додѣто г. Рачо Петровъ най-сетнѣ свършва съ единъ нотариаленъ протестъ подъ № 551, отъ 22 априлий 1900 г., въ който заявява на правителството: (Чете) „1. Че по силата на рѣшението на Народното събрание, счита произведениа търгъ, за построяване

чрѣзъ общо прѣдприятие à forfait линията Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница, за унищоженъ и сключениятъ за тая цѣль договоръ за нарушенъ. „2. Моли правителството да освободи внесения залогъ и да пристѣпи къмъ ликвидиране на прѣдприятието. „3. Държи правителството отговорно за врѣди и загуби, причинени на дружеството отъ тоя му актъ. „4. Счита дружеството Петровъ, Джумалиевъ & С-не за прѣкратено по право отъ датата на унищожаването на търга.“

Подиръ редица сношения между дружеството и правителството, въ лицето на тогавашния министъръ на желѣзницитѣ, г. Тончевъ, подиръ мнѣнията на вѣщия юриконсултъ въ министерството, г. д-ръ Бешковъ — нѣма да се спирамъ върху подробноститѣ, защото сж изложени въ доклада на стр. 138 — Министерския съвѣтъ, въ врѣмето на г. д-ръ Данаева, подъ негово прѣдседателство, е взелъ слѣдното постановление: (Чете) „Възъ основание втория пунктъ отъ рѣшение на X-то обикновено Народно събрание“ — дѣто е опрѣдѣлено да стане уреждането на въпроса по дѣйствителнитѣ цѣни на прѣдприятието — „въ първата му извънредна сесия, относително желѣзнопътната линия Радомиръ—Кюстендилъ—границата, одобрява се слѣдующето:

„1. За основа на ликвидацията на прѣдприятието по постройката на желѣзнопътната линия Радомиръ—Кюстендилъ—границата, да служи изхарченото отъ главното прѣдприятие по постройката на казаната линия, констатирано чрѣзъ книгитѣ и документитѣ на споменатото прѣдприятие;

„2. Материалитѣ, останали на главното прѣдприятие, по постройката на желѣзнопътната линия Радомиръ—Кюстендилъ—границата, да се приематъ отъ правителството, ако отговарятъ на условията, освѣнъ ония, що сж изгнели или прѣтърпѣли други поврѣди отъ врѣмето;

„3. Да се отпусне на сжщото прѣдприятие единъ авансъ отъ 300.000 л. срѣщу сумитѣ, които има да му се слѣдватъ по постройката на казаната желѣзнопътна линия.“

И най-насетнѣ, съ докладъ № 12.104 отъ 31 октомврий 1902 г., въпросътъ се внася въ Министерския съвѣтъ, ако се не лъжа, и ясно е, отъ Д. К. Поповъ — първиятъ докладъ е билъ внесенъ отъ бившия министъръ Константиновъ Никола, а вториятъ се внася отъ бившия министъръ, покойникъ сега, Д. К. Поповъ — и се рѣшава, именно, каква сума трѣбва да се плати на прѣдприемачитѣ, като дѣйствителни загуби, произтекающи отъ спиране постройката на желѣзнопътната линия Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница. Протоколътъ на Министерския съвѣтъ е отъ 1 май 1903 г. № 29. Присѣдствували: д-ръ С. Данаевъ, А. Людскановъ, А. Радевъ, М. К. Сарафовъ, Хр. Тодоровъ и Д. К. Поповъ. Третото постановление гласи да се плати: първо, 1.381.58 л. въ сребро и 5.725 л. въ злато, за прѣдварителния залогъ; второ, за разходъ за изучавания, доставки, администрация, управление и пр., споредъ книгитѣ на дружеството — изучаванията, споредъ книгитѣ на дружеството, е вършила една комисиия, въ която сж участвували инженеръ Вълчевъ, д-ръ Бешковъ и други членове — да се плати 64.325.40 л. злато и 375.862.76 л. въ сребро; трето, за възнаграждение на ликвидаторитѣ — дружеството е въ ликвидация, но тукъ искаме единъжъ завинаги да установя, че членоветѣ на дружеството сж едни и сѣщи: материалнитѣ врѣди и загуби ще носятъ не ликвидаторитѣ д-ръ Серафимовъ, Чокановъ или другъ, който и да е билъ тамъ, а членоветѣ на дружеството, въ това не може да има никакъвъ споръ — за ликвидаторитѣ се дава само едно възнаграждение и то е отъ 8.600 л.; четвърто, за сумата, означена въ пунктъ 1, да се плати извѣстенъ процентъ лихва и т. н. Това постановление на Министерския съвѣтъ е било, както виждате, на 1 май. На 2 и 3 май министерството на д-ръ Данаева

си дава оставката. Следъ това дожда министертвото на Рачо Петровъ—Димитъръ Петковъ, начело както знаете съ бившия министъръ-президентъ г. Рачо Петровъ. Намиратъ се едни грѣшки, въ които собствено азъ не можахъ да вникна добръ, защото тѣ се отнасяли за тази сума отъ 8.000 л. Както и да е, този въпросъ се внася наново въ Министерския съвѣтъ отъ бившия министъръ Д. К. Поповъ. И въ този Министерски съвѣтъ, вече въ новъ политически съставъ, подъ прѣдседателството на г. Рачо Петровъ, при вземането на това рѣшение, г. Рачо Петровъ, както заяви той — и това стои въ протоколитъ на Министерския съвѣтъ — като заинтересовано лице си излиза; то е на май мѣсецъ или на юний мѣсецъ, ако се не лъжа, когато се рѣшава този въпросъ. Рѣшава се въпросътъ само за осемтъ хиляди лева и други дребни суми. Върви подиръ туй въпросътъ, съвсѣмъ въ другъ редъ: спорове за наемъ, за материяли и пр. Ликвидаторитъ повдигатъ въпросъ за нѣкакви траверси на Братя Иванови. Братя Иванови завеждатъ процесъ срѣщу държавата, по единъ не особено ясенъ начинъ, но анкетната комисиия не се спира върху този въпросъ, и не се спира, защото този въпросъ е рѣшаванъ отъ Народното събрание — азъ ще ви докажа сега. На Братя Иванови се плащатъ 480.000 л. за траверси — за процеса по-право — защото тия траверси нѣматъ такава стойностъ.

А. Екимовъ: Държавата ги плаща.

Г. Данаиловъ: Да, държавата ги плаща. — Следъ туй върви друга една прѣписка, и най-сетнѣ, заблѣжете добръ — протоколъ № 77 отъ 13 октомврий 1904 г. — въ този моментъ, когато Рачо Петровъ е билъ министъръ-президентъ, има VIII постановление на Министерския съвѣтъ, въ което се казва: (Чете) „Разрѣшава се да се изплати едно обезщетение на главното прѣдприятие за постройката на желѣзнопътната линия Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница, поради спиране постройката на казаната линия отъ страна на държавата, въ размѣръ 6% отъ форфетерната сума на това прѣдприятие 12.475.000 л. или 748.500 л., по безъ право на лихва“. Тукъ сега това рѣшение ще бже прѣдмета на мосто обжалване. Прѣди всичко, бившиятъ министъръ Д. К. Поповъ, възъ основа на едно рѣшение на Народното събрание, внася въ Министерския съвѣтъ за изплащане, разбира се, за окончателно изплащане, по дѣйствителнитъ загуби, прѣсметнати по тефтеритъ на дружеството, една сума отъ 375.000 л., за да се ликвидира единъжъ-завинаги съ въпроса. Дружеството претендираше; ликвидаторитъ, които замѣстватъ г. Рачо Петровъ сѣщо претендираха, но Д. К. Поповъ, като министъръ, свършва въпроса! Но не! На 1904 г., при новия кабинетъ, бившиятъ министъръ Д. К. Поповъ, сѣщиятъ оня, който единъжъ ликвидира съ въпроса, прави единъ новъ докладъ и казва: на тѣзи хора трѣбва да се даде нѣщо, и самъ той не знае какво да даде, но, както виждате, изнамѣрва какво? — 6% отъ форфетерната сума. Такава една база, г. г. народни прѣдставители, едва-ли може нѣкой да измисли — 6% отъ форфетерната сума! За какво?

А. Христовъ: За външна опасностъ.

Р. Петровъ: Това е дългъ, който дължи държавата.

Г. Данаиловъ: Ако е врѣди и загуби, държавата трѣбва да ги заплати, слѣдъ като се констатира, какви сѣ тѣзи врѣди и загуби; ако е друго възнаграждение, трѣбва да се покаже неговата юридическа основа. Държавата има чл. 59 отъ поемнитъ условия, и тя може да прави всичко съ него; права или крива, държавата е силна, прѣдприемачътъ

трѣбва да се подчини на това, а, ако е недоволенъ — да отиде въ сѣдъ! Следователно, не намирамъ никаква основа — който намѣри, нека ме освѣтли — за новия докладъ на покойния Д. К. Поповъ, освѣтъ неговитъ вжтрѣшни мотиви, които не мога да изложамъ прѣдъ васъ, защото не мога да ги знамъ! Дава се едно възнаграждение, единъ даръ, единъ подарѣкъ отъ страна на държавата на прѣдприятието, заради туй, че е спрѣло линията, че нищо не е направила; освѣтъ сумата 375.000 л. за дѣйствителнитъ загуби, за изучаване, за всичко, и 480.000 л. на Братя Иванови за траверси и други суми за бараки, за наемъ и за всичко, което е имало туй прѣдприятие по тая постройка. — И при какви обстоятелства? При обстоятелства — дължа да ви заявя, което по документитъ на Министерския съвѣтъ констатирахъ — че г. Рачо Петровъ е присѣдствувалъ въ засѣданието.

Р. Петровъ: Не е вѣрно, г. Данаиловъ. Азъ онзи денъ имахъ честта да Ви докажа това.

Прѣдседателъ: Моля, г. Петровъ, ще вземете думата и ще се обясните.

Р. Петровъ: Г. прѣдседателю! Ще ми позволите, когато се говори нѣщо и когато открито се казва, че е тѣй, да кажа, че не е тѣй. Азъ онзи денъ го казахъ и сега имамъ право да се възмуштавамъ отъ подобни твърдения.

Г. Данаиловъ: Г. г. народни прѣдставители! Позволете ми да бжда спокоенъ, защото фактитъ въ рѣшитъ ми сѣ силни: (Чете) „Народно събрание. До Министерския съвѣтъ, № 2.141 отъ 16 декемврий 1910 г. По заповѣдъ на г. прѣдседателя, моля да изпратите, г. секретарю, веднага въ Събранието протокола на Министерския съвѣтъ № 77 отъ 13 октомврий 1904 г., постановление VIII“, който се отнася до отпусане сумата 748.000 л.

„Министерски съвѣтъ. № 1.331, 16 декемврий 1910 г. До г. прѣдседателя на XIV-то обикновено Народно събрание. На № 2.141. Приложенъ тукъ имамъ честь да Ви изпратя, г. прѣдседателю, протокола на Министерския съвѣтъ отъ 13 октомврий 1904 г., подъ № 77. Секретаръ: К. Апостоловъ.

„Протоколъ на Министерския съвѣтъ. Засѣдание отъ 13 октомврий 1904 г. № 77. Присѣдствувалъ: Рачо Петровъ, прѣдседателъ...“ (Смѣхъ. Ржкоплѣскане)

Р. Петровъ: Моля, недѣйте ржкоплѣска, г-да. Азъ ще имамъ честь да ви обясня, да-ли съмъ присѣдствувалъ или не. Нѣма нужда напразно да влигате гюрултия тамъ, кѣдѣто трѣбва и кѣдѣто не трѣбва. Позволете — азъ още не съмъ обвиняемъ. Вие може да сждите както цете, но азъ самъ ще ви докажа съ данни противното.

А. Стамболийски: Истината всѣкога бode! Четете по-нататѣкъ, г. Данаиловъ.

Г. Данаиловъ: „... Д. Петковъ, министъръ на вжтрѣшнитъ работи, д-ръ Шишмановъ, министъръ на народната просвѣта, Лазаръ Паяковъ, Стайковъ и т. н. вървятъ. Изслуша се докладътъ на министра на народното просвѣщение, министъръ д-ръ Иванъ Шишмановъ, и се рѣши — постановление I и т. н. „Постановление VIII. Докладъ на Министерството на общественитъ сгради, пѣтищата и съобщенията. т. е. на сѣщото министерство, отъ 13 октомврий 1904 г., № 2.015. Постановихме: „Разрѣшава се да се изплати едно обезщетение на главното прѣдприятие за постройка на желѣзнопътната линия Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница поради спиране постройката“ и т. н. „6% отъ форфетерната сума, или всичко 748.500 л.“ Следъ това върви докладътъ на Дирекцията на Държавната печатница и т. н.

Х. Дограмаджиев: Кой е подписал?

Г. Данаилов: Моля, не ме смущавайте, г. Дограмаджиев. Имам нужда от Вашата помощ.

Х. Дограмаджиев: Искам да зная.

Г. Данаилов: Преди всичко, ако искате да знаете, първа облъжка, че г. Рачо Петров е излъзъл от Министерския съвет, когато въ другия протокол от 3 или 7 юний 1903 г. има облъжка, че г. Рачо Петров е излъзъл. Анкетната комисия не е всевъдуща. Азъ допускам, че г. Рачо Петров е даже излъзъл. Но има документ от Министерския съвет. Ако този документъ вие не зачитате, то е друго, по анкетната комисия познава държавата и нейните документи, а не личостите.

Нъкой отъ прѣдставителѣ: Много право.

Р. Петров: Недѣйте забравя, г. Данаиловъ, че документътъ не е подписанъ отъ мене.

Г. Данаилов: Г. г. народни прѣдставители! Искамъ да ви-изясня — и на Васъ, г. Дограмаджиев, особно, защото вие не познавате работите — че всичките протоколи на бившия Министерски съветъ не сж подписани отъ никого.

Р. Петров: Не сж.

Г. Данаилов: Държани сж постановления и държавата се е ангажирала съ милиони и милиони, както виждате, и всичките постановления не сж били подписани отъ министрите.

А. Христов: Срамъ!

Г. Данаилов: Кой носи отговорността за тѣзи постановления?

Р. Петров: Ще Ви кажа послѣ.

Г. Данаилов: Туй постановление е изпълнено и държавата е дала 748.500 л. Кой носи отговорността, г-да?

А. Стамболийски: Българскиятъ народъ, че ги е търпѣлъ.

Р. Петров: Има рѣшение на Народното събрание, г. Данаиловъ.

Г. Данаилов: Ще видимъ и този въпросъ и, ако тамъ сте силенъ, азъ ще слѣза отъ тукъ, и ще си отида въ къщи.

Р. Петров: Ще видимъ.

Г. Данаилов: И това Ви заявявамъ категорически.

Р. Петров: И азъ Ви заявявамъ категорически.

Г. Данаилов: Г. г. народни прѣдставители! По-пелже и отдевъ стана дума, анкетната комисия да приобѣга или не къмъ свидетелски показания — единъ приомъ, единъ фактъ много опасенъ въ ржката, при такива сериозни работи — имамъ честта да ви заявя, че когато азъ видѣхъ този невъобразимъ фактъ на държавенъ скандалъ — защото, както шете, азъ прѣдлагамъ, че човѣкъ, колкото и да има лоши намѣрения, каквото и да гони, все таки е човѣкъ съ възпитание; една грѣшка трѣбва да се поправи по единъ редовенъ начинъ: ако има право прѣдприемачътъ, ще му се даде, ако първа — първа да му се даде — когато, казвамъ, видѣхъ този невъобразимъ фактъ на държавенъ скандалъ, ние, анкетната коми-

сия, прѣдседателятъ и всички, питахме секретаря на Министерския съветъ — не отидохме при него, а по телефона го попитахме: този протоколъ вѣренъ ли е, той ли е? Секретарятъ отговори: „Той е“. Дадохъ телефона на г. д-ръ Калинкова — това сж свидетели и на него каза, че г. Рачо Петровъ не е излъзълъ отъ засѣданието. Сега, ако г. Рачо Петровъ спомни на секретаря и той каже, че е излъзълъ, то е друго. Ние имаме министерски протоколъ.

Р. Петров: Нѣма нужда, г. Данаиловъ. Азъ ще Ви докажа, че не съмъ присѣствувалъ въ засѣданието. Азъ имамъ факти, не като тѣзи, които вие ще ми покажете съ свидетели.

Г. Данаилов: Вие не сте извадили по-сериозенъ фактъ — извинете, че се обръщамъ къмъ Васъ — отъ протокола на Министерския съветъ, по който е изпълнено Вашето постановление.

Р. Петров: Той е подписанъ отъ секретаря. Азъ ще ви покажа по-голямъ държавенъ актъ. Ще видите послѣ.

Г. Данаилов: Всичко друго е лично.

И тѣй, г. г. народни прѣдставители, смѣтамъ най-малко, че г. Рачо Петровъ бѣше неправъ, когато искаше — другото оставямъ на васъ да рѣшите — да обвини насъ, анкетната комисия, че ние не сме изслѣждали до край работите си и не сме били сериозни. Ние бѣхме прѣсериозни — затова говоряхъ документите на Министерския съветъ.

Но втората и по-важна половина на въпроса, то е въ точка 5 на стр. 139, дѣто е казано: (Чете) „Това постановление не е даже одобрено отъ Народното събрание относно, а само съ единъ указъ, който заедно съ доклада прилагаме къмъ настоящето“. И указътъ и докладътъ сж напечатани, азъ нѣма да ви ги чета. Докладътъ е подписанъ отъ покойния министъръ Д. К. Поповъ, а указътъ, разбира се, е подписанъ отъ княза. На това отгорѣ, бившиятъ министъръ-президентъ, миналиятъ пътъ заяви прѣдъ васъ, че това е една лъжа — извинете за думата — защото имало рѣшение отъ Народното събрание. Г. г. народни прѣдставители! Г. Кръстьо Мирски е тукъ, най-стариятъ парламентъоръ между насъ, той ще каже — рѣшението на Народното събрание е единъ законодателенъ актъ — тѣй ли е г. Мирски? — който трѣбва да се внесе по надлежния редъ — така ли е, г. Мирски? — и който трѣбва да се гласува на три четения — тѣй ли е, г. Мирски, правъ ли съмъ?

Н. Мирски: Да.

Г. Данаилов: Защото вие познавате по-добре отъ мене нашата конституция; цитирахте чл. 106 отъ конституцията: всѣко едно рѣшение на Народното събрание, по въпроси, особно, които засѣгатъ кесията на народа, трѣбва да мине при тройно гласуване. Увѣжасиятъ г. Геннадиевъ вчера ви каза: „По чл. 47 отъ конституцията, правителството може да направи всичко, само едно не може да направи — парата на народа да вземе“. То е най-свещеното право на парламента аслѣ.

Д-ръ Н. Геннадиев: Данѣци не може да разхвърля, казахъ азъ.

Г. Данаилов: Вие казахте: „Парата не може да вземе“, струва ми се.

Д-ръ Н. Геннадиев: То е другъ въпросъ. Четете текста на конституцията. Азъ четохъ конституцията и ви я четохъ правдиво.

Г. Данаилов: Да.

Д-ръ Н. Генадиев: Когато чета конституцията, нѣмамъ интересъ да я изкривявамъ.

Г. Данаиловъ: Моля. — Г. г. народни прѣдставители! Г. Рачо Петровъ, бившъ министъръ, за да опровергае това, ви чете единъ указъ № 2, въ брой 67 отъ „Държавенъ вѣстникъ“ отъ 1905 г., който казва: (Чете) „Законъ за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, на сума 15.704.971 л. — моля запомнете сумата 15.704.971 л. — „Чл. 1. Разрѣшава се на министъра на общественитѣ сгради да изхарчи тая сума“, за какво? На основание слѣдующата таблица, а именно: за личенъ съставъ на Дирекцията по постройкитѣ, за въществени разходи, за постройка на пристанища въ Варна и Бургазъ, за доизплащане на построени желѣзнопѣтни линии, и буква з — за обѣлжете, г. г. народни прѣдставители, точно — за изплащане обезщетение на дружеството въ ликвидация по постройката на линията Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница, съгласно VIII-то постановление на Министерския съвѣтъ отъ 13 октомврий 1904 г., протоколъ № 77, сумата 748.500 л.“ На основание на този законъ, казва г. Рачо Петровъ, Народното събрание е приело и одобрило постановлението на Министерския съвѣтъ. Азъ заявявамъ, че това не е вѣрно.

Р. Петровъ: Ако не е законъ.

Г. Данаиловъ: Това е законъ, по казвамъ, че по е вѣрно, защото въ дневникитѣ на XIII-то обикновено Народно събрание, на стр. 2.204 — съжالياвамъ, че нѣмате на единъ отъ дневникитѣ, за да можете да свѣрите, за да не мислите, че въ този моментъ азъ мога да грѣша. . .

Обаждатъ се: Вѣрваме, вѣрваме.

Г. Данаиловъ: Да, защото е много сериозно. — . . . се казва така: чете се законопроектътъ, „Изложение на мотивитѣ по законопроектъ за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, на сума 14.642.645 л.“ Азъ казвамъ, че въ указа № 2 сж 15.704.971 л., сега тукъ ги виждаме 14.642.645 л., която сума бившиятъ министъръ, покойниятъ Д. К. Поповъ, казва, че ще се изплати отъ еди-каква си сума. (Чете) „За изпълнение на тази задача узакони се постройката на желѣзнопѣтнитѣ линии Царибродъ—София—Вакрелъ, Ямболъ—Бургазъ, централната линия отъ София до Каспичанъ, Русе—Търново и Саранбей—Пловдивъ—Нова-Загора, както и на портоветѣ въ Варна и Бургазъ“ — да не ви го чета, защото е дълго, но ще ви прочета туй: „За тази цѣль въ договора за 5% български държавенъ заемъ отъ 1904 г. се прѣвдидѣ една сума отъ 20 милиона лева номинални и прѣвдидѣната въ свѣрхсметния кредитъ сума отъ 2 милиона лева за постройка на нови желѣзнопѣтни линии ще се вземе отъ този заемъ“. „Общиятъ разходъ по извънредния свѣрхсметенъ кредитъ на Министерството възлиза на 14.642.645 л.“ и т. н. Остатъкътъ ще се вземе отъ еди-кадѣ си. Твърдѣ интересно е отъ дѣ ще се вземе (Чете) „Отъ заема отъ 1892 г. 1.850.000 л., отъ одържки на прѣдприемачитѣ по постройка на линиитѣ 150.000 л., отъ заема отъ 1904 г. 2.000.000 л., и отъ заемъ, който ще се сключи при мѣстнитѣ банкови учрѣждения — 10.642.645 л.“ — единъ небивалъ източникъ за нашето държавно съкровище. И най-сетитѣ: „Прѣдъ видъ на туй, имамъ честь да помоля почитаемото XIII-то обикновено Народно събрание да разгледа и гласува още прѣзъ сегашната си редовна сесия внесенния отъ мене законопроектъ за разрѣшение пужиния свѣрхсметенъ кредитъ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, на сума 14.642.645 л.

София, 18 януарий 1905 г. Министеръ на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията: Д. К. Поповъ“. „Законопроектъ за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, на сума 14.642.645 л. Подробна таблица: За личенъ съставъ, за въществени разходи, постройка на пристанища: варненско и бургазко, за доизплащане построени желѣзнопѣтни линии“. Азъ моля, г. г. народни прѣдставители, единъ отъ васъ да дойде тукъ, . . .

Обаждатъ се: Вѣрваме, вѣрваме!

Г. Данаиловъ: . . . да види, че сумата 748.500 л. я нѣма въ законопроектъ. (Ръкоплѣскане отъ мнозинството)

Р. Петровъ: Азъ го знамъ, г. Данаиловъ.

Г. Данаиловъ: Заповѣдайте, г. Рачо Петровъ.

Р. Петровъ: Какво искате да ми кажете? Четете дневникитѣ отъ 24 януарий.

Г. Данаиловъ: Ще дойда и до тамъ, г. Рачо Петровъ.

Р. Петровъ: То е по-важно. (Глъчка)

Прѣдседателъ: Моля, тишина, г-да.

Г. Данаиловъ: Въ тая частъ на законопроектъ има прѣвдидѣна една сума, единъ параграфъ отъ 480.000 л., който гласи така: (Чете) „За изплащане на Братя Иванови — забѣлжете добръ — и дружеството въ ликвидация за постройката на линията Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница, за доставкитѣ отъ тѣхъ траверси“. Г. г. народни прѣдставители! Анкетната комисия не е разглеждала този въпросъ, но тѣй, както сега ви го прочетохъ, азъ съглеждамъ въ него една голѣма неправилностъ. Държавата се спогажда — да спомена, защото ораторитѣ, които сж говорили тогава по този въпросъ, не сж могли да вишкпатъ — държавата се спогажда отъ името на дружеството Рачо Петровъ & С-ие и поема върху си да плати на Братя Иванови, а излиза, че се плаща и на Братя Иванови и на дружеството за ликвидация, за траверситѣ. Това е една работа, която иска ново изслѣждане. Освѣтъ тази сума, г. г. народни прѣдставители, пакъ ви заявявамъ, нѣма никакъвъ параграфъ. И слѣдъ туй вървятъ прѣднията. Най-напрѣдъ говори тогавашниятъ народенъ прѣдставителъ Д. Яблански отъ трибуната, говори много, и то по въпроситѣ, които сж тамъ, разбира се, и само г. Яблански е казалъ слѣдующото нѣщо — за да не би да ми се каже, че тогава Народното събрание е знало нѣщо — и понеже се говори за обезщетение на Стефана Симеоновъ, азъ ще се спра и върху него: (Чете) „А обезщетението, което почитениятъ нашъ прѣдседателъ на Министерския съвѣтъ, тогавашенъ прѣдприемачъ, а и настоящъ подѣ фирмата Петровъ—Джумалиевъ, понеже тя още не е ликвидирала, ще иска да му се плати и, както се чува, това обезщетение Министерскиятъ съвѣтъ, пакъ по единъ арбитраженъ редъ, е разрѣшилъ, че трѣбва да му се плати. Не казвамъ за сумата, защото не е внесенъ законопроектътъ“ — г. Яблански говори това, г-да — „но не е чудно, че ще обдемъ тия дни сезирани и съ него. — Министеръ Д. К. Поповъ: Естествено. (Смѣхъ)“ Г. г. народни прѣдставители! Вие ще проверите сами това. Говори г. Яблански, слѣдъ него говори покойниятъ министъръ Петковъ, слѣдъ него говори Стайковъ, говори министъръ Паяковъ дълго врѣме за неговитѣ кредити, обяснява отъ дѣ ще вземе пари, за да покрене тази сума 14 милиона лева; говори Вълко Нейчовъ, говори Пайчо Цановъ, и никой отъ тѣхъ не знае това, този фактъ за ликвидацията на линията;

говори Д. К. Поповъ; свършва се засѣданието въ 12 ч. 50 м. прѣзъ нощта; нищо не се говори за това. На другия денъ захваща засѣданието, говори г. Димитъръ Христовъ — той е тукъ, ако не се лъжа, ще помни може-би — и се спира главно върху сумата 480.000 л. за траверси, говори дълго, слѣдъ това говори за кредити, отговаря му министъръ Паяковъ тукъ-тамъ; говори г. д-ръ Стайковъ, който се явява да уреди юридическата страна на въпроса за 480 хиляди лева; говорятъ Момчиловъ, Панайодовъ. . .

А. Христовъ: Какво е казалъ той?

Г. Данаиловъ: Не е важно. — . . . говори Д. К. Поповъ, който нищо не споменава по този въпросъ. (Чете) „Министъръ Д. К. Поповъ: Колкото се касае до ликвидиранието на прѣдприятието София—Радомиръ и Радомиръ—Кюстендилъ, имамъ да ви кажа, че има вписана една сума отъ 480.000 л. Тая сума, г-да, ние не сме я изсмукали изъ прѣститѣ си, а напротивъ, тя е слѣдствие на едно съглашение между прѣдприятието и правителството, защото Братя Иванови бѣха завели процесъ срѣщу дружеството, а дружеството естествено“ и т. н. свършва. Захваща министъръ Петковъ и слѣдъ това, страницата, която цитираше бившиятъ министъръ-президентъ г. Рачо Петровъ, стр. 2.267, засѣдание 60, втора редовна сесия, 24 януарий 1905 г. прѣзъ нощта: (Чете) „Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Турямъ на гласуване приемото по принципъ на законопроекта за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, на сума 14.642.645 л. и моля онѣзи г. г. народни прѣдставители, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приетъ. Желаетъ ли Народното събрание сега да стане второто четене? — Министъръ Д. Петковъ: Моля да се прати въ комисията. — Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Добръ, ще се прати въ комисията. Слѣдующата точка отъ дневния редъ е законопроектътъ за свѣрхсметенъ кредитъ отъ 115.218 л. на Министерството на търговията и земледѣлието. — Министъръ Д. Петковъ: Моля да се мине на другия прѣдметъ отъ дневния редъ, по законопроекта на кредитъ за Военното министерство, защото нѣма г. министърътъ на търговията и земледѣлието“. Казвамъ го, защото това е засѣданието, което г. Рачо Петровъ ни показва.

Р. Петровъ: При второто четене.

Г. Данаиловъ: На стр. 2.395 става гласуване: (Чете) „Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Който приема изцѣло прочетения законопроектъ за акцизитъ и патентовия сборъ върху питиетата, да си вдигне ржката. (Болшинство) Приетъ. Слѣдующиятъ прѣдметъ е трето четене на законопроекта за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията на сума 15.704.971 л.“

Р. Петровъ: За второто четене кажете.

Г. Данаиловъ: Кажете го Вие.

Р. Петровъ: Азъ не съмъ кривъ, че не можете да го намѣрите. Найчо Цановъ е говорилъ цѣлъ часъ; по сѣщия законъ е говорилъ и г. Теодоровъ — какво ми приказвате!

А. Краевъ: Г. Данаиловъ! Има второ четене, но комисията контрабанда е вписала тази сума 15.704.971 л., безъ мотиви.

Г. Данаиловъ: Азъ не можахъ да намѣря таблицата при второто четене, тя не е гласувана.

Р. Петровъ: Е добръ, азъ я намѣрихъ, при второто четене; има специални разисквания — вижте засѣданието на 24 януарий. (Г. г. Данаиловъ и Р. Петровъ търсятъ изъ стенографскитѣ дневници засѣданието отъ 24 януарий)

А. Стамболийски: Г. Данаиловъ! Тия работи ще се изнесатъ прѣдъ държавния съдъ.

Прѣдседателъ: Моля ви, правите справка, да-ли сумата отъ 15 милиона лева е била вписана на второ четене?

Х. Дограмаджиевъ: Не че е вписана, а че е станало второ четене.

Г. Данаиловъ: Това, което ви прочетохъ, е второто четене: при първото четене законопроектътъ се внася, при второто четене той е четенъ, а при третото — изцѣло се гласува.

Р. Петровъ: Второ четене не казахте.

Г. Данаиловъ: Казахъ го, сумата не е гласувана на второ четене!

Р. Петровъ: Не го казахте. Моля, намѣрете, както прилича, второто четене; тамъ има разискване: говорили сж г. Найчо Цановъ и г. Теодоровъ.

Г. Данаиловъ: Азъ бихъ желалъ да бждемъ наясно.

Р. Петровъ: Намѣрете дневника отъ 24 януарий.

Т. Теодоровъ: На второ четене е било внесено отъ комисията, безъ да го има на първо четене, и е имало контрабанда, което азъ искамъ да установя.

Г. Данаиловъ: И азъ това искамъ да установя.

Р. Петровъ: Вие виждате, че има второ четене и че има дебати при него, недѣйте казва, че нѣма, защото има; недѣйте го прѣскача, защото г. Найчо Цановъ е говорилъ; четете дебатитѣ му.

Г. Данаиловъ: Г. г. народни прѣдставители! За да си не губите врѣмето вие и азъ да ви изморявамъ въ случая, азъ ви заявявамъ, че туй е слѣдующето четене, което сега ви прочетохъ; ако има друго, уважаемиятъ бившъ министъръ-прѣдседателъ ще го покаже.

Р. Петровъ: Добръ.

Г. Данаиловъ: Въ първото четене влизатъ 14.642.645 л. безъ това перо; на второто четене пакъ не го гласуватъ, а на третото четене гласуватъ, както се казва законопроектъ за 15.704.971 л. и тогава вие ще видите на едно кюше 748.500 л. Нито има разяснение отъ комисията, защо тя е намѣрила необходимо да плати тази сума, . . .

Р. Петровъ: Има.

Г. Данаиловъ: . . . нито нѣкой обяснява, защо и отдѣ-накъдѣ се явява това перо.

Р. Петровъ: Третото четене безъ второ ли е?

К. Мирски: Третото четене отъ коя дата е?

Р. Петровъ: Отъ 26 януарий.

Г. Данаиловъ: На 25 се разглеждатъ най-много кредити по Военното министерство, а на 26 се донася това четене, за което ви говорихъ; а законопроектътъ е внесенъ на 24. На всѣки случай, азъ не виждамъ тукъ да има докладъ отъ комисията, защо и на какво основание въ свѣрхсметния кредитъ се внася и това

ново перо, толкозъ повече, че за него въ първото четене отъ никого не се споменава. Министерътъ даже не го споменава, въ неговитѣ мотиви го нѣма. Ако комисията намира, че трѣбва да се внесе тази сума, трѣбва да дойде съ докладъ и да обясни. И тъй, по този законопроектъ, за туй перо е гласувано само единъ пътъ отъ Народното събрание, така че фактически едно истинско рѣшение на Народното събрание, съгласно конституцията, за да се оформи сумата, за туй перо нѣмаме; имаме едно перо, вписано случайно, намѣрено, прѣднамѣрено, както щете кажете. Ето истината по този въпросъ. Но, г. г. народни прѣдставители, не е само тамъ въпросътъ: послушайте ме докрай по него. Вие приемете, г. г. народни прѣдставители, че това, което азъ ви говорихъ сега, е влѣзло редовно, че въ първото четене още Министерскиятъ съвѣтъ и министърътъ на общественитѣ сгради Д. К. Поповъ казва: „По едно перо за изплащане обезщетение на дружеството въ ликвидация по постройката на линията Радомиръ—Кюстендилъ 748.500 л.“ Има ли рѣшение на Народното събрание, което да покрие рѣшението на Министерския съвѣтъ? Кой може да ме убѣди въ това?

Т. Теодоровъ: И което рѣшение да отмѣни закона отъ 1899 г.

Г. Данаиловъ: Моля, недѣйте бърза, азъ ще го кажа. (Смѣхъ) Има ли рѣшение на Народното събрание, което да утвърди постановлението на Министерския съвѣтъ, което постановление е противъ друго едно рѣшение на Народното събрание, което не е отмѣнено? Нѣма, има само едно: „Разрѣшава се на финансовия министъръ да отпусне отъ касата 748.500 л.“ Ние разрѣшихме на г. Саллабашева 30 милиона лева: Ами че той може ли да ги хвърли, както иска? Той отговаря за всѣка стотинка; тамъ ще видимъ, да-ли той може да ги изхарчи, както той разбира, или както Министерскиятъ съвѣтъ ще разрѣши; а-а-а, той е въпросъ, който подлежи на голѣмъ споръ. Тѣй шото, г. г. народни прѣдставители, и да би било това рѣшение прието въ три четения — азъ казвамъ, че не е, и дневниците потвърдяватъ туй, то е незаконно и не може да покрие рѣшението на Министерския съвѣтъ, което е утвърдено само съ единъ указъ отъ българския князь, защото съ него се отмѣнява едно друго рѣшение на Народното събрание. А, г. г. народни прѣдставители, необходимо ли е въ такъвъ единъ случай, когато Министерскиятъ съвѣтъ си измислюва нѣщо, да плати — 6% отъ форфетерната сума — макаръ че уважаемиятъ г. Рачо Петровъ, като излизалъ, казалъ: „Хемъ лихви да не плащате — 6% — 748.500 л. Министерскиятъ съвѣтъ рѣшава, та мислите, че Министерскиятъ съвѣтъ не разбира, че такова едно рѣшение трѣбва да мине прѣзъ Народното събрание? Не е вѣрно. Напълно е разбиралъ туй Министерскиятъ съвѣтъ, и за да ви докажа това, слѣдующиятъ указъ отъ сѣщия „Държавенъ вѣстникъ“ гласи: „Указъ № 3. Законъ за ликвидирането смѣтките на главното прѣдприятие по построяването на желѣзнопътната линия Русе—Горна-Орѣховица—Търново съ държавата. Членъ единственъ: одобрява се да стане ликвидирането смѣтките на главното прѣдприятие по построяването на желѣзнопътната линия Русе—Горна-Орѣховица“ и т. н. по слѣдующитѣ мотиви: тѣзи и тѣзи — Министерскиятъ съвѣтъ знае, че за да ликвидира прѣдприятието съ Братя Симеонови, отпуща такава една сума подъ съща една форма — обезщетение. Министерскиятъ съвѣтъ, като влиза въ споразумѣние съ Братя Симеонови, като намира основа за да ликвидира, като дава и на тѣхъ обезщетение, както и на прѣдприятието Рачо Потровъ—Джумалиевъ, намира за необходимо, че трѣбва да узакони туй свое рѣшение. И макаръ ние, азъ напр. за себе си, да нампраме, че Народното събрание не е съдъ,

който да присъжда суми на прѣдприемачитѣ, че това е една неправилна стѣпка, една гибелна практика за страната, все таки внесено е редовно и е минало едно рѣшение на Народното събрание. Вие виждате въ сѣщитѣ дневници, на 28 януарий — значи, Министерскиятъ съвѣтъ е билъ въ пълно разбиране на това — се внася този законопроектъ за ликвидирание смѣтките и министърътъ на общественитѣ сгради ни дава широки мотиви, на основание на които той ликвидира по такъвъ, а не по нѣкой другъ, начинъ смѣтките съ прѣдприятието. Естествено се налагаше, че и за туй прѣдприятие, макаръ сумата да е по-малка, Министерскиятъ съвѣтъ трѣбваше да се яви съ свое рѣшение, да излѣзе съ законопроектъ прѣдъ Народното събрание, да иска отъ него едно рѣшение, тѣй както диктуватъ постановленията на конституцията, и тогава да плати сумата. И, казвамъ, ако бѣше излѣзълъ Министерскиятъ съвѣтъ съ такова рѣшение, сумата нѣмаше ли да се прѣдвиди, за да не можемъ да кажемъ, че не се покрива? Не ще съмнѣние, рѣшението е за принципа, който Министерскиятъ съвѣтъ приема за разрѣшение на спора, а за да се плати сумата, тя трѣбва да се прѣдвиди, трѣбва да влѣзе въ таблицата на свѣрхсмѣтния кредитъ. Така щото, таблицата за свѣрхсмѣтния кредитъ, и да би била гласувана най-правилно — а азъ доказахъ противното — пакъ не покрива сумата. Ето защо анкетната комисия е била въ правото си, а не е правъ този, който иска да я обори тукъ прѣдъ васъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се изморихъ доста, а изморихъ и васъ. Азъ ви изложихъ и втория фактъ. Азъ казахъ, че когато Народното събрание търси отговорностъ отъ едно министерство, за него сѣ важни качества на фактитѣ. И единъ фактъ въ който да се констатира нарушение на чл. 155 отъ конституцията, дѣто Министерскиятъ съвѣтъ за лична облага на единъ отъ министритѣ рѣшава противозаконно да се плати сумата, единъ фактъ е достатъченъ да наложи отговорностъ на министерството. Но азъ ще прѣмѣна по-нататѣкъ къмъ другъ единъ фактъ, който особено широко вчера се третираше отъ бившия министъръ на търговията и земледѣлието, г. д-ръ Геннадиевъ. Ше ми позволите още малко вашето търпѣние. Азъ бихъ желалъ да можехъ да положа прѣдъ васъ и още единъ фактъ за извъндоговорнитѣ съглашения по заема отъ 145.000.000 л. отъ 1907 г., защото макаръ уважаемиятъ вносителъ на прѣдложението да го оттегли, колкото се отнася до покойния министъръ Паяковъ, но Министерскиятъ съвѣтъ цѣлъ е вкѣтрѣ, сир. Министерскиятъ съвѣтъ е потвърдилъ тѣзи извъндоговорни съглашения, които не сѣ влѣзли въ Народното събрание, слѣдователно, няма отговорностъ за цѣлия Министерски съвѣтъ непокрита; но, както виждате, врѣмето, по правилата на нашия правилникъ изтича.

Обаждайте се: Говорете, говорете.

Прѣдседателъ: 25 минути имате още на разположение.

Г. Данаиловъ: О, за 25 минути само не мога да изложа даже издирванията ни по Дирекцията на статистиката, както трѣбва.

Г. г. народни прѣдставители! Въ доклада на анкетната комисия, на стр. 179, е изложено едно изучаване за нарушенията отъ страна на бившия министъръ на търговията и земледѣлието, г. д-ръ Геннадиевъ, по изданията на Дирекцията на статистиката отъ 1904 до 1908 г. Когато почвамъ своето изложение, дължа, прѣди всичко, да забѣлѣжа, че не би билъ правъ нито бившиятъ министъръ г. д-ръ Геннадиевъ, нито който и да билъ отъ сегашнитѣ, па и бѣдѣщи министри, на негово мѣсто, който би казалъ прѣдъ насъ: Дирекцията на статистиката е самостоятелно

учреждение, азъ отъ да знамъ, какво е ставало въ нейната архива, въ нейната каса, въ нейната канцелария. Не би билъ правъ, защото, казахъ ви го, ще повтора и сега, тогава министерската отговорностъ би била фиктивна. Дирекцията на статистиката е подъ вѣдомството на Министерството на търговията и земледѣлието. По принципъ, слѣдователно, министрътъ на търговията и земледѣлието е отговоренъ по закононарушенията, които би допуснала Дирекцията на статистиката въ лицето на нейния прѣдставителъ — директорътъ. Но ако изпитателната комисия си е позволила да внесе този фактъ въ свѣтъ докладъ, че го е направила само за този принципъ, че министрътъ е отговоренъ; направила го е, г. г. народни прѣдставители, по реалната причина, че г. д-ръ Геннадиевъ е подписалъ всички онѣзи актове, по които ние смѣтаме, че сѫ нарушени законитѣ, че е оцѣнено съкровището и че е фаворизиранъ единъ прѣдприемачъ, добъръ приятелъ — фактъ, който не бива да се отказва и забравя — добъръ приятелъ на бившето правителство.

Въ какво анкетната комисия възвежда свонѣ обвинения сръбцу бившия министръ на търговията и земледѣлието? За да може още отъ първия моментъ бившия министръ на търговията и земледѣлието да разсѣе прѣтъ васъ каквато и да е идея, че въ това изложение тукъ има нѣщо сериозно, той се паде смѣ и каза: „На 19 януарий Дирекцията на статистиката се обръща къмъ Държавната печатница съ писмо № 157 и я пита, да-ли не може да напечата до 25 януарий, сир. слѣдъ 6 дни, едно огромно количество книжа — 38 формуляри! И какви формуляри, казва г. бившия министръ — по четири страници всѣки!“ Не е вѣрно, г. г. народни прѣдставители! 38 формуляра най-малко по 1.000 екземпляра, 38.000 екземпляра най-малко, а не само 38 екземпляра. И когато дирекцията на Държавната печатница вижда, че това е невъзможно, отговаря съ едно писмо, въ което не отказва по никой начинъ. (Чете) „Печатницата не отказва да ги напечата“ — формуляритѣ — „въ възможенъ ней срокъ“ — а ѣ е невъзможно да ги напечата до 25 януарий — „като при това стоварва вината върху Дирекцията на статистиката, за дѣто тя не се е погрижила да ѣ даде работа, когато ѣ бѣ поиска съ № 5.407 отъ 25 октомврий м. г.“ — 1903 г. Дирекцията на статистиката има нужда отъ формуляри. А какво нѣщо сѫ формуляритѣ? Тѣ не сѫ нѣщо, косто да се работи днесъ, защото ми трѣбватъ днесъ. Дирекцията на статистиката е прѣдприела по нова-година прѣброяване по училищата, на чиновницитѣ, по други нѣкои области на управлението, по горитѣ. Тя си прави своя планъ, тя смѣта една статистика отъ една дата, друга отъ друга и формуляритѣ ѣ трѣбватъ послѣдователно. На 25 октомврий Държавната печатница пита: „Имате ли работа? Ние сме свободни, дайте да печатаме“. Дирекцията на статистиката не отговаря, но чакъ на 19 януарий казва: „Намъ ни трѣбватъ до 26 януарий“. И когато Държавната печатница отговаря, че това не само ние, но която и да било частна печатница не е въ състояние да направи, Дирекцията на статистиката пише второ писмо, въ което продължава срока съ нѣколко дена по-късно — не помня добръ датата — по прибавя още нѣколко формуляра.

А. Христовъ: До 1 февруарий.

Г. Данаиловъ: Да, съ петъ дена, но прибавя още нѣколко формуляра. Значи, формуляритѣ тамъ се редятъ бързо. Печатницата отказва. Защо се прави това? Много ясно — иска се категорически отказъ на Държавната печатница. И не бѣше правъ така сжко бившия министръ на търговията и земледѣлието, когато ни натяква: „На какво основание ние искате отъ мене да се обръщамъ азъ къмъ Държавната печатница?“ На туй основание, че редътъ

въ държавата е такъвъ, и затуй има специални порядби — способи за произвеждане държавнитѣ разходи и документитѣ, които ги оправдаватъ. И знае се защо — въ интереса на бюджета: ние можете да поискате кредитъ за Държавната печатница, а въ бюджета, както ще видите, нѣма кредитъ. Това не е току-тъй, безсмислено; това е единъ опрѣдѣленъ държавенъ редъ. И затуй има специално министерско постановление, косто казва, че само въ най-краенъ случай, ако Държавната печатница не би могла, а материалитѣ сѫ необходимо нужни, само въ такъвъ случай можете да се обърнете къмъ частнитѣ печатници.

По такъвъ начинъ Дирекцията на статистиката, като прѣдизвиква отказа на Държавната печатница — твърдѣ изкуствено, както виждате, защото Държавната печатница казва, че не само тя, но и никой не може да ѣ напечата — какво направи? Обръща се къмъ частнитѣ печатници. И тукъ пакъ бившия министръ на търговията и земледѣлието бѣше не правъ, когато искаше да постави доклада на анкетната комисия въ една невъзможна несъобразностъ. Казва се въ доклада сѣ едно, какъ е произведенъ търгътъ — азъ върху този случай не се спирамъ, и ние не сме се спирали; нека бѣде законно, редовно произведенъ — но тукъ нѣма търгъ, защото се дава по особенъ начинъ: понеже сумата е повече отъ 2.000 л., разпрѣдѣля се между нѣколко души, а именно сумата 6.400 л. се разпрѣдѣля между Тани Пѣевъ, Хаирловъ, Лозановъ и Руси Стояновъ. И никѣдъ въ доклада ние не казваме, азъ това не видѣхъ, защото и снощи пакъ прочетохъ доклада — че Лозановъ не билъ печатаръ — не; Руси Стояновъ не е печатаръ. И защо, какъ стои работата? Въ Дирекцията на статистиката има едно голѣмо изложение по това. Това изложение е раздадено и на г. г. народнитѣ прѣдставители, и азъ смѣтамъ за излишно да го цитирамъ. Но въпросътъ е тукъ, да може сумата отъ 6.400 л. да се дава на единъ или най-много на двама — на Тани Пѣевъ и Хаирловъ — а същевременно да се изпълнятъ формалноститѣ. Руси Стояновъ е билъ ужъ печатаръ, но когато го потърсятъ финансовиятъ инспекторъ съ писмо, когато го потърсела финансовата властъ въ Софий, оказва се, че, като печатаръ, той не съществува; не само туй, ами обръщатъ се чръзъ градоначалството да го търсятъ и се констатира, че не съществува; заинтересуваниятъ Тани Пѣевъ заявилъ, че Руси Стояновъ е работникъ въ неговата печатница и му е зетъ, или шурей, сѣ едно, неговъ сродникъ. Печатарѣтъ Хаирловъ се обръща къмъ печатаря Лозановъ, а послѣдниятъ излага прѣдъ финансовия инспекторъ, че той — Хаирловъ — ужъ щѣне да му даде работа за 1.700 л., а му далъ за 200 л. Неговитѣ показания сѫ изложени на стр. 5 отъ доклада до министра на търговията и земледѣлието, който е раздалъ на г. г. народнитѣ прѣдставители. И този фактъ е установенъ въ положителна форма, а не въ оная двусмислена, въ каквато г. бившия министръ на търговията и земледѣлието го изложи прѣдъ васъ. Тѣй щото, като установимъ тѣзи факти, да прѣмине по-нататъкъ.

Явно е, прочее, че Дирекцията на статистиката, а въ този случай бившиятъ министръ на търговията и земледѣлието е далъ на двама души една поръчка отъ 6.000 л. противъ закона за търговетѣ, чл. чл. 40 и 41, и противъ чл. 77 отъ закона за отчетността. Понеже това е мжко да се повтори, какво прави Дирекцията на статистиката? Тя, съ помощта на министра на търговията и земледѣлието, внася докладъ въ Министерския съвѣтъ, или по-право бившиятъ министръ на търговията и земледѣлието, г. д-ръ Геннадиевъ, внася докладъ въ Министерския съвѣтъ № 857 отъ 27 февруарий 1904 г., въ който, като казва, че по причина, че Държавната печатница отказва — което не е вѣрно, защото Дър-

жавната печатница никъдъ не дава категориченъ отказъ — иска отъ Министерския съветъ, както се вижда отъ приложението къмъ доклада на изпитателната комисия, да му позволи, щото занаятътъ Дирекцията на статистиката не само да печати изданията си въ частни печатници, безъ специално за всеки пътъ разрешение, както се иска такова, но още — забължкето добръ, г. г. народни представители, смисъла на това искане и постановлението на Министерския съветъ (Чете) — „да печати изданията си въ частни печатници и безъ изпълнението на формалноститъ, установени ст. чл. чл. 41 и 43 отъ закона за публичнитъ търгове“. Може ли министърътъ на търговията и земледелието да иска отъ Министерския съветъ да не изпълнява законитъ или, по-право, да суспендира закона за търговетъ, чл. чл. 41 и 44? Работата вървѣ малка на видъ, по характерна. Единъ министъръ отива въ Министерския съветъ и казва: позволете ми да произведа търгъ за държавна необходимостъ, не за въоръжаване, което трѣбва да стане тайно, не за цѣна, които излизатъ само отъ една фирма, но за това, което могатъ да направятъ всичкитъ печатници въ София, безъ да изпълни формалноститъ на закона за публичнитъ търгове, чл. чл. 41 и 44. Възможно ли е това? И Министерскиятъ съветъ разрешава.

А. Стамболийски: И това прави човѣкъ юристъ!

Г. Данаиловъ: И тукъ имамъ честъ да отговоря на бившия министъръ г. д-ръ Геннадиевъ, че той не бѣше правъ, когато вчера искаше да ме задне, като ми каза: „Вѣрно ли е, г. Данаиловъ, че г. Кирилъ Поповъ, когато каза той, азъ уважавамъ — когато, ще кажа азъ, уважава цѣла България, достойнството на когото щикого не може да бѣде изложено — вѣрно ли е да е казалъ прѣдъ Васъ, че той смѣта, какво г. д-ръ Геннадиевъ не билъ виновенъ въ това?“ Не е вѣрно. Напротивъ, г. Кирилъ Поповъ ми каза това, което ще стане дѣйствиелно чудно на г. Геннадиева: „Чудя се, какъ е възможнo единъ юристъ да поднесе единъ такъвъ докладъ до Министерския съветъ. Добръ, г. Германовъ не е разбиралъ работитъ, искалъ е да бѣде свободенъ за дсброто на статистиката, да прѣдсложимъ, но какъ може единъ юристъ да поднесе такъвъ докладъ, въ който явно се иска нарушението на законитъ?“ Ето, това ми каза г. Поповъ, и азъ моли да се запише, защото, може-би, единъ день ще стане нужда да се провѣрва.

А. Христовъ: То е вътрѣшна опасностъ.

Г. Данаиловъ: Захваща се, слѣдъ този докладъ и слѣдъ туй постановление на Министерския съветъ, слѣдната работа. Прѣзъ 1904 г. разрешава се на Дирекцията на статистиката по стопански начинъ да печата всичкитъ свои издания. И тукъ, г. г. народни представители, се захваща дѣйствиелно една дѣятелностъ въ Дирекцията на статистиката, за която бившиятъ министъръ г. д-ръ Геннадиевъ може прѣдъ васъ да твърди, че той не е виновенъ, може и той вътрѣшно — азъ не мога да скрия — да е убѣденъ, че не може да бѣде виновенъ; но, повтарямъ, тукъ се захваща една дѣятелностъ, която е характерна, която рисува изцѣло споката на миналото управление. Тамъ е и цѣната на всичката тая работа, която е изложена въ доклада, защото, безъ да има нужда сега за нѣкакви бързи работи, захващатъ се „бързи работи“, безъ да има нужда отъ печатането на формуляри, захваща се печатането на такива; безъ да има готови ржониси за печатането на статистики, заржчва се печатането на такива въ частнитъ печатници, първо, за да се даде работа, второ, да се накара, по-посе работата е бърза, да се вдигне цѣната, и трето, понеже сж много екземпляри, да стане голѣмъ оборотъ.

Вие виждате отъ доклада — азъ много нѣма да ви цитирамъ, самиятъ докладъ ви казва — когато г. директорътъ на статистиката прави едно изложение до министра на търговията и земледелието, послѣдниятъ подписва: одобрявамъ да се даде на г. Тана Пѣевъ по доброволно съгласие отукъ-натѣй печатането на формуляритъ. Ето какъ е отговорността на г. бившия министъръ на търговията и земледелието; той одобрява да става това. Какво става? Азъ ще ви прочета. (Чете) „На 10 мартъ 1904 г. се пише на Т. Пѣевъ, че му се възлага да напечата извѣстни бързи работи; прилагатъ се пѣкакви формуляри, таблени, опѣтвания и пр. за напечатване въ тридневенъ срокъ“ — както виждате тукъ сж се единъ-два дена; (къмъ г. А. Христовъ) тукъ имате право да кажете държавна необходимостъ, държавна опасностъ — „като пита, какви цѣни ще вземе за 1.000 парчета“. Това е на 10 мартъ. На 12 мартъ се дава поржчката, а на 16 мартъ — забължкето добръ: на 10 мартъ се поржчватъ бързи работи, на 12 се дава поржчката; тукъ има между насъ и печатаря, напр. г. Дановъ, ще се позова на него — а на 16 мартъ Тана Пѣевъ доставя на Дирекцията на статистиката, по книгитъ, 32.000 формуляра. Ако може да се обърне едно колело, та за четири дена да изкара 32.000 формуляра.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: И за единъ день може да ги изкара.

М. Дановъ: Може да ги изкара, ако разполага съ машини.

Г. Данаиловъ: Вие знаете, какъ е уредена печатницата на Тана Пѣевъ.

М. Дановъ: Мисля, че той разполага съ 3—4 машини.

Г. Данаиловъ: Прѣди всичко, министъръ Геннадиевъ, безъ да се отнесе този пътъ къмъ Държавната печатница, прави единъ новъ докладъ до Министерския съветъ, чрѣзъ който иска суспендирането на чл. чл. 41 и 43 отъ закона за търговетъ. Макаръ и по стопански начинъ, нѣма защо работата да се възлага само на едно лице; тя трѣбва да се даде на търгъ, какъвто и да бѣде този търгъ. Азъ не се спирамъ на другитъ подробности, макаръ че и тамъ бихъ могълъ да кажа нѣщо. Не искамъ да хвърлямъ, напр., грѣшка върху бившия министъръ на търговията и земледелието, че това било работа на изкуство, художество и т. н., което е смѣшно — никаква художественостъ, никакво изкуство въ работата нѣма въ дадения случай. Министърътъ трѣбва да опрѣдѣли точно, какви работи ще се извършватъ; това иска законътъ за отчетността по бюджета. Вие не можете да дадете на единъ прѣдприемачъ и да му кажете: вие ще ми доставите, колкото и каквито работи азъ искамъ; не, работитъ трѣбва да бѣдатъ точно указани, защото само тогава е възможно отношение между управлението и печатницитъ. По-нататкъ, когато трѣбва да се изплати тая сума, трѣбва дѣйствиелно да се чути човѣкъ, какъ Смѣтната палата е могла да разреша да се плати. (Чете) „Ти се задоволява“ — въ доклада на изпитателната комисия се казва — „само съ една забължка, че въпросното постановление № 23 на Министерския съветъ не е утвърдено съ указъ. И за да оформи това, бившиятъ министъръ г. д-ръ Н. Геннадиевъ прави докладъ и указъ № 3 отъ 5 юний 1904 г.“ — значи, слѣдъ поржкитъ; това нищо не значи, на всеки случай ние на този въпросъ не се спираме. Най-сетнѣ работата дохожда до тамъ, че Дирекцията на статистиката се огнася до този търговецъ съ писмо № 1.297 отъ 3 априлий, пита го на каква цѣна би отпечаталъ формуляритъ за статисти-

стиката по чиновниците въ петдневен срок; на 8 априлий съ писмо вх. № 4.050 Тане Пъевъ отговаря, че приема поръжката по 18 л. хилядата, „въ какъвто срок и да ми се прѣдложи“. На 19 априлий Дирекцията дава поръжката за петдневен срок на исканата отъ него цѣна и на 26 априлий се приема, обаче приети сж „лични карти по прѣброяване чиновниците“, а поръжката на „формуляри и наставления“ е изоставена.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Лични карти и формуляри е сѣ едно.

Г. Данаиловъ: Лична карта е това, което ще напиша азъ, а формуляръ е друго.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Сжщото е, само че едното е француско, другото е българско.

Г. Данаиловъ: Но туй, което обърна вниманието ми вчера, бѣха думитѣ на бившия министъръ на търговията и земледѣлието: „Ама тамъ, казва, имало различни нумера, които не сходяли; азъ не зная какво става въ архивата“. А туй, което става въ архивата, е най-прѣстѣпното нѣщо, което става въ едно учрѣждение, защото днесъ нито финансовата властъ, нито кой да е ревизоръ, нито сѣдебната властъ не ще може да установи, каква е тая работа. Съ № 4.050 вие питате Тане Пъевъ, по колко ще прѣдложи поръжката, а № 4.050 е вписанъ отсетѣ въ входящия дневникъ; истинскиятъ № 4.050 е писмо на тетевенското кметство. Съ № 1.297 отъ 3 априлий Дирекцията на статистиката пита Тане Пъевъ, на каква цѣна би отпечаталъ формуляри и наставления по статистиката за чиновниците, а № 1.297 се отнася до шуменския окръженъ управителъ. Фиктивно е тѣй сжщо условното за бързината. Сега, вие виждате, че за да се оправдае прѣдъ Сметната палата, се прилагатъ писмата: Прѣдложението до Тане Пъевъ, едно писмо подъ № 1.297. То е оправдателенъ документъ, а № 1.297 отъ Дирекцията на статистиката е писмо до шуменския окръженъ управителъ.

А. Екимовъ: Фалпификация.

Г. Данаиловъ: Азъ оставямъ на васъ, г. г. народни прѣдставители, добръ да си помислите за опѣзи факти, които ставатъ въ нашето управление, и добръ да разрешите, кой ще бѣде отговоренъ за тѣзи работи въ нашата страна.

Но тукъ има единъ въпросъ, който така сжщо се повдигна отъ бившия министъръ г. д-ръ Генадиевъ въ смисълъ: „Много материяли се били печатали, излишни материяли се били печатали — това не е вѣрно; има, казва, нужда, затова се печататъ“. Има, г. г. народни прѣдставители, такива факти въ печатането на тѣзи книжа, въ печатането на тѣзи формуляри въ Дирекцията на статистиката, штоо убѣденъ съмъ, че сега, като ви ги кажа, вие ще останете най-малко изумени. Прѣди всичко, печататъ се формуляри за разни нужди; азъ нѣма да ви пипирамъ всички опѣзи формуляри, които сж били напечатани въ случая, но на стр. 60 отъ този докладъ, който ви е газдаленъ миналата година, ще видите изложено: (Чете) „Карта № 4 за болнитѣ отъ бѣсъ е прѣдпазана за Бактериологическия институтъ; тя има 32 реда, слѣдователно, отъ нея се има нужда, понеже е годишна, само отъ 10—15 екземпляра, а тя е печатана въ 1.000“. Защото ние имаме единъ институтъ за лѣкуване отъ бѣсъ, вѣтрѣ въ тая карта има 32 реда; ако има 10 екземпляра отъ нея, значи, могатъ да се отбѣлжватъ 320 случая отъ бѣсъ. Да-ли имаме 320 случая отъ бѣсъ въ института, азъ не зная, но на всѣки случай отъ тази карта е напечатано за употрѣбление въ една година 1.000 екземпляра, то значи 320.000 случая да бѣдатъ констати-

рани отъ бѣсъ! „Карта № 6 за слабоумнитѣ, идиотитѣ и пр. въ болницитѣ е печатана въ 10.000 екземпляри“ за едногодишно употрѣбление; тя има 32 реда, значи, Дирекцията на статистиката трѣбва да смѣта, че е прѣдпазана за 320.000 души луди, когато въ 6-тѣ наши болници за душевно болни има само 821 такива болни. Ще каже, отъ 10—15—100 карти имате нужда, а не отъ 10.000 екземпляра. Азъ мисля, че не България, а Балканскиятъ-полуостровъ нѣма да има нужда отъ толкова екземпляри. За горитѣ, за които специално спомена бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието, че била особено нужна статистика, що кажа и азъ: вѣрно е, нужна е статистика, но сж напечатани толкова формуляри, че когато ги разпратили по лѣсничействата, послѣднитѣ запитали, какво ще ги правятъ — тѣ ще имъ стигнатъ за 3—4 години. (Смѣхъ) А, вие знаете, формуляритѣ, по общо правило, па и законътъ за отчетността по бюджета не може иначе да позволи, могатъ да се печататъ за една година. За спесовната каса сж платени 100.000 карти, а сж изпратени въ спесовнитѣ каси — послѣ ние правихме ревизия и намѣрихме — 12.000 карти. За 25 наборъ сж поръжани 125.000 карти, а втори пакъ още 20.000, а освѣнъ горнитѣ количества има платени още 100.000 карти. Българската народна банка по онова врѣме имаше шестъ клона; въ 1904 г. ставаше нужда, по желанието на Дирекцията на статистиката, да се прѣдприеме статистика за операциитѣ на Българската народна банка. Добръ. Въпросъ е, да-ли може да се прѣдприеме; но така намира управлението, прѣдприема. За шестѣтѣ клона на Българската народна банка се напечатватъ 2.000 екземпляра наставления и сж разпратени 2.000 екземпляра. За Държавната печатница сж пратени наредби за прѣброяване въ 2.000 екземпляра, когато Държавната печатница има нужда само отъ една такава наредба, отъ 2, 5, 10 екземпляра. Съ платежна заповѣдь № 623 отъ 1903 г. сж изплатени 16.298 л. за 1.848.000 карти и актове за раждания, женитби и уморания, когато винаги дотогава ежегодно сж се употрѣбавали максимумъ 700.000 карти, заедно съ всички развалени и унищожени и съ резервнитѣ, които се пазятъ въ Дирекцията на статистиката. Не само туй, за да не се повръщамъ по-нататѣкъ по този въпросъ, когато Дирекцията на статистиката прѣдприема различни статистики, не ще съмнѣние, това става сѣ по докладъ прѣдъ министра на търговията и земледѣлието, който олобръва, защото тамъ ставатъ нови разности, въвежда се държавата въ разности, трѣбва да има кой да отговаря. Ще видимъ този въпросъ — той има друга особеностъ — по-нататѣкъ. Дирекцията на статистиката по онова врѣме захваща да печата нѣкои статистики и съ тѣзи статистики тя иска, не ще съмнѣние, да послужи на насъ за държавни нужди, да ни прѣпоръча, както каза бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието, прѣдъ вѣншия свѣтъ, който ималъ голѣмо прѣдставление за България, и затуй трѣбвало да разпрашаме въ странство. Безъ съмнѣние, трѣбва да се печататъ толкова екземпляри, колкото сж нужни. Колко се печататъ? Азъ ще ви обърна вниманието по-нататѣкъ, когато говоря собствено за пентра на обвинението, за контрактитѣ, че сж печатани повече отъ 2.000 екземпляра, отъ нѣкои статистики пакъ има до 4.000 екземпляра печатани, а въ странство, споредъ справката, която имамъ сега отъ Дирекцията на статистиката, се пращатъ 500 екземпляра. И за да се убѣдите, че други учрѣждения, по-голѣми отъ нашето статистическо учрѣждение, не отиватъ по-далечъ, азъ ще ви прочета слѣдното писмо на Statistique générale de la France, главното учрѣждение на статистиката въ Франция, или, по-право, съврѣта на статистиката, който отговаря по единъ въпросъ по поводъ на тѣзи изслѣдвания, които станаха тогава, въ 1900 г., въ Дирекцията на статистиката

въ София, и казва: нашата годишна статистика за движението на населението се печати въ 700 екземпляра, нашите резултати по преброяването на населението се печатат въ 1.000 екземпляра, а нашият статистически годишник се печати въ 1.300 екземпляра. А българският статистици от този род се печатат въ 4.000 екземпляра. Защо това? Естествено, за да може да се даде работа по захванат и опрѣдѣлен планъ.

Но, г. г. народни прѣдставители, като отговарямъ на ония упреци, които ми се хвърлиха вчера — защото съмъ дѣйствително членъ на тази анкетна комисия, която е правила доклада, тамъ е подписано името ми, и макаръ въ тая анкета да не се знае, кой е работилъ тази работа, сѣ пакъ знае се, че азъ съмъ я работилъ — казвамъ, като се хвърля упрекъ, че ние въ случая като че сме искали да се противопоставимъ на едно желаніе, България да се прѣдстави съ своята статистика, азъ имамъ да обърна вниманието ви на слѣдующитѣ покрѣтителни факти. Прѣди всичко, какви статистики сѣ печатани на Дирекцията на статистиката? Всѣко печатане на материяли изисква, не ме съмняние, едно благоразумно съчетаніе на материалитѣ, така щото редоветѣ да излѣзатъ пълни, всичко да бѣде редовно. Азъ ви давамъ на разположение статистиката за приходитѣ и разходитѣ на окръжитѣ за 1903 г., печатана прѣзъ 1907 г. Тая статистика съставя единъ томъ отъ 120 страници. Тѣзи 120 страници, ако се не лъжа, иматъ само по 13 реда на страница. Вижте: 12, сѣ общата сума — 13 реда въ страница. Вие виждате, каква е гъстотата, когато общата статистика за търговията има 60 реда — петъ пѣти повече. А вие знаете, какво значи печатане, когато намалишъ редоветѣ отъ 60 на 12, а пѣкъ ще видите, че цѣнитѣ сѣ установени по-нататъкъ по тази на търговската статистика въ Държавната печатница. Не само туй. Азъ ще ви покажа страници, дѣто има само двѣ цифри. (Показва такава страница) Такава статистика — азъ мога да засвидѣтелствувамъ и вие можете да засвидѣтелствувате — въ свѣта нѣма, дѣто се печататъ страници само съ два реда или съ двѣ цифри, и това не е само една страница, а ето: 1, 2, 3, 4, 5 и т. н. Не само туй. Тукъ, както ще видите, има 11 страници съвсѣмъ блѣди и има 9 само съ по едно заглавие по срдата; това се смѣта сѣ като печатна кола и, не ме съмняние, за васъ е ясно, че за туй се плаща. И по такъвъ начинъ близу 20 страници или, по-право, двѣ коли и половина сѣ празни. Ето какъ е платено. Това е само за да охарактеризирамъ онай практика, която е усвоила въ работитѣ си Дирекцията на статистиката.

Но понеже е въпросъ, г. г. народни прѣдставители, че тази статистика сме прапали по чуждитѣ страни, за да се прѣпоръчае съ състоянието на страната, съ нашитѣ разбирания, съ нашитѣ работи и т. н., азъ искамъ да ви обърна вниманието върху слѣдния фактъ. Изглежда, че работитѣ сѣ вървели твърдѣ бърже и че много малко си е давалъ нѣкой смѣтка за туй: каква е тази статистика. И затуй, вие ще видите, напр., отъ другъ единъ докладъ на една комисия, въ която сѣ участвували не хора на правителството: адвокатъ г. Славовъ, бившъ директоръ на статистиката, бившиятъ директоръ на търговското отдѣление г. Рачо Косевъ, началници отъ Дирекцията на статистиката, азъ, професоръ Колушки и др., ще видите, казвамъ, на стр. 23, че като се прави смѣтка, напр., за възнаграждението на служащитѣ въ Хвойненската земледѣлска каса и като се въвеждатъ невѣрни цифри — това се печати на френски и на български — излиза, че срдно годишно на чиновникъ се плаща 0-20 л. Такъвъ единъ абсурдъ е допуснатъ отъ тая статистика, която трѣбва да ни прѣпоръча прѣдъ външния свѣтъ. И не е само това, г. г. народни прѣдставители; има и други

факти. Ще ме извините, че азъ малко се отвѣлдохъ, защото казахъ, че искамъ да охарактеризирамъ онази епоха, въ която почитаемиятъ бившъ министъръ, въпрѣки отказа му, е работилъ като отговорно лице; не, той трѣбваше да знае, какво става. Има „статистика“, която може само да ни изложи — жалъ ми е само, че нѣмамъ самия томъ да ви цитирамъ — на излагатъ и почитаеми министъръ на търговията и земледѣлието тогава. Ето защо г. Янчевъ, по наше прѣдложение, спрѣ разпрацането на тая статистика. Тя е статистика за акциза, за питейнитѣ заведения въ България и пр., въ която статистика въ графа 21, стр. стр. 25 и 30 ще срдните слѣдния примѣръ. Отгоръ е писано графа, клубове като заведения, клубове, кафе-шантани, заведения за сборове и пр., колко сѣ по число и какъвъ патентъ плащатъ, и се заваща сѣ: „С. Дрѣново: клубове и кафе-шантани — два“ (Смѣхъ); „С. Каваклий — 22“ (Силенъ смѣхъ) Чакайте, г-да, още по-нататъкъ — „... с. Козлуджа: клубове и кафе-шантани — два; манастиръ „Св. Троица“ въ Къзълъ-Агачъ — 20“ (Общъ смѣхъ)

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля тишина, г-да.

С. Савовъ: Нѣма прокурора, за да улови Германова и да го хвърли въ затвора за такава лъжа.

Г. Данаиловъ: И азъ смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че министъръ, който цѣни своето положение, както г. Геннадиевъ заяви, той не би могълъ да търпи това нѣлю. А за да не го търпи, той би трѣбвало да се вгледа, и когато той не ще да се вгледа, ние ще го накараме да се вгледа; или, ако той не се е вгледалъ, други, които идатъ слѣдъ него, да знаатъ, че сѣ дължи да се вгледа, а не да излагатъ българската държава и българския народъ прѣдъ народа и прѣдъ външния свѣтъ.

Азъ бихъ могълъ да продължавамъ да ви изложамъ още по-невъзможни факти, но ще ги изоставя.

Сега за министерската отговорност, която произтича отъ тая дѣятелност, защото то е собствено прѣдметъ, който най-много ни интересува въ случая.

Г. г. народни прѣдставители! На основание тѣзи факти, които ви изложихъ азъ сега, бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието г. Геннадиевъ незаконно е разрѣшилъ да се печататъ по стопански начинъ въ частна печатница всички материяли по статистиката прѣзъ 1904 г., макаръ да е получилъ и утвърдението отъ Министерския свѣтъ по-късно. Дирекцията продължава да си печати. Увлѣченъ отъ успѣха, директорътъ на статистиката поднася една докладна записка на покойния министъръ Д. Петковъ, когато, види се, той е замѣствалъ г. д-ръ Геннадиева, къмъ края на 1904 г., въ която казва: „Понеже сѣ печатани досега по стопански начинъ въ печатницата на Таня Пѣевъ“, и т. н. да разрѣшите да се продължи печатането по сщия начинъ и прѣзъ 1905 г. — мотивитѣ не сѣ интересни за насъ. И Д. Петковъ написва: „Да му се дава и занаяпрѣдъ по сщитѣ цѣни“. А тѣзи материяли по статистиката сѣ искани набързо, за 4—5 дена, и затова сѣ дали изкуствени условия на печатаря да увеличи цѣнитѣ. — „Може ли да се напечататъ?“ — „Може, казва печатарътъ г. Дановъ, но ще му платите двойно и тройно по-скѣпо“. Тамъ е въпросътъ. И при такива условия Д. Петковъ написва: „Да му се дава по сщитѣ цѣни да печати разни книжа и отъ 1 януарий 1905 г.“ Не ме съмняние, че това е още по-незаконно. Но да не влизамъ въ подробности. Дирекцията на статистиката се сѣща — или отвѣтъ, може-би, е било пошепнато или же самиятъ министъръ на търговията и земледѣлието е разбралъ деликатността на въпроса, нѣмаме доказателства за туй — Дирекцията на статистиката, казвамъ, се сѣща, че това е

неправилно, нередовно, незаконно, и иска да се оформи. Затуй пакъ захваща старата история — да се пита Държавната печатница, ще може ли да напечати един, други материали, и Държавната печатница отговаря: „При патруаността на работата, която имамъ, азъ мога да напечатамъ само статистиката на търговията, а останалитъ всевъзможни статистики не мога“. Забълбжето, че тѣзи статистики, за които Дирекцията на статистиката пита, по сж съществували; нѣма ги даже въ ръкописъ. Съ това сжщото сръдство си е служила Дирекцията на статистиката и при частния печатаръ Тане Пѣевъ. Като му изпраща нѣколко статистики, казва: „Изпращаме Ви статистика по движението на населението, по прѣброяване на чиновницитъ, 40 коли“, а знае се, че нищо не е било готово; изпраща се на печатаря съ писмо статистика за сждебнитъ учрѣждения, а такава статистика съвсѣмъ не е съществувала; статистика по произшествията, 12 коли, сжщо не е съществувала; санитарна статистика, 50 коли — сжщо и до днесъ нищо не е започнато изработването на тази статистика и т. н. Сжщото е ставало и съ Държавната печатница. Казва се, че Народното събрание е рѣшило да се иска бързо статистиката за училищата, и затуй могатъ ли бързо да я напечататъ. Съ една дума, искани сж съ невѣрни мотиви; Държавната печатница да признае, че не може да успѣе да ги напечати скоро, за да може да се отиде въ частни печатници. И като се е отивало къмъ частни печатници, трѣбвало е да се направи контрактъ, не ще съмнѣние, трѣбвало е да се изпълнятъ формалноститъ на единъ търгъ. Приемамъ, макаръ че това не е съвсѣмъ вѣрно; макаръ че, когато дойде единъ денъ да се разсѣдва работата съ свидѣтели, съ всичко — а ние си служимъ само съ документи — тя ще бѣде инакъ обяснена, приемамъ, казвамъ, че тукъ е изпълненъ формаленъ търгъ, защото, като сж взели прѣдъ видъ, че това сж „артистически“ работи и трѣбва да станатъ по стопански начинъ, питатъ: „Вие, г-да, приемате ли и съ колко процента по-долу отъ цѣнитъ на Държавната печатница?“ и всѣки отговаря, че приема съ повече, отколкото сж цѣнитъ на Държавната печатница, само Тане Пѣевъ приема съ 10% по-долу отъ цѣнитъ на Държавната печатница. Това е много интересенъ фактъ, защото вчера уважаемиятъ бивши министъръ на търговията и земледѣлието се потруди да измѣсти въпроса; макаръ че цѣнитъ на Държавната печатница — всѣки ще го потвърди — сж по-скѣпи отъ цѣнитъ на частнитъ печатници. Турете и амортизацията, смѣтнете и капитала на зданието, и всичко турете — пакъ сж по-скѣпи. Но да кажемъ, че не сж по-скѣпи, да приемемъ този фактъ. Не е тамъ важността на въпроса, който ни интересува! Тукъ се дава на търгъ една работа, която е противозаконна, първо, защото не можете Вие, г. министре, или чрѣзъ Васъ, Вашитъ подчинени учрѣждения, да дадатъ на търгъ една работа и да сключатъ контрактъ по цѣни, каквито не се знаятъ. Вие казвате: „Съгласни ли сте по цѣнитъ на Държавната печатница?“ Какви сж тѣ, не ги знае никой, нито директорътъ, нито министърътъ ги знае, пито нѣкъ прѣдприемачитъ, които наддаватъ. А че не ги знаятъ, това се вижда отъ слѣдующия фактъ. Не, азъ не па да кажа, че то е скроено отъ министра — не допускамъ, че това е подготвилъ министърътъ. За честта на българския министъръ — нѣма да го допуска. Но на-ли той носи отговорността. И какъ става работата? Напраща се търгъ, но пороченъ: първо, цѣнитъ не се даватъ; второ, даватъ се подпечатъ изданията на Дирекцията на статистиката. Кой наддава, обаче, никждъ въ прѣдложенията не се казва! Вие, г-да, когато правите търгъ за държавата, трѣбва да обозначите прѣдмета, неговото количество и качество, така налага законътъ. Такъвъ

търгъ даже въ Военното министерство не се прави, дѣто има одобрени технически условия, дѣто трѣбва да криятъ даже количеството, което искатъ, а тукъ ние нѣмаме нищо подобно. Ако даже е имало материали, ръкописи, трѣбва да се обозначатъ кои сж. Слѣдователно, търгътъ е абсолютно противозаконенъ. По таквъ начинъ установенъ търгътъ дохожда се най-сетнѣ до едно съглашение. Попеже Тане Пѣевъ съ писмо съобщава, че е съгласенъ да приеме поржката съ 10% по-долу отъ Държавната печатница, а други искатъ повече, то, естествено, нему се пада да се даде търгътъ, и, за да се свърши тая работа, оформява се съ единъ контрактъ. Но тукъ тѣкмо е отговорността на бившия министъръ на търговията и земледѣлието, която отговорностъ анкетната комисия се е старала най-много да изтѣкне. Ето контрактътъ: (Чете) „Днесъ на 20 юлий 1905 г. между софийския окръженъ управителъ . . .“ и т. н. стр. 197 — подписанъ отъ министра на търговията и земледѣлието д-ръ Геннадиевъ и отъ печатаря Тане Пѣевъ. Такъвъ е този контрактъ. Въ този контрактъ, г. г. народни прѣдставители, както и въ другия — тия два контракта вие ги знаете, да не ги повтарямъ — които е сключилъ министърътъ на търговията и земледѣлието, има допуснати такива нарушения на законитъ, каквито азъ мисля, че досега не сж допускани отъ българската държава. Четете, моля ви се, въ анкетния докладъ контракта на стр. 193 точка 9, която гласи — моля почитаемото ви внимание: (Чете) „Въ случаи че Министерството на търговията и земледѣлието отнесе цѣлото или частъ отъ прѣдприятието отъ г. Тане Пѣевъ, безъ да е нарушилъ условията на настоящия контрактъ, на послѣдния се заплаща едно обезщетение равно съ половината отъ стойността, платена за напечатанитъ на дирекцията карти, таблици, въпросници, формуляри, актове и пр. книжа за 1905 г.“

Г. г. народни прѣдставители! Това е, казвамъ, невъзможно, защото чл. 58 отъ закона за публичнитъ търгове — нѣма да го цитирамъ, вие го знаете — нарежда, че само държавата може да си запази правото да отнесе едно прѣдприятие и безъ да отговаря. Морално ли е това или не, справедливо ли е или не, но държавата, когато ще отнесе едно прѣдприятие, не може да се обвързва съ никакви задължения, а бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието г. д-ръ Геннадиевъ се е задължилъ прѣдъ печатаря Тане Пѣевъ, че, ако той му отнесе прѣдприятието по каквито и да било причини, ще му плати половината отъ стойността на печатанитъ прѣзъ 1906 г. материали въ неговата печатница. Това е противно на чл. чл. 58 и 59 отъ закона за публичнитъ търгове; послѣдниятъ отъ които ясно казва: (Чете) „Министърътъ може да обяви търга за уникоженъ и безъ да е кривъ прѣдприемачътъ, ако изпълнението на търга е пагубно за държавата, или ако нѣкое непрѣдвидѣно обстоятелство е направило доставката безполезна“ и т. н. Министърътъ може да направи това и при наличността на този законъ бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието се е задължилъ прѣдъ своя приятелъ Тани Пѣевъ да му плати обезщетение. Казвамъ, това за прѣвѣ пътъ се сръбца, въ тѣзи два контракта. Може-би има и други подобни случаи, защото почитаемитъ бивши министри показваха се на други случаи отъ минатитъ управления, по въ това управление, туй е единично и първично. И азъ смѣтамъ, че само затова анкетната комисия е била въ правото си да хвърли обвиненията си върху бившия министъръ на търговията и земледѣлието затуй, че е нарушилъ не само чл. чл. 41 и 44 отъ закона за публичнитъ търгове, но още повече и по-страшно за достойнството на държавното управление е допусналъ тѣзи нарушения. Това е второто обвинение.

За да бжда кратък, защото г. председателът ми направи писмена обѣлѣжка да бжда кратък, ще свърша съ третото обвинение, което е така също важно. Казахъ, че цѣнитѣ на Държавната печатница не се знаятъ. Единъжъ сключенъ контрактъ, Тапе Пѣевъ захваща да пита: „Но вие сега какви цѣни ще ми плащате? . . .“ Сега ще пита Дирекцията на статистиката по какви цѣни ще му се изплаща; значи, слѣдъ като е сключилъ контрактъ се захваща игра за установяване цѣнитѣ по тия на Държавната печатница. Вие ще прочетете, г. г. народни прѣдставители, доклада, за да не влизамъ въ подробности. Не о само това. Дирекцията на статистиката прави контрактъ нарочно съ печатаря Тапе Пѣевъ за хиляда екземпляра, а пъкъ никога тя не е печатала своитѣ издания въ хиляда екземпляра — всѣки пътъ въ повече. Защо е това? То е, за да може за слѣдующитѣ хиляда екземпляра да се установятъ нови цѣни. Азъ оставямъ настрана факта, че има такива фаворизации — и нека г. Дановъ обърне внимание на това — които просто сж невъзможни. Тамъ се казва, че, ако коректуритѣ, дадени отъ Пѣева на Дирекцията на статистиката, не бждатъ върнати въ три часа връме, той ще иска врѣди и загуби. Възможно ли е като ви донасятъ купъ коректури да ви кажатъ: „Върнете ги слѣдъ три часа“, особено, когато има да се корегиратъ купъ цифри? Но възъ отъ тая фаворизация и тамъ е най-важното — цѣнитѣ се установяватъ за хиляда екземпляра, послѣ се захваща една печувана игра. Дирекцията казва: „Ами за повече отъ хиляда екземпляра, колко ще искате?“ Тапе Пѣевъ отговаря: „Естествено, за повече отъ хиляда екземпляра ще ми платите по цѣни като за първитѣ хиляда“. „А — казва Дирекцията на статистиката — това не може да бжде“ — тукъ тя вече зацѣпва интереситѣ на държавата и тогава се обръща къмъ Държавната печатница и казва: „Ние не можемъ да платимъ на Пѣева за вторитѣ хиляда, както за първитѣ, затуй, кажете какви ви сж цѣнитѣ?“ Държавната печатница е категорична: 32 л. за 1000 екземпляра слѣдъ първата хиляда. Дирекцията на статистиката не е доволна; тя иска по-голѣми цѣни. Какъ е възможно само 32 л. за напечатването на вторитѣ хиляда екземпляра? Спорътъ става сериозенъ. Дирекцията на статистиката застава явно на страната на Тапе Пѣевъ. Този споръ, довежда до едно арбитражно рѣшение. Г. д-ръ Геннадиевъ, като добър юристъ, естествено, се засъмъ. Арбитражно рѣшение! Ами единъ обикновенъ адвокатъ знае, че между държавата и частно лице не може да има арбитражно рѣшение. Да, г. Геннадиевъ, не такова арбитражно рѣшение може да има, но въ вашитѣ дѣла го има. Дѣйствително, въ доклада на анкетната комисия е отбѣлѣзано, че г. д-ръ Геннадиевъ не е подписалъ това арбитражно рѣшение. Това е вѣрно: той не е подписалъ това арбитражно рѣшение. Азъ не дойдохъ на въпроса, какъ се достига до това арбитражно рѣшение, какъ благодарение на туй арбитражно рѣшение се достига, че на печатаря Пѣевъ се плаща не 32 л., а 62-50 л. за вторитѣ хиляда. Но г. д-ръ Геннадиевъ, бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието, е отговорилъ съ специално писмо подъ № 6458 отъ 25 октомврий 1904 г. на печатаря, че цѣната, по която ще му се плаща стѣгласно туй арбитражно рѣшение е 62-50 л. — тѣй, както е арбитражното рѣшение. То е извѣстно на г. Геннадиева; той го нарича тукъ „особено мнѣние“. Наречете го и вие „особено мнѣние“, но не е особено мнѣние, г. г. народни прѣдставители, защото ние, като разгърнахме дѣлата на Смѣтнатъ палата, видѣхме, че за всѣки единъ разходъ Смѣтната палата иска оправдателенъ документъ и иска да знае, на какво основание вие плащате за вторитѣ хиляда екземпляра 62-50 л., вмѣсто 32 л. Тогава Дирекцията на статистиката при всѣка една платежна заповѣдъ

влага арбитражното рѣшение: „Ние, странитѣ, като избрахме за арбитри отъ една страна г. Жебарова, отъ друга страна г. Ловричъ, установихме, че трѣбва да се плаща по 62-50 л.“ Това арбитражно рѣшение е оправдателенъ документъ, единъ документъ, което влѣче изплащане на два пѣти по-високи цѣни и, слѣдователно, отговорностъ за лицето, което е разрѣшило да се плаща, а това ще бжде само министърътъ на търговията, защото той е обявилъ на печатаритѣ, че тази е цѣната, по която тѣ ще печататъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще спра съ този въпросъ, защото изглежда, че доста ви измѣчихъ и защото вървамъ, че отъ туй, което можахъ да изложя прѣдъ васъ, не само се изтъква по единъ нагледенъ начинъ онази лоша квалификация, за да не кажа друга дума, която може да се даде на едно управление въ България, каквото е било това на Дирекцията на статистиката, но се изтъква по единъ неособимъ начинъ виновността, отговорността най-малко на единъ министъръ на търговията и земледѣлието, който е билъ длъженъ да има върховния си надзоръ върху своитѣ учрѣждения. Защото и ние, Народното събрание, по чл. чл. 18 и 149, ако се не лъжа, на конституцията, него държимъ отговоренъ, понеже изпълнителната властъ въ тази страна и всички разпорѣждания отъ нея е на министра, тя принадлежи на министра. И когато той делегира директора на статистиката да изпълнява, той делегира властта, а както казва френската конституция, всѣки, който поема отъ суверенитета, той по делегация е отговоренъ. Тукъ, за обяснение, азъ трѣбва да ви кажа нѣколко цифри, защото бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието вчера каза: „Ако вземете доклада на анкетната комисия, то ще се убѣдите, че днесъ Дирекцията на статистиката е казала, че това, което е сега, туй е било и прѣзъ 1904 до 1907 г., туй е било и при г. Данева, сѣщитѣ нужди имаме. Не е вѣрно. И за да не бждемъ голословни, нито бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието, нито азъ, ето ви слѣднитѣ цифри. Въ 1902 г. за печатане на материяли сж прѣдвидѣни 40.000 л., въ 1903 г. — 60.000 л., прѣскачамъ управлението на г. д-ръ Геннадиева, въ 1908 г. — 80.000 л., въ 1910 г. — 80.000 л. и въ 1911 г. — 80.000 л. Това сж при управлението на г. Кирила Поповъ сумитѣ за печатане на материяли. А какви сж били прѣзъ онуй врѣме? Прѣзъ този периодъ до 1908 г. сж платени на Тапе Пѣевъ 968.000 л. за печатане на материяли. (Очудвано)

Д-ръ Н. Геннадиевъ: А годишно?

Г. Данаиловъ: Годишно по 120.000 л., а може и повече.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Трѣбва да имате грѣшка.

Г. Данаиловъ: Ще се поправи, ако не е така, но финансовиятъ инспекторъ намира отговорни чиновницитѣ, по тая работа на сума 493.000 л. Такъвъ му е актътъ. Правилентъ ли е или не е, не зная. Защо сж платени тѣзи пари? Защото се пише, че сж приели материялитѣ. На тия работи, обаче, азъ не се спрѣхъ. защото не интересува отговорността на министра.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ зная много добръ, какъ се правятъ актоветѣ. Ще Ви моля само да забѣлѣжите, че цифрата не е вѣрна. Азъ ще ви доставя цифрата; сега я нѣмамъ.

Г. Данаиловъ: Добръ; ако можете, послѣ поправете ме. Азъ Ви казахъ, че цифрата е 968.000 л. въ продължение на четири години, отъ 1904 до 1907 г. При това забѣлѣжете, че тази цифра би се възкачила,

защото тѣ нѣмаха дотогава готови материяли, ръкописи за печатане, но въ 1907 г. захванаха да печататъ всевъзможни книжа, ръкописи отъ този родъ, за които ви говорихъ. И тѣ щѣха да се печататъ. Директорътъ на статистиката, г. Кирилъ Поповъ, човѣкъ положителенъ, ми каза, че ако бѣше се допуснало печатането на всички материяли, които къмъ 1908 г. вече се изготвиха, за което прѣдприемачътъ дири отговорностъ отъ държавата, и 1.800.000 л. нѣмаше да стигнатъ за една година.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Отдѣ ще ги взематъ?

Г. Данаиловъ: Оттамъ, отдѣто трѣбва да се взематъ.

Азъ свършвамъ, г. г. народни прѣдставители, по този въпросъ съ слѣдната твърдѣ важна забѣлжка. Изпитателната комисия не можеше да замине, безъ да отбѣлжи, че министърътъ на търговията и земледѣлието има отговорностъ, когато той заповѣдва съ едно писмо: дайте да платимъ за печатане на материялитъ отъ чалтишкия фондъ, или на Земледѣлската банка: дайте 40.000 л., за да се платятъ печатанитѣ материяли. На какво основание? Какъ ще се оправдае той прѣдъ васъ, да-ли съ туй, че бившиятъ министъръ г. Абрашевъ, или нѣкой другъ е вземалъ по сѣщия начинъ, за анкетната комисия въ момента не е отъ първа важностъ. Самъ г. министърътъ на търговията и земледѣлието ще съзнае, че той така не може да дѣйствува и прѣдшественицитъ му не могатъ да го оправдаятъ ни най-малко съ тѣхнитѣ дѣйствия. И най-накрая едно има още, което е важно и трѣбва да отбѣлжа, то е, че тия два контракта, за които ви говорихъ, въпрѣки наличността на закона за отчетността по бюджета, се изпълняватъ въ продължение на двѣ години. Тѣ даже се изпълняватъ и слѣдъ като имъ изтече срокътъ, безъ да има постановление на Министерския съвѣтъ, и чакъ когато Смѣтната палата забѣлжа това, чакъ когато бившето правителство почувствува, че ще слѣзе отъ властѣта, въ мѣсець декемврий 1907 г., то побърза да оформи съ постановление изпълнението на тѣзи контракти, слѣдъ като сж изпълнени по тѣхъ огромни суми. Има ли отговорностъ — за това ще оставя на васъ въ даденъ моментъ да рѣшите въпроса.

Г. г. народни прѣдставители! Чувствувамъ не само че ви уморихъ, но че правото ми да говоря повече, съгласно правилника, е абсолютно изчерпано и ще ми позволите да завърша засега. Ако ми се даде възможностъ, ако вие ми позволите, азъ си задържамъ правото да говоря прѣдъ васъ още по нѣкои пунктове, дѣто е отговоренъ цѣлния Министерски съвѣтъ, а най-вече по пункта за извъндоговорнитѣ съглашения по заема отъ 1907 г. За днесъ ще свърша, защото и азъ се чувствувамъ уморенъ.

Азъ смѣтамъ, че ние днесъ прѣкарваме дѣйствиелно единъ трагиченъ моментъ. Трагиченъ е, защото ние чувствуваме въ лицето на едни носители на върховната властъ въ тая държава, носители на изпълнителната властъ, едни закононарушения, които не само ощетяватъ държавното съкровище, но сж направени за лична облага. Не е важно хилядици да има; единъ примѣръ е достатъченъ, за да извади едно министерство прѣдъ васъ съ неговата отговорностъ. Тържественъ е въ сѣщото врѣме този моментъ, защото въ днешния день се туря едно начало на творчество въ устоитѣ на нашата държава, защото единъ парламентъ, въоръженъ съ мъдростъ и справедливостъ иска да изнесе една истинска отговорностъ на българскитѣ министри, а не фиктивна, и, защото единъ парламентъ иска смѣтка, каквато трѣбва и може да иска, не само отъ своитѣ министри, които излизатъ отъ неговата срѣда, но и отъ онѣзи, които сж минали прѣди него.

По въпроса за давността ние можемъ да говоримъ и ще видите, че практиката е свършено друга;

тукъ не може да става дума за нея. За парламента нѣма давностъ, както историята не познава давностъ. Ние искаме отговорностъ отъ бившето министерство, защото то съ своитѣ дѣйствия, съ своитѣ нарушения е допуснало ощетяване на държавното съкровище, на българската пара; ние искаме отговорностъ, защото знаемъ, какви сж били послѣдствията, които тая България се е управлявала безъ отговорности! Петъ вѣка тукъ не е имало отговорностъ на управители, но вие знаете на какво заприлича тази страна. Спомнямъ си думитѣ, които другъ пътъ казахъ, на единъ англичанинъ: благословени сж долините на Мала-Азия; тѣ всѣки пътъ сж се обръщали на земенъ рай, докато не ги опустоши безотговорната турска администрация. Нѣма ли отговорностъ въ една модерна парламентарна държава, тамъ не може да има прогресъ, тамъ не може да бѣде гарантиранъ народътъ за своитѣ права, за своитѣ имоти. Ние даваме честъ на министритѣ, защото тѣ дѣйствиелно носятъ една властъ. Тѣхното положение е благородно, но въ сѣщото врѣме, когато цѣнимъ тѣхното положение, ние искаме тѣ да отговарятъ, тѣ да понасятъ оная отговорностъ, която тѣ доброволно — никой не имъ я е наложилъ — по силата на конституцията, сж приели.

А трѣбва ли — и да бихъ ималъ врѣме, азъ бихъ се спрѣлъ малко — трѣбва ли да ви припомнямъ за всичкото онова настроение, което бившето управление прѣзъ послѣднитѣ години създаваше? Трѣбва ли да ви припомня онзи моментъ, когато противоконституционно се затвори българскиятъ Университетъ. Какво тогава професоритѣ бѣха извършили? И азъ имахъ щастieto, или нещастieto да бѣда въ това число. Въ какво се провинихме? Ако ние, като български граждани, нарушихме законитѣ или оскърбихме държавния глава, което не е било, което е невъзможенъ фактъ, накажете ни — тукъ има закони въ тая страна — уволнете ни по единъ редъ, ако ние сме недостойни за нашитѣ катедри, както прилича. Но, казвамъ, такива сж споменитѣ отъ онази епоха. И когато, напр., на 8 януарий 1907 г. азъ имахъ щастieto на бѣда деканъ на юридическия факултетъ — въ тоя сѣщия факултетъ, въ който 12 години си отивахъ редовно, безъ нѣкого да наскърбя, безъ нѣкой да ме задѣне — казвамъ, когато азъ поискахъ да вѣдѣа въ факултета, стражарскиятъ постъ, войнишкиятъ щикъ ме спира! Не повдигна ли това цѣлия български народъ тогава? Азъ бихъ могълъ да ви разкажа още други факти, за да ви обрисувамъ и още повече тѣхната отговорностъ, но избрахъ тоя, който най-добрѣ познавамъ, защото самъ го прѣживѣхъ. Това е отговорностъ, която трѣбва и не може да не тежи на бившитѣ министри. Но, споредъ мое разбирание, най-голяма трѣбва да бѣде отговорността имъ тогава — ако се докаже, а азъ смѣтамъ, че то се доказва съ нѣколкото факти — когато министритѣ посѣгатъ или съдѣйствуватъ за неправилното изкарване на българскитѣ пари. Бихъ си позволилъ да кажа, че изкарването на английски пари, на пари на просвѣтени страни е много полесно и нѣкакъ си много по-просто, защото тѣ тамъ, по условията на живота си, печелятъ по-лесно, но у насъ, дѣто това върви съ такава трудностъ, дѣто всѣка стотинка е плодъ на труда и на потѣта на българския гражданинъ, тамъ трѣбва да бѣдемъ по-внимателни, тукъ трѣбва да пазимъ парата.

Азъ ще свърша, г. г. народни прѣдставители, съ убѣждението, че ние не можемъ да не поискаме отговорностъ и отъ бившето министерство и че изобщо българскиятъ парламентъ не може да не поддържа това свое свещено право — отговорността на министритѣ, защото само по такъвъ начинъ е възможно едно бѣдѣще на България, за което всички тукъ говоримъ — бѣдѣще свѣтло, съ всички онѣзи блага и добродѣтели, каквито прѣдлага парламентарното управление на нашата страна. (Ръкоплѣскане)

Прѣдседателъ: Давамъ 10 минути отдихъ.

(Слѣдъ отдихъ)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданieto продължава.

Има думата г. Теодоръ Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Като вземамъ думата по прѣдложението на нашия другаръ г. Краевъ, подкрѣпено съ подписитѣ на нѣколко десетки наши другари, азъ считамъ за полезно да се спра прѣди всичко върху начина, по който трѣбва да се разбира това прѣдложение и върху границитѣ на дебатитѣ, които трѣбва да ставатъ по поводъ на това прѣдложение. Азъ искамъ да обоснова моето лично мнѣние за онова рѣшение, което ние, народнитѣ прѣдставители отъ XIV обикновено Народно събрание, сме длѣжни по съвѣсть да вземемъ по поводъ на това прѣдложение, и заедно съ това — да отхвърля нѣкои отъ обвиненията, които се отправиха по адресъ на изпитателната комисия, на която и азъ имахъ честта да принадлежа, обвинения, или оплаквания, ако щете, отъ страна на бившитѣ министри, които визиращи прѣдложението на г. Краева.

Какво е прѣдложението на г. Краева, казахъ азъ, трѣбва да знаемъ прѣди всичко. Споредъ чл. чл. 1, 2, 3 и 4 отъ закона за сѣдене на министритѣ, ако четемъ текста буквално, ще разберемъ, че прѣдложението на г. Краева е за прѣдаване бившитѣ министри подъ сѣдъ, защото такъвъ е текстътъ на тѣзи статии. Но достатъчно е да прочетемъ и слѣдующитѣ статии отъ този законъ, за да разберемъ, че прѣдложението на г. Краева не е за прѣдаване министритѣ подъ сѣдъ сега, а е само за възбуждане углавно прѣслѣждане противъ тѣхъ и, само поради едно смѣнение на думитѣ или поради неясно различаване на понятията, е станало това смѣнение. Нашиятъ законъ за сѣдене министритѣ отъ 1880 г. и въ първитѣ си четири члена и въ слѣдующитѣ си говори сѣ за прѣдаване подъ сѣдъ, като-че-ли два пѣти ще се даватъ бивши или настоящи министри подъ сѣдъ, защото казва въ чл. чл. 1, 2, 3 и 4, че за да се прѣдадатъ министри подъ сѣдъ, трѣбва да има прѣдложение, да се формулиратъ обвиненията, т. е. това прѣдложение се обсъжда въ три дни, викатъ се министритѣ, даватъ отговори, взема се рѣшение — за какво? — за даванетоъ имъ подъ сѣдъ и едновременно съ това се назначава една дванадесеточленна комисия, въ която не могатъ да влизатъ прѣдложителитѣ, които съ подписали прѣдложението и на тази комисия се възлага да формулира обвиненията подробно и обстоятелно и слѣдъ това нейниятъ докладъ, ако тя формулира такива обвинения, се връща въ Народното събрание, съ подробно формулирани обвинения противъ всѣкого, и той се обсъжда отново, министритѣ се викатъ отново, да отговарятъ, дебати ставатъ отново и чакъ тогава камарата постановява прѣдаванетоъ имъ подъ сѣдъ. Очевидно, ако камарата първия пѣтъ е постановила да ги прѣдаде подъ сѣдъ, нѣма нужда втория пѣтъ да постановява същото, т. е. пакъ да ги прѣдава подъ сѣдъ: очевидно е, че трѣбва да има разлика между първото и второто. Тази разлика, споредъ мене, е въ това, че ние днесъ ще се произнесемъ не за даване подъ сѣдъ, а само за възбуждане углавно прѣслѣждане противъ министритѣ. Ако ние сега се произнесемъ и кажемъ: да, има мѣсто да се възбуди углавно прѣслѣждане, тогава ще изберемъ въ същото засѣдание — така казва законътъ — 12 души, нито по-малко, нито по-много, нито 10, нито 15, на които ще възложимъ, до края на тази сесия — тъй казва чл. 5 отъ закона — да формулиратъ обстоятелно и подробно обвиненията, ако има мѣсто за такива, и тогава вече, при второто дебатирание, ние ще трѣбва, ако одобря-

ваме това прѣдложение на 12-членната комисия, за даване подъ сѣдъ, да го одобримъ най-малко съ $\frac{2}{3}$, отъ присѣдствующитѣ членове на Народното събрание, когато за сегашното постановление ние нѣмаме нужда отъ $\frac{2}{3}$ на гласовѣтъ, а ще рѣшимъ съ обикновеното болшинство, тъй като $\frac{2}{3}$ болшинство, споредъ този законъ, се изисква само за одобряване доклада на втората, обвинителната комисия.

Нужно бѣше това да се разясни, защото виждамъ, че нѣкои отъ говорившитѣ бивши министри не схващатъ тази разлика, едно, и, второ, отъ тѣхнитѣ патявания разбрахъ, че тѣ смѣсватъ прѣдложението на г. Краева или евентуалната бѣдѣща комисия, която ще направи формулировка на обвиненията, бѣдѣщата дванадесеточленна комисия, съ анкетата, доклада на която имаме днесъ прѣдъ очи; тѣ като-че-ли мислятъ, че нѣкой е възбудилъ вече противъ тѣхъ углавно прѣслѣждане и че се намиратъ прѣдъ рапорта на една комисия, която има за цѣлъ да ги обвини и да формулира противъ тѣхъ своитѣ обвинения. Оттамъ, отъ недостатъчното пълно схващане на разликата между едното, второто и третото, произлѣзкоха и нѣкои неумѣстни обвинения по адресъ на изпитателната комисия.

Каква бѣше изпитателната комисия, г. г. народни прѣдставители, която ние избрахте въ миналата сесия и която е създала този рапортъ? Тя не бѣше комисия по закона за сѣдене министритѣ; тя бѣше комисия по чл. 106 отъ конституцията, комисия, която си полага за задача, по възлагане на народното прѣдставителство, да изслѣдва бившето управление на министритѣ прѣзъ единъ извѣстенъ периодъ. Тя го изслѣдва и при своето си изслѣждане тя трѣбваше да релевира всичко, което намѣри, че е достойно за отбѣлѣзване: ако има нѣщо да се похвали, нѣщо добро, ще го похвали, ще го релевира — добро, което е станало, което е много рѣдко, разумѣва се — ако има нѣщо за порицание, макаръ и да не води подиръ себе си углавно прѣслѣждане, ако има нѣщо, което трѣбва да се направи достойно на българското общество, което трѣбва да стане извѣстно на съвременниците и да влѣзе въ анализитѣ на историката на страната, и него да отбѣлѣжи, защото много нѣща непровѣрени, неизслѣдвани въ архивитѣ, могатъ да останатъ скрити за дълго врѣме, а може-би и завинаги, защото и тия архиви се унищожаватъ или се забравятъ. Такава бѣше изпитателната комисия, на която азъ имахъ честта да бѣда членъ. Тя ви даде този докладъ. Съ този докладъ тя нѣмаше намѣрение да формулира обвинения; тя можеше да влѣзе въ правата на онази дванадесеточленна слѣдствена комисия, която би се избрала, само ако има възбудено углавно прѣслѣждане. Тя имаше за задача да ви посочи всичкитѣ нередовности на бившето управление, които споредъ нея заслужаваха да бѣдатъ отбѣлѣзани, въ особено типичнитѣ, защото всичкитѣ не можеше да отбѣлѣжи, нѣмаше физическа възможностъ и това ви го казва въ прѣдсловнието, защото за да изчерпи всичко трѣбваше да пише томове и да работи съ мѣсеци; тя се ограничи да ви изложи само нѣколко слепцимени, за да охарактеризира цѣлата система на управлението; да ви даде два, три търга само, за да разберете какъ сж станали 40, 50 или 60 търга; да ви даде 2—3 случая на потѣпване законитѣ, за да разберете ние, какъвъ е билъ възгледътъ на хората отъ него врѣме върху управлението на страната и върху задължителността на законитѣ и на конституцията. Г. Краевъ, който прави прѣдложение за даване подъ сѣдъ, не е точно изражението му; „прѣдложено за възбуждане углавно прѣслѣждане“ бихъ писалъ азъ, ако азъ бихъ направилъ прѣдложението, макаръ че текстътъ на закона е друго-яче.

А. Краевъ: Азъ искахъ да спазя думитѣ на закона.

Т. Теодоровъ: Туй щѣхъ да прибавя и азъ, че само по тѣзи съображения сте поставили такова заглавие, но вѣроятно сте разбирали и Вие, че Вапето прѣдложение е само за възбуждане углавно прѣслѣждане, а не за даване подъ сѣдъ.

А. Краевъ: Съвършено вѣрно.

Т. Теодоровъ: И г. Краевъ, за да мотивира туй свое прѣдложение за възбуждане углавно прѣслѣждане, служи си съ доклада на изпитателната комисия.

Какво е пужно, за да може да се направи едно прѣдложение за възбуждане углавно прѣслѣждане по чл. чл. 1, 2—5 отъ закона за сѣдене министритѣ? Достатъчно е да се посочатъ само нѣколко факти, които да бѣдатъ отъ углавенъ характеръ, които да могатъ да влѣкатъ подиръ себе си углавно прѣслѣждане, за да се възбуди туй углавно прѣслѣждане. Народното събрание, за да се произнесе по този поводъ, нѣма нужда да има таквизи пълни доказателства, споредъ които обвиненитѣ да се взематъ отъ тукъ и да се заведатъ право въ „Черната джамия“, защото още има да се провѣрва и изслѣдва; ще дадатъ тѣ обяснения на едно, и двѣ, и три мѣста, слѣдствие ще стане потепърва отъ тази комисия, която ще има да се избере, и ако слѣдъ това се постанови прѣдаването бившитѣ министри подъ сѣдъ, ще стане нова процедура: камарата ще избере единъ държавенъ обвинителъ, този обвинителъ ще поиска слѣдствие чрезъ сѣдебни органи, туй слѣдствие ще го прави единъ членъ на касацията съ единъ подпрѣседателъ на апелацията и единъ подпрѣседателъ, струва ми се, отъ окръжния сѣдъ и само слѣдъ туй ще се формулира обвинителниятъ актъ и ще се даде възможностъ на обвиняемитѣ да се защищаватъ вече прѣдъ държавния сѣдъ. Виждате, че перипетиятѣ, прѣзъ които трѣбва да мине едно обвинение на единъ български министъръ, за да дойде до държавния сѣдъ, сѣ твърдѣ много и тѣ даватъ всичката гаранция, че невинни хора нѣма да бѣдатъ току-тъй изправени прѣдъ държавния сѣдъ, а още по-малко, че могатъ да бѣдатъ осѣдени, щомъ знаемъ какви важни гаранции се даватъ на обвиняемитѣ прѣдъ държавния сѣдъ, съставенъ отъ най-опитнитѣ, най-вѣщитѣ магистрати въ страната, и то въ едно голѣмо число, не 3, 5 или 7 хора, както прѣдъ сѣдебнитѣ заседатели, а прѣдъ едно голѣмо множество сѣдии, на които не можете да повлияете, които прѣдставляватъ най-авторитетната сѣдебна властъ въ България — колективния умъ и колективното сърце, може да се каже, на българското правосѣдие.

Щомъ гледаме тѣй на работата, която ни прѣдстои, азъ мисля, че всичкитѣ обвинения, отправени вчера къмъ изпитателната комисия, и оплакванията отъ нея бѣха неумѣстни. Защо не сме викали ние заподозрѣнитѣ министри тукъ да ги изпитваме? Ние нѣмахме туй право; ние нѣмахме и тая длъжностъ. Г. Геннадиевъ казваше: „като тълкувате правата си тѣй скрупулно, въ желанието си да не нарушавате спокойствието на хората, вие можехте да помислите, че нѣмате право да ни викаете при себе си, можехте да се откажете отъ туй си право, но това е ваша длъжностъ“, и привеждаше за примѣръ нѣкакви процедури, слѣдвани въ Франция и другадѣ. Не бѣше наша длъжностъ да викаме бившитѣ министри, не бѣше и наше право да ги викаме, защото ние правихме една анкета по дѣлата на управлението по архивитѣ и правѣхме я не за да формулираме не-прѣмѣнно углавно обвинение върху васъ, а за да видимъ вашитѣ дѣла — само заради туй. Но казватъ ни: „вие сте слушали свидѣтели“. Не, ние нѣмахме право, споредъ нашитѣ възгледи, да повикаме Ивана, Стояна — български граждани — да имъ пратимъ призовки, за да дойдатъ при насъ, защото такива права не ни бѣха прѣдоставени съ едно постано-

вление на камарата; камарата можеше да ни даде тия права, ако желаеше, но това нѣщо не се направи и заради туй ние можехме да правимъ само туй, което на сѣдебенъ езикъ се казва дознание. Да безпокоимъ хората, да ги викаме да дойдатъ при насъ да дадатъ свѣдѣния, нѣмахме тая сила и властъ, защото могатъ да кажатъ: нѣма да дойдемъ; макаръ че имаше една прѣпорѣка, че всичкитѣ лица и власти сѣ длъжни да ни даватъ съдѣйствие, но споредъ насъ нѣмаше санкция за това. И за туй ако въ дватри случая разпитахме нѣкои лица, ние не ги викахме при себе си, а пратихме единъ административенъ органъ при тѣхъ да ги разпита, какво знаятъ по тѣзи работи и той да ни донесе, защото при правенето на дознание никакви нарушения на правата на гражданитѣ не ставатъ, а пѣкъ тѣзи граждани морално сѣ длъжни да даватъ всеѣкакви обяснения на полицията и на прѣдставителитѣ на властта, когато се касае да се открие нѣкое прѣстѣпление или злоупотреѣбление.

Ако се гледа тѣй на нашата анкета, нѣмаше нужда да се спиратъ нѣкои отъ обвиненитѣ г. г. министри и върху онова, което, ако и изложено въ доклада, но очевидно не се отнася до тѣхъ, очевидно не съставлява едно обвинение противъ тѣхъ, а една констатация на редъ нередовности и закононарушения. Не за всички нередовности, нарушения на законитѣ и неправилности, които се намиратъ въ този докладъ, тѣ сѣ повикани днесъ да отговарятъ; тѣ трѣбва да разбератъ отъ само себе си, па и текстътъ на нашия докладъ е доста ясенъ въ своитѣ заключения конкретно по всеѣки отдѣлъ, че тѣ ще отговарятъ само въ онѣзи случаи, когато противъ тѣхъ се формулиратъ въ този докладъ нѣкаждѣ углавни обвинения — само заради тѣхъ. И азъ очаквахъ, че слѣдъ като г. Краевъ направи своето прѣдложение, господата, които бѣха поканени тукъ и счетовода за умѣстно да се явятъ прѣдъ Народното събрание, защото тѣ иматъ право и да не се явяватъ, ще дадатъ лични обяснения по фактитѣ отъ углавенъ характеръ, изложени тукъ въ доклада, т. е. ще изчерпятъ само тия факти, безъ да се впускатъ въ дреболии, да опровергаватъ нѣща, които нѣматъ смѣстено значение, но и нѣма да изпуснатъ нито единъ фактъ, който тукъ се авансира и който може да има заради тѣхъ углавни послѣдствия. Случи се, за мене поне, по моята опѣнка, че обясненията, които се дадоха тукъ, бѣха съвършено непълни по отношение на туй, което трѣбваше да се каже и бѣха съвършено пространни и полемически за всичко онова, което нѣмаше никакво значение по нашата работа.

Азъ, като вземамъ думата, далечъ не мисля, г. г. народни прѣдставители, че съмъ въ състояние да се спра на всичкитѣ точки въ този докладъ, които съставляватъ обвинения въ прѣстѣпления за бившитѣ министри — за едно отъ тѣхъ, за нѣколко отъ тѣхъ, или за всичкитѣ — защото единъ докладъ, който вне сте чели, който съдържа 50 печатни коли материятъ, не е тѣй лесенъ за изчерпване нито въ два, нито въ четири часа. Но азъ ще искамъ да се спра върху нѣколко само точки и да покажа, че нашиятъ докладъ не е едно дѣло лекомислено, не е едно дѣло на фантастични измислици, нито единъ сапуненъ мѣхуръ, който веднага може да се пукне, щомъ г. д-ръ Геннадиевъ излѣзе на трибуната и каже: „Щастливъ се считамъ, или честитъ се считамъ — както той вчера каза въ своята рѣчь — че ми се дава възможностъ да разбия въ пухъ и прахъ всичко туй, което комисията е писала.“ Но за да разберете вие въ пухъ и прахъ това, което е написано въ доклада, трѣбва да се спрете, безъ да прѣскачите най-важнитѣ факти, които тамъ се съдържатъ. Азъ си позволихъ само на едно мѣсто да привлѣка вниманието на г. Геннадиева на единъ фактъ, който, стори ми се, той прѣскокна, и той се разсърди. Имаше нѣкои обяснения помежду ни, неприятни сигурно и за него,

и за мене, а може-би и за Събранието, не искахъ да го прѣкъсвамъ, но желяехъ да чуя въ объясненията на г. г. министритѣ да дадатъ обяснение именно по важнитѣ факти, безъ да се нахвърлятъ върху личността на своитѣ противници, безъ да говорятъ сега за дѣлата на тѣхнитѣ партии, безъ да говорятъ за дѣлата на тѣхнитѣ другари, и безъ да се биятъ по гърдитѣ и да казватъ: „Виждате ли ни, ние сме патриотитѣ на България, ние бѣхме началници на щаба въ сръбската война, ние на два пѣти бѣхме кандидати да командуваме българскитѣ войски, ние имаме заслуги прѣдъ страната.“ Ние не сме ви по-викали, г-да, тукъ да ни кажете вашитѣ заслуги, ние ги знаемъ, обществото ги знае и всѣки единъ ги прѣцѣнява съ своя аршинъ, съ мѣрката на своето съзнание и своето оцѣнение, и единъ день и историята ще си каже думата за вашитѣ заслуги; ние ви викаме да отговаряте за известни ваши дѣла отъ углавни характеръ, и, слѣдователно, всичко, което тукъ имаше характеръ на саморисуване, на патетика, на апелации къмъ вашитѣ чувства да погледнете къмъ заслугитѣ на хората и да ги сравните съ онѣзи, които, може-би, сѣ били ученици, когато тѣ сѣ си съставлявали кариера, всичко това е свършено неумѣстно. Лесенъ бѣше великъ умъ, той бѣше човѣкътъ, който прослави Франция, той бѣше гений и въ всѣки случай той за Франция бѣше нѣщо повече, отколкото генералъ Савовъ, или г. д-ръ Геннадиевъ за България, при все това, когато той се улови въ мошенничество, тая Франция го прѣдаде на углавнитѣ сѣдилища и го осѣдиша. Ха, примѣри мога да ви наведатъ хиляди. Г. Данаиловъ прѣди малко ви цитира примѣръ отъ Англия, примѣри могатъ да се приведатъ отъ която щете държава, напредничаватъ или назаднава. И генералъ Стеселъ бѣше единъ отличенъ защитникъ на „Портъ-Артуръ“, доблестъта на когото бѣше станала легендарна, но всичко това никакъ не по-прѣчи, когато той се улови въ нѣкакви грѣшки, да го прѣдадатъ въ Русия, въ авторитаристическата Русия, на углавнѣ сѣдъ; този, който бѣше получилъ такива несъмнѣни знакове на императорско благоволение, този, който бѣше герой въ войната, великанъ, не герой въ мирно врѣме (Смѣхъ), а герой въ врѣме на войната, той бѣше изправенъ на сѣдъ.

Г. г. народни прѣдставители! Неумѣстно бѣше сѣщо така всичко онова, което г. д-ръ Геннадиевъ и г. Савовъ, и г. Рачо Петровъ сѣщо изтъкнаха по адресъ на бившитѣ управления, неумѣстно свършено, и трѣбва да ликвидираме съ този въпросъ сега, за да нѣмаме да замѣсваме пакъ въ нашитѣ дебати такива нѣща, които сѣ неумѣстни, които си нѣматъ мѣстото тукъ, освѣнъ, ако бѣхме дошли тукъ да се забавляваме или да забавяваме публиката. Не може г. д-ръ Геннадиевъ, когато го питамъ да ми даде отговоръ тукъ, когато го питамъ, като народенъ прѣдставителъ, заедно съ васъ, когато туй Народно събрание го пита върху известни нѣща, да ни казва, че и генералъ Ивановъ правилъ нѣкога сѣщото. Какво искате да кажете, ако генералъ Ивановъ е правилъ сѣщото? Правиль е, значи, споредъ Васъ, нѣщо позорно. Ами, тогава, Вие сами признавате, че е позорно това нѣщо, и тогава нѣма нужда Вие да ни обяснявате понататъкъ: ние разбираме, че направеното отъ Васъ е безчестно. Мислите ли Вие, че ако генералъ Ивановъ е направилъ нѣщо безчестно, това ще Ви помогне? Ами ние това искаме да знаемъ: туй, което Вие сте направили, честно ли е или не, то съставлява ли прѣстѣпление или не. А че и други били направили прѣстѣпление, нѣма никакво значение, защото никой прѣстѣпникъ не го питатъ въ сѣдилището: знаешъ ли нѣкой другъ да е убилъ като тебе (Смѣхъ), и има ли другъ нѣкой да е билъ въ твоео положение и да е оправданъ, а го питатъ: я ми кажи, какво си направилъ ти, и разправи защо си направилъ такова прѣстѣпление? Това най-напрѣдъ е неумѣстно, послѣ, то води къмъ

скарвания, и то врѣди, ми се струва, по-скоро на този, който е повиканъ да дава обяснение, отколкото да го ползва, въ особеностъ, когато то не е истинско. И азъ сега же, за да изчерпя този въпросъ, ще кажа на господата, че ако генералъ Ивановъ, когато азъ съмъ билъ финансовъ министъръ, е сключилъ известна сдѣлка, контрактъ за продаването на старитѣ кримкови пушки, които сѣ се намирали въ българскитѣ складове, на Братя Иванови, по една известна цѣна, слѣдъ единъ известенъ публиченъ търгъ, върху този въпросъ е имало интерпелация и въ наше врѣме, която е разисквана тукъ, имало е интерпелация и въ ваше врѣме, която е разисквана на два пѣти, защото ваши приятели правиха интерпелация на г. генералъ Савова да даде обяснения, и той ги даде, които задоволиха и Вашето събрание. Какво искате тогава? Дайте сега вие обяснения тукъ, за да задоволите туй Събрание, и недѣйте се повръща къмъ онова, което е свършено. Защо ми хвърляте въ очитѣ, какво е направилъ генералъ Ивановъ? Ами че, ако генералъ Ивановъ е направилъ нѣщо незаконно, какъ бѣхте тогава да го дадете подъ сѣдъ? Вамъ направиха два пѣти интерпелация — защо го очистихте, омихте и оправдахте вие сами прѣдъ Народното събрание? Дадохте обяснения, въ всѣки случай, които задоволиха вашитѣ интерпелатори, народни прѣдставители. Азъ не искамъ да се повръщамъ върху тѣхъ и да говоря, какво е направилъ генералъ Ивановъ, защото генералъ Ивановъ има несравнено по-големо право, отъ г. д-ръ Геннадиева, да каже: на моето чело на генералъ нѣма нито едно петно, мене досега въ нищо не сѣ ме обвинили, а оня, когато викатъ тукъ, за да дава обяснения по 30—40 обвинения, той най-малкото, което е дълженъ да направи, е да бѣде скромнъ и да не се мѣчи да вкарва въ своята кауза хора, на които честъта никога не е била подвързната на никакво сериозно изпитание.

Сѣщо бѣше неумѣстно да ми говори г. д-ръ Геннадиевъ, когато го питатъ, защо той е разрѣшилъ 61 хиляди кубика дърва да се раздадатъ на населението, което ги е незаконно отсѣкло, вмѣсто да се продаватъ на публиченъ търгъ и да се добие една стойностъ най-малко отъ 100 хиляди лева, защо е ошетилъ съкровището; или когато го питатъ, защо дадохте на Ставри Наумовъ да отсѣче 40 хиляди траверси съ половинъ цѣна по 1-80 л., т. е. половина отъ таксата 3-60 л., когато самъ той е прѣдлагалъ по 2 л. въ заявленето си и не е искалъ половина цѣна, и когато траверси за държавнитѣ желѣзници не могатъ да се отсѣкатъ отъ горенъ опожаренъ материалъ, а могатъ да се отсѣкатъ само отъ суровъ, здравъ материалъ; или когато го питатъ въ сѣщия докладъ на друго мѣсто, защо Вие по врѣме на изборитѣ, прѣзъ септемврий мѣсець, отпуснахте единъ голѣмо количество конфискуванъ материалъ на населението безъ пари, съ цѣль, сигурно, да направите агитация въ Ваша полза, и ошетихте хазната, неумѣстно бѣше да ми казва г. Геннадиевъ, че и г. Гешовъ въ еди-коя си година е далъ да се отсѣче еди-колко дървенъ материалъ. Г. Гешовъ, когато е далъ да отсѣкатъ материала, направилъ го е съобразно съ дѣйствующия тогава законъ, никой въ нищо незаконно и прѣстѣпно не го е подозиралъ, и Вие не сте днесъ анкеторъ, който сте изслѣдвали туй управление, и народенъ прѣдставителъ или министъръ на търговията и земледѣлието, който ще обвинявате, и азъ затуй Ви попитахъ по едно врѣме: Вие да не би да имате въ рѣцѣтъ си нѣкое прѣдложение за даване подъ сѣдъ народнячитѣ, ако имате такова, то кажете го. (Смѣхъ) То е много късно. Когато вие бѣхте начело на управлението, азъ тукъ 5 години имахъ честъта да бѣда народенъ прѣдставителъ и въ XIII-то обикновено Народно събрание, азъ на всички тия подмѣтания съмъ отговарялъ

винаги и изчерпателно, и винаги съм казвал: ако мислите, че има нещо беззаконно и безчестно във това, ако мислите, че един-кой наш партизанин е направил онова, ако мислите, че един-кой наш другар е убил един-кого, държете ги, изпълнете си дълга безпоощадно, но нямате право да клеветите; законни има във тази страна и вие не можете да авансирате никому обвинение във престъпление, когато вие имате възможност, туй престъпление да го престъдвате, защото иначе, вие ставате укриватели на престъпници. Вие не ни дадохте под съдъ и вашите предшественици не ни дадоха под съдъ; ние сме го искали винаги, ние не сме плакали като вас, че било престъпление, че било шантаж да се обвиняват във престъпления, че съ това правителството е гонило да се задържи на власт, че то престъдвало невинни хора, че станало причина да умира невинни, чисти, непорочни сърца да се пукат, (Смѣхъ) че ставало не зная какво и какво. Ние сме говорили винаги: дайте ни под съдъ; предпочитаме, всичко това, въ което ни обвинявате, да се уясни предъ съдъ. А вие какво правите? Додѣто да се назначи анкетата — вие считате, че това било едно безчестие, ту на народняците, ту на панковиститѣ, ту на демократитѣ. Като се постави да направимъ анкета, завикахте: „Ей слава Богу, сега благодаримъ, всичко ще се уясни вече“. Преди да се писе, обаче, предложението на г. Краева за даването ви подъ съдъ, пакъ бѣше вдигната една доста голѣма вѣрва, която имаше за цѣлъ да заплаши Народното събрание, да му повлиае, да направи този рапортъ да пропадне; вѣрва въ вѣстниците, които сѣ привързани къмъ тая партия, вѣрва и по другъ начинъ. Нѣма нужда да влизамъ въ подробности, защото вие всѣки день виждате тия работи и ги наблюдавате. И когато се внесе предложението на г. Краева, едвамъ тогава чухме една въздишка за олекване въ в. „Новъ вѣкъ“ отъ 17 или 15 декемврий.

А. Краевъ: Отъ 13 декемврий.

Т. Теодоровъ: Отъ 13 декемврий; даже г. Краевъ го чете тукъ отъ трибуната. В. „Новъ вѣкъ“ пише слѣдующето: „Слава Богу, дадоха ни подъ съдъ, и тѣй трѣбва да бѣде, защото не може да се остави въ една държава съвършенна, добръ уредена, правова, парламентарна, да се обвиняватъ хора, бивши министри въ извършване на престъпления и това нѣщо да не се разгледа“. Ами ако това е така, защо бѣше, тогава, всичката гюрултия, защо бѣха всичкитѣ вапи предшествующи обвинения, че Народното събрание вършело шантажъ? Хайде дойдохте сега до това убѣждение, и се питате: „Какво би станало съ бѣдѣнето на една държава, въ която по една или друга причина би се укрѣпило убѣдението, че министритѣ, съ факта, че сѣ министри, могатъ да тъпчатъ законитѣ въ тая страна, могатъ да вършатъ престъпления и да не получатъ никакво наказание? Тази страна е осѣдена на погибель“ — казва ни това в. „Новъ вѣкъ“. Е добръ, ние какво правимъ сега? Ние искаме тази страна, за да не бѣде осѣдена на погибель, да разчистимъ въпроса съ извѣстни обвинения, които ви се сипятъ не отъ вчера, отъ лѣво и отъ дѣсно, и които днесъ сѣ получили една извѣстна санкция, написани въ единъ огроменъ томъ черно на бѣло, напечатани въ този докладъ. Недѣйте се улавя, тогава, нито за миналото, нито за партизанството на хората, които сѣ го писали, а искайте неговата провѣрка. Долно партизанство, злоба било това, чете ни въ рѣчьта си г. Рачо Петровъ, лѣто сме написали този докладъ; хора, които му завиждали на честѣта и на заслугитѣ и които не могли го достигна никога, тѣ писали това нѣщо отъ злоба. Като-че-ли на мене или на г. Давева ни бѣше много приятно да отидемъ въ

тия горѣщини прѣзъ лѣтото да работимъ отъ сутринъ до вечеръ, да търсимъ изъ тѣхнитѣ архиви онова, което ние, впрочемъ, и безъ това знаемъ, и да го пишемъ черно на бѣло, като-че-ли намъ ни е много приятно това и ни прави удоволствие да се лишимъ отъ нашата ваканция, за да се туримъ на разположението на Народното събрание въ изпълнение на една извѣстна длъжност, на една извѣстна мисия, възложена намъ, като на народни прѣдставители. Не отъ злоба, г-да, не отъ партизанство, разберете го това, и не отъ това, че ви завиждаме, че вие сте били голѣми хора, голѣмци, и съ голѣми заслуги, ви пишемъ тия доклади. И ако г. Шишмановъ можеше да каже: „Азъ съ голѣмо съжаление станахъ министъръ — не искахъ да се отдѣля отъ студентството — но мене ме молиха, и съ скърбъ на сърце приехъ това нѣщо“; ако г. д-ръ Геннадиевъ можѣ да ни каже, че и той по никой начинъ не искалъ да стане министъръ, и само когато Петковъ му казалъ, че безъ него не влиза въ кабинета, и като знае въремената какви сѣ, че сѣ много мъчни, да не би България да остане безъ министри (Смѣхъ), съгласилъ се да приеме този постъ; ако вие можете да кажете туй, г-да, менъ, когато вие, може-би, вижирате, че съмъ работилъ въ изпитателната комисиия отъ злоба, че не мога да получа министерско мѣсто, позволете ми и азъ да влѣза въ една малка интимностъ, като васъ, и да ви кажа, че г. Рачо Петровъ и покойниятъ Петковъ идваха на 4 май 1903 г. въ 10 ч. вечерѣта въ къщата ми и стояха повече отъ часъ и половина, въ присѣтствieto на г. Малинова, около единъ часъ, а слѣдъ него още половинъ часъ, за да ме убѣдятъ да влѣза азъ и другъ единъ народнякъ въ кабинета, нѣщо, на което нито азъ, нито г. Малиновъ не се съгласихме; че подиръ туй на слѣдующия день бѣхъ виканъ на ауденция отъ Негово Величество и бѣхъ задържанъ 2 часа и 40 минути за обсъждане на положението, и въ тази ауденция менъ се направи сѣщо така честѣта да приема да участвувамъ въ имеющия да се състави кабинетъ по единъ или по другъ начинъ, прѣдъ видъ важността на обстоятелствата, но азъ отклонихъ тогава тази честъ. Вие какво сте казали, когато ви капили за министри, г. Шишмановъ опираше ли се е много да не става министъръ, защото в. „Новъ вѣкъ“ казва днесъ: „Какво се опираше, той чакаше съ нетърпѣние да излѣзе по-скоро указѣтъ“. (Смѣхъ) Вѣроятно, г. Геннадиевъ пише това, а за г. Геннадиева не зная какво ще кажатъ други. Ако вие, г. Геннадиевъ, можете да се позовете на Петкова, който е умрѣлъ, че насила ви направилъ министъръ, азъ мога да се позова на Васъ и на г. Рача Петровъ, азъ мога да се позова на г. Малинова, азъ мога да да се позова на ауденцията, която ми е била дадена и която я има въ „Държавенъ вѣстникъ“, че и азъ, съ скромната си длѣтелностъ, съмъ билъ заслужилъ такова едно внимание, именно да ме капятъ за министъръ и че съмъ отказалъ. Защо, тогава, мислите, че отъ злоба правимъ това, че ви завиждаме? Че ние като искахме да бѣдемъ министри, щѣхме да бѣдемъ заедно съ васъ, но тъкмо защото ние не щѣхме да стоимъ съ васъ, защото се боехме, че съ васъ ние ще се изправимъ единъ день, може-би, на тази маса, ние не влѣзохме. (Смѣхъ)

Но да очистимъ и оставимъ настрана тия въпроси. Говорихъ досега за онова, за което не трѣбваше да говорятъ монѣ почитаеми противници, нека ги така нарека сега въ тая работа, и само съ нѣколко думи изчерпихъ онуй, което тѣ примѣсиха тукъ съвсѣмъ неумѣстно. Защо? За да не говоримъ повече върху тия работи. Азъ мисля, даже, че ние не трѣбва да говоримъ сега и за всичко онова, което има само чисто политически характеръ.

Р. Петровъ: Пропуснахте да кажете, защо не влѣзохте въ кабинета.

Т. Теодоровъ: Отговарямъ само на Вашитѣ обяснения.

Р. Петровъ: Защо не влѣзохте и въ туй, за да го обясните?

Т. Теодоровъ: Ако щете, обявете го Вие. Азъ Ви казахъ тогава, че не мога да влѣза, защото Вашиятъ кабинетъ, който го просектирате, не ми дава никакво основание да вѣрвамъ, че той се поддържа отъ народа. Вашата кандидатура за министъръ-прѣседателъ, може-би, бѣше изтъкната отъ мене, ама не за да влѣза азъ, а за да си съставите Вие кабинетъ, по Вашему.

Сега на прѣдмета. Пѣмамъ физическа възможностъ, г. г. народни прѣдставители, да се спирамъ на всичкитѣ точки на доклада, по мисля, че за Народното събрание въ този случай е достатъчно, ако се установи, че има единъ фактъ, достоянъ за углавно изслѣждане, достатъчно е, за да дадемъ ходъ на прѣдложението на г. Краса; по-нататъкъ, слѣдствената комисиия ще прѣчисти, провѣри и установи фактитѣ, а по-нататъкъ държавниятъ обвинител може още да прѣчисти въ слѣдствие прѣдварителното дирене и сигурно ще излѣзе нѣщо, па най-послѣ може да се свърши съ нищо. Но ние, за да изгълнимъ нашия дългъ на народни прѣдставители, днесъ нѣмаме нужда да се убѣждаваме, че дѣйствително тѣзи господа сж виновни за всичко това, което се пише тукъ, въ доклада. Достатъчно е да видимъ ние, че има основание да се възбуди углавно прѣслѣждане. Туй основание ще го провѣримъ и по-сетнѣ слѣдъ една допълнителна анкета и слѣдъ туй и държавниятъ обвинител пакъ ще го провѣрва, но за насъ, казвамъ, сж достатъчни само нѣколко факти, и азъ ще се спра върху нѣколко факта, за да видимъ, да-ли има мѣсто за углавно прѣслѣждане и слѣдствие.

Суспендирането на закона за чиновницитѣ. Г. Красъ го засегна. По него отговориха г. Шимановъ и г. Петровъ. Г. Генадиевъ, ми се струва, нищо не говори по него — да, и той говори, но по теоретическата му страна, само г. Савовъ не говори нищо върху него. Суспендирането на нѣкои членове отъ закона за чиновницитѣ въ доклада на анкетната комисиия се счита за едно нарушение на законитѣ, а въ същото врѣме и за едно нарушение на конституцията. Като казвамъ „въ същото врѣме“, трѣбва сега еднѣжъ-завинаги да изчерпя единъ въпросъ и да кажа, че подиръ първия държавенъ съдъ и неговата присѣда, въпросътъ, да-ли нарушението на законитѣ съставлява нарушение на конституцията или не, е разрѣшенъ окончателно; държавниятъ съдъ каза: нарушението на законитѣ на страната отъ единъ министъръ, съставлява нарушение на чл. 43 отъ конституцията, защото този членъ казва, че българската държава ще се управлява на основание на законитѣ; който не управлява на основание на законитѣ на страната, който ги тѣче, ако той е министъръ, той извършва нарушение на конституцията и, слѣдователно, ще бѣде отговоренъ по чл. 155 отъ същата и може да даде поводъ за углавно прѣслѣждане. Значи, вредъ, дѣто констатираме сега нарушение на законитѣ, имаме право да възбудимъ углавно прѣслѣждане. Но, питаше се едно врѣме много духовито г. д-ръ Табуриновъ: „Ами, ако нѣкой министъръ наруши закона за щавене на царвулитѣ, ще го дадете ли подъ углавенъ съдъ за нарушение на конституцията?“ Отговорътъ е слѣдующиятъ. Народното събрание е компетентно да разрежи нарушението на единъ извѣстенъ законъ, е ли толкова съществено и важно, за да се възбуди углавно прѣслѣждане. Но щомъ Народното събрание намѣри за нужно да възбуди туй углавно прѣслѣждане, макаръ и да е за нарушение на закона за щавене на царвулитѣ, държавниятъ съдъ ще отговори утвър-

дително, т. е. че има нарушение на конституцията. Държавниятъ съдъ казва тѣй: „Всѣки, когото българскиятъ парламентъ ми изпрати тукъ, защото е нарушилъ законитѣ, ако азъ констатирамъ, че наистина е нарушилъ нѣкой законъ, азъ ще го осѣдя за нарушение на конституцията. Да-ли това нарушение е било твърдѣ съществено или не, то е въпросъ на политика, мене той не засѣга: азъ съдя само тѣзи, които ми докаратъ тукъ; азъ съдя само тѣзи нарушители на законитѣ, които прокурорътъ, държавенъ обвинителъ, ми прѣдстави. Азъ не претендирамъ да чиста цѣла България отъ всичкитѣ ѝ мошеници и прѣстѣвници, но за тѣзи, които Народното събрание ми изпрати тукъ, за тѣхъ азъ ще се произнасямъ“. Тѣй че, нашата задача е: да прѣчистимъ, има ли нарушение на законитѣ, и това нарушение на законитѣ е ли съществено, важно, да не е то едно, по небрѣжностъ, по невнимаване, сторено опущение, или по познание сторено нарушение на законитѣ, за да не си създаваме работа или да изправяме всѣкиго одного прѣдъ държавния съдъ — тамъ е всичкиятъ въпросъ. Установена така тази теория, вече окончателно отъ насъ и съ присѣдата на държавния съдъ, ние трѣбва да видимъ, има ли нарушение на законитѣ и конституцията въ различнитѣ случаи. И азъ само за туй ще ви говоря; нѣма да се спирамъ върху други по-конкретни, по-дребни работи, или върху туй, което служи за украшение. Азъ мисля, че всѣки, който е прочелъ доклада внимателно — народнитѣ прѣдставители сж го чели внимателно, за другитѣ хора отвѣтъ не зная — е заблѣжилъ, че нарушенията на законитѣ въ бившето управление, е толкова често и толкова постоянно, че то се прѣобрѣща въ система; има едно систематическо тѣпчене на законитѣ, а такова едно систематическо тѣпчене на законитѣ не може да се признае нито за маловажно, нито за случайно, по несъгледане; не може да се изостави отъ единъ парламентъ, защото ние стоимъ тукъ, ние идваме тукъ, по довѣрието на българскитѣ избиратели, не само да правимъ закони, които другитѣ да късатъ или да си бършатъ носа съ тѣхъ, а ние стоимъ тукъ на стража, щото законитѣ, които ние издаваме да бѣдатъ въ точностъ съблюдавани и никой да не смѣе да влѣзе въ нашата сфера, никой да не смѣе да законодателствува безъ насъ, противъ насъ, помимо насъ. Туй е нашата задача. Ние не сме тукъ кукли, за да гласуваме само бюджети, да даваме пари да ги харчатъ други; ние сме, за да правимъ законитѣ на тая страна, и за да защитимъ тѣхната сила и задължителностъ. Туй е парламентарна страна, туй е правова държава, въ които законитѣ стои по-горѣ отъ всѣчки — отъ колинбарина, отъ най-простия селякъ, до държавния глава включително — и той е подъ законитѣ. Никой въ България нѣма по-горѣ отъ законитѣ, както въ всѣка една правова държава. Правова ли е държавата, кой е нейниятъ принципъ? Законитѣ ѝ да се тѣпчатъ, конституцията ѝ на първо мѣсто — първоначалникътъ на всички закони — и подиръ туй всичко, което е законоположено възъ основание на нея. Е добръ, суспендирали министритѣ закона за чиновницитѣ. На какво основание? На основание на чл. 47 отъ конституцията, казва г. Генадиевъ. Да, чл. 47 отъ нашата конституция, г. г. народни прѣдставители, е едно изключение отъ този принципъ, за който азъ току-що говорихъ. Камарата създава закони, безъ нея никакви закони не могатъ да се издаватъ, но има едно изключение. Нашата конституция е писана и за нормално, и за ненормално врѣме; и за тогазъ, когато неприятелътъ би ималъ 180 батальона на нашата граница, и за тогазъ, когато той би прѣкрасилъ нашата граница и е вече въ нашата теретория; и за тогазъ, когато сме въ мирно врѣме, и за тогазъ, когато сме въ военно врѣме, тази конституция се дѣйствува; тя е прѣдвидѣла за всѣко врѣме свои

положения; нѣма моментъ, въ който тя да прѣстане да дѣйствува, както въ живота на единъ човѣкъ; нѣма моментъ, когато сърцето му да не дѣйствува; помъ прѣстане да дѣйствува — той ще умре. Чл. 47 е едно изключение отъ този принципъ, който азъ казахъ и който е санкциониранъ въ чл. чл. 43, 44, 45 и въ други членове на конституцията. Но като всѣко изключение, всички сж съгласни съ мене въ това нѣщо — чини ми се и нашиятъ почитаеми противници, сега тукъ — това изключение трѣбва да се тълкува ограничително. Вие на чл. 47, правителството стамболовистско, народняшко или демократическо, ще можете да се позовете да отнемете онова високо и скъпо право на български парламентъ безнаказано и да издадете врѣмenni разпоредби съ силата на законъ, но само тогава, когато констатирае съществуването на условията, които тамъ, въ чл. 47 на конституцията сж прѣдвидѣни. Какви сж тѣзи условия? Тѣ сж да има вътрѣшна или външна опасност — едно отъ двѣтѣ: или външна, или вътрѣшнѣ опасност, нѣма нужда да бѣдатъ и двѣтѣ заедно — и невъзможност да се свика Народното събрание. И само тогава конституцията казва — не казва „даже и тогава“, ами казва „и само тогава“ правителството може да издава наредби, които да иматъ силата на законъ, и то до първата сесия. Но въ никой случай, не наредби за-данъци или парични тегости на гражданитѣ, не, отъ друго естество. Какво разбира конституцията съ това? Тя разбира свършено мѣчни и твърди рѣдки въ живота на народа обстоятелства. Нашата конституция трѣбваше да ги прѣдвиди, както ги прѣдвиждатъ всички конституции. И наистина, какво би било, ако при принципа, че само камарата може да издава закони, въ случай на една война неприятелътъ прѣвине прѣвъ срѣдата на територията и задържи една частъ отъ нея, разсѣче страната на двѣ и ние не можемъ да свикаме Събраниято, не могатъ да дойдатъ хората отсамъ или отататъ тукъ; ако нѣкое стихийно нещастие, напр., ако нѣкое разливане на рѣки, морета и т. н., направи невъзможно една частъ отъ страната да се съобщава съ друга; ако тукъ или пъкъ навредъ избухне чумата, която прави опасно събирането на много хора на едно мѣсто; или желѣзници, да кажемъ, се поврѣдятъ, съборятъ се тунелитѣ нѣкъдѣ отъ неприятеля и се прѣкъснатъ съобщенията — въобще да има физическа невъзможност да се свика Народното събрание. Има нужда да се законополага нѣщо, а пъкъ народнитѣ прѣдставители не могатъ да се събератъ. Не трѣбва ли да се направятъ нѣкои извънредни наредби, които положението изисква? Тогава ще се позволи това. И тамъ, дѣто е невъзможно да се свика Народното събрание, никоя конституция, никой законъ не може да каже, че трѣбва да го свикашъ, защото министритѣ ще кажатъ: бѣше физически невъзможно да се свика Народното събрание. Такова задължение е недѣйствително. То е сѣ едно като задължението да изпиешъ морето; не можешъ го изпи, и да поемешъ задължение да изпиешъ Черно море, напр., не можешъ да го изпѣлишъ. И второто условие е да има външна или вътрѣшна опасност, и тази опасност трѣбва да конкурира съ несвикването на Народното събрание — т. е. да е отъ такова естество, че да не можешъ да свикашъ Народното събрание. Тѣзи нѣща се искатъ *concurrentment* — и двѣтѣ заедно. (Чете) „Ако би държавата да се заплашва отъ нѣкоя външна или вътрѣшна опасност, а Народното събрание не би могло да се свика“ — значи, изискватъ се и двѣтѣ заедно. Ако вие имате външна или вътрѣшна опасност, не можете да кажете: „Не ще викаме Народното събрание, понеже има опасност“, а тѣкмо тогазъ ще викате Народното събрание, когато има опасност, защото то е компетентно да я прѣдвиди, а не вашето човѣшко въображение, защото тази опасност може да съществува само въ вашата глава, въ главата на министритѣ. Народното събрание ще констатира тази опасност, и тѣкмо за най-опаснитѣ врѣмена е нужно да рѣшава Народното събрание, защото неговото рѣшение ще има авторитетъ, а вашето рѣшение нѣма да има никакъвъ: вие сте делегатъ на властта, вие не сте самата власт. Тѣзи двѣ условия се изискватъ. И какво ни казватъ прѣстивницитѣ? — „Ние, казва, направихме този законъ“ — защо? — „на основание чл. 47 отъ конституцията“. — Добръ, но имаше ли невъзможност да свикае Народното събрание? — „Нѣмаше, но имаше страхъ, че, като го свикаме, трѣбва да му съобщимъ за единъ свѣрхсметенъ кредитъ, който сме гласували, пъкъ ние не искаме да го съобщимъ, защото ще се издадемъ“. Това не е оправдание. Конституцията не прѣдвижда такова нѣщо; тя разбира физическа невъзможност да свикашъ Събраниято, а да имашъ право ти да скриешъ отъ Събраниято нѣщо — това не може. Не смѣешъ да криешъ, г. български министри, отъ Народното събрание нищо, ти не смѣешъ да правишъ тайно отъ него нищо; между тебе и него нѣма нищо тайно. Ти можешъ да затворишъ парламента за публиката, но не можешъ да кажешъ на Народното събрание: „Азъ не смѣя да ти кажа това, защото въ срѣдата ти има прѣдатели, има турци, които ще ме издадатъ“. Туй не можешъ да го говоришъ ти, такова недоверие къмъ Народното събрание не допушта никой народъ, никоя конституция, никоя организация, а сжщо и такова доверие въ нѣколко министри никѣдъ не се дава. Ами че вие много сигурни ли сте, че нѣма нѣкой отъ васъ, министритѣ, да издаде тайната? Че вие, като гласувахте този кредитъ отъ 25.000.000 л., мислите ли, че това остана тайна?

Д. Христовъ: Цѣлиятъ свѣтъ го узна.

Т. Теодоровъ: Вие го гласувахте на 13 или 12 май — не се знае кога, защото и до днесъ нѣма написано министерско постановление; въ единъ актове се казва, че е отъ 12 май 1903 г., въ други — отъ 13 май; може да се рече, че е и отъ 14, защото го нѣма никакво. Знае се само едно: че го викатъ № 34, ама го нѣма никѣдъ и до днесъ никѣдъ не е написано. То вече че не е подписано, туй не е толкозъ чудно, защото господата нищо не подписвали, и министерскитѣ постановления не подписвали — сжкни имъ сж подписитѣ, тѣ не ги полагатъ тѣй лесно — но не е написано. Ами че азъ още на 25 май четохъ въ софийскитѣ вѣстници за това постановление отъ 13 май. Хората го знаеха и писаха, че правителството е гласувало свѣрхсметенъ кредитъ, само че не знаеха точно колко е цифрата; едни вѣстници пишеха 15, други — 20 милиона лева, а не го писаха 25 милиона лева, защото и министритѣ не знаеха, колко милиона е. Г. Савовъ, както се вижда отъ нашия докладъ, е искалъ въ доклада си до Министерския свѣтъ 16 милиона лева, и на доклада е написано: прието, одобрено отъ Министерския свѣтъ; а подиръ излиза, че въ всички актове се говори, че билъ 25 милиона лева, а не 16 милиона, но го нѣма, за да видимъ, че е билъ 25 милиона лева. Защо сж му дали 25 милиона, когато той е искалъ само 16, не се знае. Та тайната тукъ отъ депутатитѣ не може да служи за оправдание споредъ чл. 47. Това е дѣтинско извинение, това не може да мине прѣдъ единъ самостоятеленъ парламентъ, който нѣма за задача да слуша само каквото му кажатъ неговитѣ министри.

Но въ какво друго се е състояла вънкашната или вътрѣшната опасност? Турцитѣ били натрупали на границата много батальони. Добръ, кога се натрупаха тѣзи батальони? Г. Давевъ бѣше на властъ до 2 май, той не ги видѣ и никой не знаеше на 2 май, когато кабинетътъ на г. Давева си даде оставката, че а-а-а-а Турция утрѣ ще навлѣзе въ България.

(Смѣхъ) И какъ се появи тази опасностъ въ една недѣля? На 4 или 5 май вие дойдохте на власт, на 6 май се представихте на държавния глава, а на 13 май — въ една недѣля — се яви опасността отъ батальонитѣ? Кому разправяте вие това? — „Ама ние управлявахме въ ненормални врѣмена, г. г. народни представители“ — тъй викаха за всичкитѣ си дѣла въ стамболовисткото управление. — „Трѣбваше да управляваме съ военно положение. Какво искате? Трѣбваше цензура, трѣбваше да стрѣляме хората, да ги бѣсимъ съ военни сѣдилища. Мжно, неприятно, но какво да направимъ, когато врѣмената бѣха ненормални.“ Втори пътъ дойдохте на власт — въ 1903 г., пакъ врѣмената ненормални, а дойдоха подиръ васъ народняцитѣ, въ 1894 г., махнаха и военното положение, и цензурата на печата, и военнитѣ сѣдилища, и всичко, и нищо нѣмаше ненормално: нито външна, нито вътрѣшна опасностъ. Ако не бѣше ви свалилъ държавниятъ глава на 18 май 1894 г., кой знае още колко врѣме щѣха да продължаватъ тѣзи ненормални врѣмена, и кой знае какво щѣхте да докарате до главата ни. Махнахте се вие, и никой не помисли оттогазъ насамъ за ненормални врѣмена, никой не въвеждаше нито военни сѣдилища — имаше единъ моментъ, когато се въведоха военни сѣдилища, но то бѣше пакъ въ ваше врѣме. Дойдохте вие втори пътъ въ 1903 г. на власт, и още отъ първата недѣля ненормалнитѣ врѣмена се явиха. Да можехме да сѣдимъ врѣмената, ние щѣхме да възбудимъ угавно прѣсѣждане противъ тѣхъ, че не сте вие, които правите тѣзи врѣмена ненормални, а сѣ врѣмената, които васъ правятъ ненормални — (Смѣхъ) искаме да кажа, за да дѣйствувате вие ненормално.

Г. г. народни представители! Нѣма да се спирамъ върху това. Нито вътрѣшна, нито външна опасностъ е съществувала — нѣма нужда да доказвамъ това. Г. д-ръ Геннадиевъ, съ всеизвѣстното му краснорѣчие, за което всички го хвалятъ — и, разумѣва се, най-много неговитѣ приятели — не можа да ни даде нѣкой данни, отъ които да се вижда, че е имало наистина външна или вътрѣшна опасностъ. Но, г. г. народни представители, не е достатъчно да каже нѣкой, че има външна или вътрѣшна опасностъ, не е достатъчно да го каже, той, когато го дадатъ подъ сѣдъ, а трѣбваше да го каже на врѣмето си, да го напише въ доклада си до държавния глава, да каже, че суспендира еди-кои членове отъ закона затуй, защото упражнява правото си по чл. 47, и да каже изрично: защото има външна и вътрѣшна опасностъ, или само вътрѣшна, или само външна опасностъ, и при това не може да се свика Народното събрание. Смѣхте ли вие да напишете туй на първата, или втората недѣля отъ вашето идване на власт, когато суспендирахте закона за чиновницитѣ, въ първия мѣсець? Вие, които декларирахте съ декларацията, написана отъ г. Шишманова, както той ни каза сега, и обнародвана въ „Държавенъ вѣстникъ“, въ май 1903 г., че ще пазите законитѣ на страната и конституцията и ще управлявате свободно и т. н. — смѣхте ли вие да напишете още въ първия мѣсець отъ вашето идване на власт, че настѣпила външна или вътрѣшна опасностъ и че Събранието не може да се събере, безъ да ви се иземѣятъ и кокошкитѣ? Не смѣхте, не можехте, защото това щѣше да ви съсипе по-послѣ, може-би, на изборитѣ. А-а, тогава мълчахте и не говорѣхте за външна и вътрѣшна опасностъ, и сега го говорите. Не! Тази вътрѣшна и външна опасностъ, която вие констатирахте, трѣбва да бѣде повече или по-малко извѣстна и приемлива за хората, тя трѣбва да бѣде вѣроподобна, тя трѣбва да бѣде вѣроятна и вие трѣбва да я обявите на страната, за да чувствува тя своето полжжение, да го знае тя и да вземе мѣрки, а не само вие да вземате мѣрки за нейна смѣтка, да види и тя, да-ли тѣзи ненормални обстоятелства не могатъ да се поправятъ,

пай-лесно като махне васъ отъ властѣта и ви замѣни съ други. Имате единъ указъ напечатанъ въ „Държавенъ вѣстникъ“, основанъ на единъ докладъ на министра на вътрѣшнитѣ работи, въ който абсолютно нищо не се говори нито за външна или за вътрѣшна опасностъ, нито за невъзможностъ да се свика Народното събрание. А вие имате единъ докладъ до Негово Царско Височество тогава, въ който казвате: „Господарю! Понеже законътъ е непрактиченъ, понеже той не може да се приложи — за дисциплинаренъ съвѣтъ нѣма пари, не сѣ прѣдвидѣни 5% за увеличение заплатитѣ на чиновницитѣ — да се суспендира законътъ за чиновницитѣ въ тази и тази частъ подъ отговорностъ на Министерския съвѣтъ“. Носите отговорностъ за такъвъ актъ, вие такъвъ актъ не можете да редирирате, и като го редирирате на основание на чл. 47 отъ конституцията и като споменете тѣзи обстоятелства, едно Народно събрание може да ви иска отчетъ; но ако вие тогава не сте го казали, да дойдете сега, подиръ петъ години, когато ви изпратятъ подъ сѣдъ да отговаряте, да кажете: „Ние си имаме интимни мотиви“ — както ги нарече сега г. Шишмановъ — за интимни мотиви хората отиватъ въ затвора. Вашитѣ мотиви трѣбва да бѣдатъ явни, ако тѣ сѣ честни и почтени, и вие по конституцията, трѣбва да ги напишете. Въ Италия имали право министритѣ да издаватъ декрети. Иматъ право, но въ Италия, като издаватъ декрети, правятъ туй, което е казано въ чл. 47 отъ нашата конституция; не ги издаватъ всѣки день и прѣзъ день, и не законоподательствуватъ въ промежутъка между двѣ сесии, а при извѣстни, точно опрѣдѣлени условия. Но какво правятъ въ Италия, това за насъ не е важно; важно е, какво пише нашата конституция.

Свършвамъ по първата частъ на този въпросъ. Нѣма указъ, основанъ на чл. 47 отъ конституцията, нѣма указъ и докладъ по него, който да се позовава на съществуващото именно на тѣзи обстоятелства. И ако допуснемъ даже днесъ, че интимни мотиви могатъ да се издаватъ, а за тѣзи, които тогазъ сѣ били издадени наявѣ, да се каже, че не сѣ били истински — и затуй азъ ги изоставямъ, защото не сѣ истински, защото ние ги съборихме въ доклада — то пакъ нѣкой не се е убѣдилъ, че е имало такива мотиви, каквито изисква чл. 47.

Но господата иматъ друга една крѣпостъ: „Ами че Народното събрание на-ли прѣгледѣ тази работа, на-ли я внесохме въ първата му сесия, на-ли то я одобри? Чл 49 изчерпва въпроса.“ Този е вториятъ аргументъ на г. Петрова, този е вториятъ аргументъ на г. д-ръ Геннадиева. Казватъ тѣ, ако остане едно Събрание да иска смѣтка за туй, което рѣшава друго, ще изпадне въ анархия. Не бойте се за анархия; пазете да не изпадне въ корупция, да не изпадне въ беззаконие. Анархия тѣй лесно не идва. Но да видимъ, същественъ ли е този аргументъ. Чл. 49 отъ конституцията — г. Геннадиевъ се спрѣ върху това обширно и ходи чакъ въ Америка, за да ни приведе тамопни автори, какъ практикуватъ въ различнитѣ щати — казва, че само Народното събрание е въ правото си да се произнесе, да-ли извѣстенъ законъ е издаденъ по формитѣ. Тѣй е у насъ. Но за това, че вашитѣ разпоредби сѣ били издадени по формитѣ, произнесе ли се нѣкое Народно събрание? И, прѣди всичко, това законъ ли е? Чл. 49 отъ конституцията трѣбва да се разбира стриктно. Да-ли издаванитѣ отъ Народното събрание закони сѣ издадени правилно или не, Народното събрание ще рѣши. Това не лишава, впрочемъ, отъ правото и сѣдилищата да се произнесатъ in consensu, въ отгѣлнитѣ случаи по въпроса. Най-авторитетниятъ тълкувателъ на законитѣ е този, който ги прави, но то е за законитѣ, които прави Народното събрание, то не е за вашитѣ декрети, то не е за вашитѣ доклади и укази. Вие, ако имате такива укази, трѣбва да ги

вносете въ камарата, съ писмена мотивировка, че вие сте направили това и това, защото имало външни и вътрешни прѣпятствия и не е имало възможности да се свика Народното събрание, на основание чл. 47 отъ конституцията, и да сезирате Народното събрание прѣко, не по единъ околентъ начинъ, да се не усѣти опозицията какво се прави, а пъкъ приятелитѣ нѣма да задирватъ, и да мине, а сте длъжни да поставите въпроса прѣко: г-да, имаше външна и вътрешна опасност, не можехме да ви кажемъ, че сме отпуснали 25.000.000 л., не можехме да ви свикаме; сега тази опасност не съществува, конституцията ни задължава, работата бѣше тъй и тъй. Тѣй кажете работата, да я прѣцѣли и Събранието възъ основа на вашитѣ доводи, които трѣбва да бждатъ извлѣчени отъ чл. 47 отъ конституцията, да станатъ довати въ този смисълъ, да ви абсолвиратъ, тогава нѣма друго Събрание да ви сѣди. Но вие какво правите? Вие за чл. 47 и неговитѣ условия не говорите, вие си привеждате вашия указъ, какъвто е, съ тѣзи мотиви, и Народното събрание отъ тѣзи ваши наредби прави законъ за бждието, но вашето беззаконие то не оформи. Вашето позоваване на чл. 47 отъ конституцията го нѣма въ вашитѣ доклади. Вие трѣбваше да искате да се одобри тая наредба, като такава, която е основана на чл. 47 отъ конституцията. Вие говорите за всичко — че законътъ билъ късно пратенъ за обнародване въ „Държавенъ вѣстникъ“, че съ него не могло да се управлява, а не за вътрешна или външна опасност. Г. Геннадиевъ, когато искаше по най-краснорѣчивъ начинъ да ни убѣди, че законътъ билъ невъзможенъ, не могълъ да се приложи, ни каза: „Ами дадохме тайна разпоредба да ловятъ прѣминувающитѣ прѣзъ границата, пъкъ единъ старши стражаръ дръналъ барабана и разгласилъ всичко; може ли съ такъвъ законъ да се управлява?“ Че нема законътъ, който ви бѣше оставенъ отъ г. Данева, не прѣдвиждаше да можете да изпждите този стражаръ, който дръналъ барабана, та разгласилъ тайнитѣ ви разпоредби? На-ли имаше дисциплинаренъ съвѣтъ? Нема законътъ на г. Данева не ви позволяваше да изпждите такъвъ чиновникъ, който разгласява тайнитѣ ви заповѣди, а трѣбваше да го суспендирате, защото нѣкой си въ Дупница разгласилъ тайната? Съ вашия законъ главата ли ще отсѣчете на такъвъ чиновникъ? Пакъ ще го отчислите. И онзи законъ ви даваше това право. Имало другъ случай, дѣто единъ казалъ: „Азъ не те признавамъ тебе за началникъ, не можешъ да ми направишъ нищо, не можешъ да ме уволнишъ“. Че нема по закона на г. Данева, при несмѣняемостта, вие не можете да изхвърлите този господинъ отъ служба, като го дадете на дисциплинарния съвѣтъ за неизпълнение заповѣдитѣ на началството? Нема законътъ на г. Данева бѣше законъ за покровителствование на анархиститѣ въ службата? Той може да е ималъ своитѣ недостатѣци, азъ говорихъ на врѣмето противъ него, когато господата отъ народно-либералната партия бѣха тукъ народни прѣдставители (Сочи бившитѣ министри) и нищо не казаха; тѣ чакаха да се свърши сесията, какъвто и да е законътъ, че да дойдатъ да посматъ властта, и не вземаха участие въ дебатитѣ, тѣхното краснорѣчие тогава ние не чухме. Азъ самъ не одобрихъ закона и казахъ, че той има кусури, но ако бѣхъ въ положението на господата, азъ нѣхъ да кажа: законъ лошъ, но сѣ пакъ законъ; азъ не мога да го поправа, ще го внесе въ Народното събрание, то ще го измѣни. Може вашитѣ измѣнения да сѣ били добри, но работата е, че вие не сте добри, помъ промѣняте закона. И това нѣщо не може да става безнаказано. Само въ една държава, дѣто обществото мѣни не е закрѣплено достатъчно, не се е формирало силно; само въ една държава, дѣто съзнанието на това, какво нѣщо е законъ и какъ всѣки е длъженъ да го тачи, не е яко заздравено до сте-

пенъ да се счита, че това е аксиома — само тамъ това може да не прави впечатление и само въ такава страна министърътъ, повиканъ да отговаря, може да каже, както ни каза г. д-ръ Геннадиевъ вчера: „Кой не е нарушавалъ законитѣ? Всички сѣ ги нарушавали повече или по-малко; разликата е само тая, че ние имаме куража да излѣземъ явно и да кажемъ: суспендираме закона!“ Браво на Вашия куражъ! За това вие заслужавате едно браво, че можете да излѣзете и да кажете: „Ние го суспендирахме!“ За този героизъмъ надъ законитѣ именно министритѣ трѣбва да се даватъ подъ сѣдъ; за тѣхното тъпкане съ героизъмъ! Она, който е нарушилъ закона, може-би, безъ да забѣлжи, безъ да знае, или по едно заблуждение, може да се намѣрятъ смекчающи вина обстоятелства; но онзи, който се удря по гърдитѣ и казва: дѣто ще го наруша по околентъ начинъ, да го наруша баремъ ачикъ, не може да чака никакво снизхождение. Това е единъ аргументъ като индугенцията на г. Табурнова. Знаемъ, че фактически много нарушения, които се правятъ отъ министритѣ, оставатъ ненаказани; но да вземамъ баремъ да имъ напишемъ, че нарушенията на законитѣ не съставлява прѣстѣпление, че само когато нарушишъ конституцията, тогава е прѣстѣпление. Че какъ ще нарушишъ? — то е много мъчно. Азъ, като мина прѣзъ другитѣ закони, конституцията мога да оставя цѣла; тамъ ще остане само: лицето на държавния глава и особата му е свещена и неприкосновена, а оттамъ-нататъкъ карай наредъ. (Смѣхъ)

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, доводътъ извлѣченъ отъ това, че ужъ едно Народно събрание прѣгледало суспендирането на закона и рѣшило, е доводъ неоснователенъ. Народното събрание не е било сезирано съ въпроса тѣй, както днесъ се поставя той, Народното събрание не е дало такава едно рѣшение. Прочее, изпитателната комисиия казва съ право: въпросътъ стои откритъ; отъ туй Народно събрание ще зависи да каже: хайде пушай да върви, суспендирали-несуспендирали, да имъ го простимъ сега, да имъ го оставимъ; или пъкъ да се проникне отъ важността на въпроса и да не допуска това. Г. Краевъ ви спомена, г. г. народни прѣдставители, че ако ние отиваме така, другъ пакъ, при други обстоятелства може да ни дойде една телеграма отъ Парижъ, че тукъ се научаватъ, че въ Илѣдза взели такава и такава рѣшение, може да дойде една такава телеграма и отъ Цариградъ и правителството ще каже: бр-е-е, външна опасност, избирателниятъ законъ се суспендира въ еди-кой и еди-кой членъ, избиритѣ ще правимъ по еди-коя система, а не по тази, тайната на гласоподаването ще махнемъ. Защо не? Стига да имашъ героизъмъ и да не отивашъ да нарушавашъ закона косвено, като радославиститѣ, да отмѣнишъ секциитѣ по този законъ, ами излѣзъ, че ги махни съ указъ или издай законъ, че секциитѣ ще бждатъ тамъ, дѣто нашитѣ приители сѣ болшинство, па да се свърши тѣй, ачикъ. И кждѣ ще отидемъ ние, тогава? Туй нѣщо трѣбва да се изкорени не отъ ума на онѣзи обикновени български граждани, които не знаятъ, какво е конституция и още какви права иматъ въ тази страна, щомъ има конституция, ами отъ ума на тѣзи, които случайно идватъ тукъ, на министерската маса, да не могатъ да мислятъ тѣ тѣй, че иматъ право да нарушаватъ законитѣ, да не считатъ това за героизъмъ и да не подмѣтатъ, както се подмѣта, че други, които ги е страхъ отъ отговорности, може-би, не ще го направятъ, но ние, които имаме съзнанието на своя дългъ, ще го направимъ. Нѣма повече да се разпростирамъ по този въпросъ, както и по чл. 23, защото мисля, че трѣбва да мина върху другъ въпросъ. Мосто впечатление е, че има въ случая флагрантно нарушение на законитѣ, явно, прѣдизвикателно направено, и като сѣ го съзнавали, че е такава. Защото г. Шипмановъ ви каза, че той

се е противопоставял, че той не е искал това, че той спасил своето ведомство, но не можал да спаси ведомството на Петкова. Народното събрание е властно действително при известни обстоятелства за някои от министрите, ако е някои си бивши професори, които не знае правото и които с ималъ такова голямо доверие въ своя колега, пазителят на държавния печат, и въ авторитета му на юрист, да каже: „хайде ще оставим тогава — той не е знаел какво прави“. Властно е да каже това, както е властен и съдът, ако може да констатира, че по никакво незнание някои е направил нещо, да намъри смекчаючи вината обстоятелства или да го освободи. Но за мене това нарушение е съществено; един път този въпрос поставен прѣдъ парламента, не може да получи другъ отговоръ. Държавниятъ съдъ ако намъри смекчаючи вината обстоятелства, нека ги освободи, но тъй прѣстѣплението констатирано, то нѣма нужда отъ изслѣждане и не е покрито съ него.

Идвамъ на втория въпросъ, който засѣга пакъ нѣлия Министерския съвѣтъ, а не само г. Рачо Петровъ, както въ устнитъ си обяснения г. Краевъ каза, защото той се позовава на доклада, и между туй, което каза устно, и туй, което е въ доклада, има противорѣчия. Въ доклада за отпуснатитъ 748.500 л. сж признати за отговорни по углавения редъ всички министри, които сж взели участие въ гласуването на тази сума. Г. Дананловъ изчерпа въпроса по единъ всеотрицателенъ начинъ, но той направил само една фактическа грѣшка, която азъ държа да поправа сега, за да не помислятъ господата, или че ние не си знаемъ работата, или че не сме изучили дѣлата, или че се мъчимъ да скриваме нещо, които сж въ тѣхна полза. Фактитъ сж тъй, както ги изложи г. Дананловъ, а именно нека ги релевирамъ накъсничко. Въ поемнитъ условия, въ контракта за тая постройка, има единъ членъ — той е цитиралъ тукъ — който казва, че правителството има право да спре врѣмешно постройката, безъ да плаща обезщетение — и въ сегашнитъ поемни условия има същото нещо — но врѣмешно само, не за повече отъ шестъ мѣсеца. За окончателното спиране на тази постройка, което бѣше направено въ 1899 г., даваше се право на правителството, по чл. 59 отъ закона за публичнитъ търгове, който г. Дананловъ прочете по другъ поводъ тукъ, да опрѣдѣли само то — законътъ тъй казва — когато то счита, че едно прѣдприятие е излишно вече или че е вредно за държавата, и да го спре. Въ такъвъ случай само, ако спирането е основано върху тѣзи два мотива, правителството ще плати на прѣдприемача — законътъ го казва, и този законъ състави частъ отъ всеки единъ контрактъ, защото всичко, което не е минало въ контракта противъ, се рѣшава отъ закона — правителството ще плати на лицето реалнитъ му загуби, които ще опрѣдѣли само то. Ако лицето не е съгласно, може да отиде въ съдилището, но и съдилището не може да му даде, освѣнъ онова, което то е изразходвало, но никакъ не и изгубени печалби. Защото отдѣ знаете, че едно прѣдприятие, което спирате, ще спечели или ще загуби. Я гледайте прѣдприемачитъ, които строятъ линии, кой загубилъ половината отъ капитала си, кой $\frac{3}{4}$, колко сж пострадали, че сж загубили; всички реватъ и никой не казва спечелихъ единъ милионъ — спечелихъ два милиона — берекетъ версѣнъ, и държавата не е длъжна да дава печалби на хората, когато унищожи контракта. Но държавата ако вземе отъ него прѣдприятието и го даде на другиня, както правѣше едно врѣме Военното министерство, което тѣлкуваше криво чл. 59, дърпатъ я въ съдилищата и я осждадатъ. Законътъ казва хранете войската, и ако вземете да не я храните чрѣзъ подрядчици — да; но да вземете подрядчитъ отъ подрядчика, защото не билъ годенъ и да ги дадете на другъ, ще ви осждатъ

— такъвъ е законътъ. Но не стига законътъ. Х-то Народно събрание на 24 юний 1899 г. рѣшава слѣдующото: (Чете) „Одобрява се спирането постройката“ и пр. — това е първата половина. Втората: (Чете) „Натоварва се правителството да уравни съ прѣдприемача смѣткитъ, както по спрѣната частъ, тъй и по частта Радомиръ—Кюстендилъ, строснето на която да се продължи, ако се дойде до споразумѣние съ прѣдприемачитъ за стойността на работитъ по тая частъ, която стойностъ трѣбва да бѣде установена върху основа на добититъ при търгацѣни, разпрѣдѣлени по действителната стойност на работитъ, както на спрѣната частъ, тъй и на частта, която остава да се строи. Въ противенъ случай, съгласно чл. 59 отъ закона за публичнитъ търгове, да имъ се занлаятъ само дѣйствителнитъ загуби, произтекаючи отъ унищожението на търга.“ Явно е, г-да, че ще ви платятъ туй, което действително сте похарчили; каквото сте похарчили за инженерни, каквото сте похарчили за управителенъ съвѣтъ, каквото сте похарчили за гербови марки, каквото сте похарчили за материяли, всичко ще ви се плати; материялъ имате достатъчно — заповѣдайте вземете си паритъ. Братя Иванови не се съгласяватъ съ васъ, иматъ контрактъ да доставятъ траверси или релси, сега контрактътъ имъ се унищожава, дръннали ви въ съдъ, ще ви осждатъ. Колко ще ви осждатъ? 400 хиляди лева. Хайде ние ще дадемъ на Братя Иванови 400 хиляди лева, на-ви 300 хиляди, на-ви 400 хиляди, на-ви 500 хиляди, всичко каквото искате, съ лихвитъ, на-ви всичко съ залога, и дава имъ го г. Даневъ въ извѣстенъ размѣръ, дава имъ го слѣдъ това и г. Рачо Петровъ въ негово врѣме, безъ да вземе участие въ Министерския съвѣтъ; колкото искате, всичко имъ се дава за прѣтърпѣни врѣди. Това се свършва прѣзъ мѣсецъ май или юний 1904 г. На 13 октомврий, казва анкетната комисия, безъ да е искано даже отъ никого, защото дружеството имаше свои ликвидатори и не бѣше г. Рачо Петровъ, който го прѣдставляваше вече, безъ да имаше заявление отъ тѣхъ да искатъ нещо. Д. К. Поповъ, който знаеше какво е рѣшението на Народното събрание — той ликвидира по-напрѣдъ при г. Данева, той ликвидира и при г. Рачо Петрова всичко, и се върху базата на това, каквото сж загубили тѣзи хора, но имъ се плати безъ печалба — да имъ дадемъ, казва още 748.500 л. Защо? Макаръ въ доклада си — той докладъ по-напрѣдъ е даденъ на Министерския съвѣтъ, послѣ поднесенъ на държавния глава и обнародванъ съ указъ № 114 отъ 29 декемврий 1904 г. — и да казва, че не имъ се слѣдва печалба — нѣма да го чета, защото е дългъ — но послѣ казва, да имъ дадемъ едно обезщетение. И какво обезщетение? 6% върху форфеторната сума. Прѣдприятието е било за 12 милиона лева; тѣ не сж похарчили 12 милиона; тѣ токущо почнаха да строятъ и 500 хиляди лева имъ сж всичкитъ направени разноси, но понеже нѣли да похарчатъ 12 милиона, да имъ дадемъ 6% върху 12 милиона. Какво е това? Ако е лихви на капитала, който сж похарчили, тѣ сж ги получили; печалба нѣма да имъ даватъ; ами какво? Обезщетение имъ даватъ 6% върху 12.450.000 л. — 748.500 л. Впаятъ го въ Министерския съвѣтъ на 13 октомврий 1904 г. и Министерскиятъ съвѣтъ го приема, одобрява го сѣмъ денъ — бързо-бързо е вървѣла тая работа. Питамъ сега: този докладъ не е ли едно въпиюще нарушение на рѣшението на Х-то Народно събрание отъ юний 1899 г., което азъ ви четохъ, и което казва, че ще имъ се даде само онова, което сж изразходвали, безъ никаква печалба, съгласно чл. 59 отъ закона за публичнитъ търгове? Не сж ли дадени знаяде — „вземаме отъ касата да ги дадемъ на нашитъ приятели 748.500 л.? Какво ще стане; малко героизмъ да има“ — най-послѣ Табуриновиятъ за-

конъ бѣше излѣзълъ — „ако го прѣкараме прѣзъ Събранието, нѣма кой да ни търси смѣтка, свѣрши се“, приемиатъ го. Ако е работата тѣй дотукъ, менѣ ми се струва, че пакъ нѣма какво да се разсѣждава; абсолютно е невъзможна никаква защита, никаква защита нѣма да помогне; не краснорѣчието на нѣкои отъ господата, а Цицеронъ самъ да можеше да възкрѣсне подиръ двѣ хиляди години, и той не би могълъ да помогне; той по-скоро би се отказалъ отъ защита, но нѣма да отиде да мисли, че ще може да имъ помогне. Законъ е това; вие законъ можете ли да измѣните? Вие бѣхте натоварени отъ Х-то обикновено Народно събрание съ законъ да платите по чл. 59; платихте по чл. 59; защо принаждате сега още, безъ никакво основание 748.500 л., по-много даже, отколкото сте платили досега? Кой сте вие да разполагате съ народната кесия по този начинъ? Нѣма спасение; това е очевидно прѣстѣпление; то е вземане пари отъ казната и даването имъ на единъ нашъ приятел-колега и министъръ-прѣседателъ и на неговитѣ съдружници, разумѣва се. Но г. Рачо Петровъ и г. д-ръ Геннадиевъ — впрочемъ г. д-ръ Геннадиевъ този пунктъ го мина, струва ми се, безъ да спомене нѣщо — г. Петровъ каза: има едно Народно събрание, което се е вече произнесло. Виждате какъ се е произнесло Народното събрание. Начинътъ, по който се е постѣпило съ Народното събрание, доказва, че хората сж чувствували, че вършатъ прѣстѣпление и за туй не сж смѣляли и при туй голѣмо болшинство, което сж имали тѣ, и при тази нищожна оппозиция, която бѣше тукъ, да кажатъ работата какъ е и какво правятъ. Внасятъ въ Народното събрание едно прѣдложение да искатъ свѣрхсметенъ кредитъ за 14 милиона и изброяватъ за тия 14 милиона и нѣколко хиляди лева 99 пера, за да платятъ на тогава и оногава — една голѣма таблица. Сравнението на г. Данаилова бѣше много правилно, както и г. Саллабашевъ бѣше внесълъ миналата година двѣ таблици и искаше по една 30 милиона, а по другата 3 милиона, които се отнасяха за стари пропове. Четени ли сж? Кой отъ насъ провѣри, да-ли сж дѣйствителни, кой провѣри тѣзи пера правилни ли сж или не сж? Искате да се отпусне кредитъ и Народното събрание казва: „За правилността или неправилността на разходитѣ ще отговаря изпълнителната властъ“; тя ще даде на хората онова, което имъ се слѣдва. „Като отпускатъ кредитъ, не значи непрѣмѣнно дайте му тия пари; ти който плащашъ, ще искашъ документи, ще искашъ всичко, ти ще отговаряшъ, азъ давамъ само кредита“. Има, напр., дадена една сума отъ милионъ лева, за да се строятъ линии; това не значи, че ще взематъ тоя милионъ лева кутурица — строятъ не строятъ ще го взематъ — но споредъ ситуацията; колкото строятъ толкова ще имъ платятъ. Но въ това прѣдложение туй нѣщо нѣма. Минава първото четене — вѣрно е туй, което ви каза г. Данаиловъ; говори се много, приема се кредитътъ на първо четене; идва второто четене; говорилъ съмъ азъ два пѣти, говорилъ съмъ подиръ 9 ч. — продължава заседанието до 12 ч. 20 м. — обаче и азъ не съмъ забѣлѣзвалъ, че тукъ се касае за една сума отъ 748.500 л. да се даде подарѣкъ на г. Рачо Петровъ. Азъ знамъ, че ликвидация му се прави, споредъ рѣшение на Х-то Народно събрание; знамъ, че това прѣдприятие е въ ликвидация и трѣбва да му се плати. Но колко да му се плати? Тѣзи 748.500 л. обезщетение за какво сж, за реални загуби ли, или за печалби, или въ форма на 6% — абсолютно нищо не знамъ и не говоря по този въпросъ; говоря въобще, защо министърътъ иска тѣзи 14 милиона лева свѣрхсметенъ кредитъ; говоря, защо нѣкои пера отъ този кредитъ не сж били помѣстени въ обикновения бюджетъ, защо има въ него суми за свинарници, за краварници и други разноси тукъ 10.000 л., а не сж помѣстени въ редовния бюджетъ. Найчо Цановъ не

стана да говори при първото четене, а при второто. Първото четене казахъ какъ стана. При второто четене докладчикътъ докладва, г. г. народни прѣдставители, тѣ сж 5—6 реда и тѣхъ г. Данаиловъ не е забѣлѣзвалъ.

Г. Данаиловъ: Извинете, за да можемъ да свѣршимъ окончателно по този въпросъ. Азъ ги забѣлѣзахъ. § 2 се гласува и отдолу се казва: „Гледай таблицата на стр. 2.205.“ Това е протоколъ на Народното събрание, единъ документъ, подписанъ отъ прѣседателя на Събранието и стенографитѣ, и тамъ се казва: „Гледай таблицата 2.205“, т. е. гледай таблицата на първото четене. Коя е тя? Моля Ви, обърнете внимание. Тамъ нѣма тази сума; затуй азъ държамъ и поддържамъ и сега, че при второто четене нѣма тази сума, тѣй като по чл. 121 отъ конституцията бюджетътъ, когато се внася въ Народното събрание, се гласува параграфъ по параграфъ. Никой не може да ви отпусне една таблица en gros.

Р. Петровъ: Позволете да Ви поправи г. Теодоровъ. Докладчикътъ изрично говори.

Г. Данаиловъ: Докладчикътъ е казалъ, но виждате, че единъ капацитетъ, какъвто е г. Теодоровъ даже, въ оппозиция не го е разбралъ. Отъ туй азъ вадя заключение . . .

Т. Теодоровъ: Азъ не съмъ капацитетъ.

Р. Петровъ: Щомъ г. Теодоровъ е капацитетъ и знае да чете, а другитѣ не знаятъ да четатъ, прѣкланямъ глава.

Т. Теодоровъ: Г. Данаиловъ! Азъ разбрахъ Вашата мисль, но при все това правя една отстъпка.

Г. Данаиловъ: Защо?

Т. Теодоровъ: Да не съмъ азъ най-лошиятъ, защото се мене изваждатъ най-лошъ, при всичкото ми желание да не бѣда азъ лошиятъ.

Г. Данаиловъ: Азъ даже и тази отстъпка не правя.

Т. Теодоровъ: Сега оставете това.

Докладчикътъ е казалъ: (Чете) „Г. г. народни прѣдставители!“ — това е буквално, което тамъ се съдържа — „Комисията намѣри за добръ да впише въ гл. II буква а 748.500 л., за обезщетение по постройката на линията Радомиръ—Кюстендилъ“ и пр. Какво можете да разберете отъ това? Азъ сигурно съмъ го чулъ, не мога да кажа, но понеже е било подиръ вечери, дрѣмалъ съмъ; азъ сигурно съмъ го чулъ, но не ми е направило и не е могло да ми направи впечатлѣние като нѣщо незаконно, защото знамъ, че има ликвидация, която върши правителството, и трѣбва да се плати. И естествено. Сега, 748.500 л. ли сж изхарчили тѣзи хора или по-много, то не е моя работа, като народенъ прѣдставителъ; тѣ, министритѣ ще правятъ смѣтката; Народното събрание тѣхъ е натоварило да ликвидиратъ и този, който ще ликвидира и подписва протоколитъ на Министерския съветъ, той ще отговаря единъ денъ, но не азъ, който отпускамъ кредита. Г. Найчо Цановъ, обаче, е казалъ: „Какви сж тѣзи пари, бе джанъмъ? Какъ не ви е срамъ: той е министъръ-прѣседателъ и да му отпускатъ пари!“ Споредъ мене, една логика неоснователна, защото той може да бѣде министъръ-прѣседателъ, но има законъ; и, види се, азъ не съмъ вървѣлъ подиръ г. Цанова, не съмъ билъ съгласенъ съ него и съмъ казвалъ друго нѣщо. Но какво отговаря министъръ Петковъ? „То е наша работа. Ние, казва, ликвидираме и вие трѣбва да имате

довърше въ насъ и не можете да искате да ви дадемъ смѣтка: Колко има да взима, колко има да дава Рачо Петровъ, то не е ваша работа“. И правъ е г. Петковъ, а не е правъ г. Найчо Цановъ: тази работа е ликвидация; тѣ я правятъ, Народното събрание е натоварило тѣхъ, тѣ ще платятъ, а отъ васъ се иска само да дадете кредитъ и да имъ отпуснете толкова пари — ще ги взематъ еди-отждѣси. Той е финансовъ законъ; той нѣма значение, за да се одобри направената смѣтка отъ министритѣ. И господата знаятъ това — знаятъ, че има различие, защото, когато се касаеше за ликвидацията прѣдприятията на Стефана Симеоновъ, за когото пакъ бѣше постановено, за ликвидирането на тази работа тѣ внесоха таблица, която състоеше ужъ само отъ дѣйствителни загуби и лихви — „ужъ“, казвамъ, защото имаше тамъ нѣщо, но то бѣше тѣхно право — и искаше се отъ Народното събрание да одобри ликвидацията имъ, което не бѣше нужно. А ако тѣ имаха съзнаването, че сж направили ликвидацията правилно, то е актъ ликвидативенъ, и нѣмаше нужда отъ това. Камарата имъ каза: „По чл. 59 назначете комисия и платете. Ако комисията ви излъже, тя ще отговаря; но ако вие нарушите рѣшението на Народното събрание, и вмѣсто загубитѣ, му дадете и печалба, тогава васъ ще държимъ, вие ще носите отговорностъ за неправилното извършване на тая ликвидация“. И Петковъ е билъ правъ, като каза: „Нѣма да ви дамъ нищо, г. Цановъ. Ние ликвидираме, вие ще имате довѣрие къмъ насъ, че ще извършимъ работата, както трѣбва“ — такъвъ му е аргументътъ и нищо не можешъ да му кажешъ. И тогава, на второто четене се каза: „Вмѣсто 14, кредитътъ става 15 милиона лева и толкова. Който приема, да си вдигне ржката“. Вдигнаха ржка, вдигна се и засѣданieto — часътъ бѣше 2 и 20 м., отидохме си. На другия день това се приема на трето четене. Това е било прието, но ликвидацията не е била одобрена.

Д. Мишевъ: Г. Теодоровъ! Найчо Цановъ е протестираалъ, задѣто комисията при второто четене е вписала тази сума, безъ да я има въ доклада.

Г. Теодоровъ: Г. Мишевъ! Азъ не се спирамъ и на тази сравнително по-малка нередовностъ, защото, нѣма съмнѣние, кредитътъ, който правителството е искало, трѣбваше да го спомене въ доклада си до Народното събрание — както споменаватъ за нуждата отъ другитѣ кредити, да споменатъ и за онѣзи кредитъ и да обяснятъ. Но защо правителството не направи това? Защото то не иска да се прочете въ камарата този докладъ, който имаме, именно докладътъ до държавния глава отъ декемврий 1904 г. Не иска, защото, като го внесе, и Теодоровъ, и Найчо Цановъ, и слѣпитѣ послѣ насъ ще видятъ, че онѣзи пари, които сж дали на г. Петрова и С-ие за дѣйствително направени разноси, въ сжщностъ сж единъ бакшишъ отъ 748 хиляди лева, които имъ се даватъ за възмездие, за обезщетение не на печалбата, а за едно обезщетение за труда имъ. Ами че и труда, и всичко вие платихте по-рано?

Сега изпъква въпросътъ: билъ ли е Рачо Петровъ въ засѣданieto, когато се е рѣшило, и кой ще отговаря за това нѣщо. Не Народното събрание: то е неотговорно, както е неотговоренъ и държавниятъ глава, ами за актоветѣ на Народното събрание, когато тѣ сж основани на заблуда, когато тѣ сж основани на непонимание, когато сж основани на измама, на лъжливо увѣрение, изходяще отъ министритѣ, отговарятъ пакъ министритѣ.

А. Краевъ: Това е принципъ.

Г. Теодоровъ: Да, принципъ е. Да не мислите, че ние, Народното събрание, като не отговаряме, не

отговарятъ и министритѣ? Нищо не можемъ рѣши, докато нѣма единъ отъ тѣхъ тукъ, който да ангажира тѣхната отговорностъ, и когато ние рѣшимъ нѣщо, знаемъ, че ако министърътъ не е съгласенъ съ насъ, дълженъ е да си даде оставката, а ако е съгласенъ съ насъ, ще носи отговорностъ. Но, естествено, той не може да бѣде тежележъ на сждъ за единъ актъ на Народното събрание, когато отъ своя страна е освѣтлил Народното събрание въ всичко и то все таки, знаейки обстоятелствата, е рѣшило тѣй. Тогава то е по-силно отъ всички, то не може да се сжди; макаръ конституцията да не казва, че то е свещено и неприкосновено, фактически е тѣй. Но когато министърътъ направи това, като си служи съ совата въ Рахово, който е прѣдметъ на интересъ и за който щѣше да отговаря другъ, когото, за голѣмо наше съжаление, нѣма тукъ, както е случаятъ и съ нивата на Македонски, както е случаятъ и съ онуй рѣшение, което ние въ едно минало засѣдание отменихме, дѣто сме били въведени въ заблуждение отъ другиги, и когато се констатира, че Народното събрание не е знало обстоятелствата и че нему се е прѣдставила работата лъжливо, актътъ падна, и ако има нѣкой лъжецъ, който е въвелъ Народното събрание въ заблуждение, ако е имало единъ министъръ, който е знаелъ това и не е освѣтлил Народното събрание, и ако отъ това има послѣдвали врѣди, той безъ друго ще отговаря. Нищо не може да стане безнаказано. Народътъ има нужда да има всички гаранции, че тѣзи, които го управляватъ, тѣзи, които ръководятъ неговитѣ сждбини и говорятъ отъ негово име, сж всички съ чисти ржци и непорочна съвѣсть — не само да се наричатъ такива, ами и да дѣйствуватъ като такива.

Та, казвамъ, ако г. Рачо Петровъ е присѣствувалъ, той е отговоренъ, заедно съ другитѣ. Ние имаме право да считаме, че е присѣствувалъ, защото въ протокола на Министерския съвѣтъ фигурира, че е взелъ участие въ съвѣта, и защото, както ни увѣрва единъ отъ нашитѣ другари, секретарътъ на Министерския съвѣтъ г. Апостоловъ му е казалъ, че протоколътъ е вѣренъ, той е присѣствувалъ. Истина е, че г. Апостоловъ е казалъ сега на г. Петрова; азъ го попитахъ по телефона — макаръ че не се съмнѣвахъ въ думитѣ на почтения генералъ отъ запаса — и той каза: „Азъ си спомнямъ, че когато се рѣшаваше този въпросъ, дѣйствително г. Петровъ излѣзе отъ съвѣта и дойде при мене, и послѣ пакъ отиде“. Значи, излѣзълъ отъ стаята, докато се рѣшаваше въпросътъ. Може-би, г. Апостоловъ ще потвърди това и по-нататъкъ — не зная, но прѣдъ мене го потвърди. Обаче, като знаемъ, че г. Рачо Петровъ и по други работи не е участвувалъ и е излизалъ отъ засѣданieto, когато се е рѣшавало, сигуренъ ли е, че г. Апостоловъ не грѣши, че не схваща единъ отъ тѣзи случаи, когато по-рано г. Петровъ дѣйствително е излизалъ и не е участвувалъ? Защото тамъ — въ онѣзи протоколи, когато той дѣйствително не е участвувалъ — е отбѣлзано, че не е участвувалъ, а тукъ не е отбѣлзано.

Р. Петровъ: Г. Теодоровъ! Не е вѣрно. Има резолюция на Петкова върху доклада. Азъ четохъ това.

Г. Теодоровъ: Г. Петровъ се силава на друго едно обстоятелство, че по други рѣшения се той подписвалъ резолюцията, а тукъ той не е подписалъ. Мене не ме убѣждава това, защото и азъ зная — инсанъ кѣтълѣданъ и азъ бѣхъ нѣколко врѣме министъръ, па гледамъ и тѣхната практика — че по често не прѣдседателътъ е отбѣлзвалъ какво се е рѣшило, а самиятъ министъръ, който е докладвалъ, е отбѣлзвалъ, и не е за чудене, че г. Петровъ, като е резолиралъ друга прѣзъ него день, затуй, понеже се касае за него, да е казалъ: нека го резолира другъ. Азъ не твърдя, че е тѣй. Ако г. Петровъ има здрава

наметъ и може да потвърди и подкрѣпи, че не е участвувалъ, ще се счете, че той не е участвувалъ, а сѣ участвували неговитѣ колеги. И тукъ заключението на комисията е, не че г. Рачо Петровъ е виновенъ, а че всички сѣ виновни. Не е виновенъ този, който взима зелника та го изяде, ами онзи, който му го дава. И въ случая въпросътъ е така: цѣлнятъ Министерски съветъ е отговоренъ. Ще ли бѣде г. Петровъ отговоренъ, заедно съ другаритѣ си, не зная; но, въ всѣки случай, той и неговото дружество ще бѣдатъ отговорни за паритѣ, които трѣбва да се върнатъ на държавата, защото азъ желая г. Петровъ, който държи за своята честъ и не иска да се крие задъ формални рѣшения, а иска да обясни, какво право, морално и формално, има неговото дружество — защото зная, че всичкитѣ тия пари той не е вземалъ, а дружеството — желая, казвамъ, да обясни, какво морално право има да вземе тия пари, или да ги държи, защото не е достатъчно да приказваме тукъ, че азъ бѣхъ такъвъ и такъвъ, принесълъ сѣмъ такива и такива заслуги на туй отечество. Най-големъ заслуга принася на отечеството онзи, който почита законитѣ му и който работи да се издигне туй отечество високо, да бѣдатъ неговитѣ граждани въ всички случаи господари въ земята си и подчинени не на произволитѣ на нѣкого, или на нѣкои, а само на законитѣ и справедливостта. Тя не е малка заслуга. Заслуга, освѣнъ това, е да държишъ мѣстото, на което си стоишъ, чисто и ако трѣбва да направяшъ жертви, да ги направяшъ, за да запазишъ чистотата на туй мѣсто. Защото, какво ще стане, ще се попитамъ азъ съ думитѣ на в. „Новъ вѣст“, ако хората захванатъ да мислятъ, че тѣзи, които стоятъ на министерскитѣ мѣста, и днесъ, и утрѣ, сѣ отъ едно поле ягоди, че всички сѣ крадци, че всички се надпрѣварватъ да си напълнятъ джебчетѣ, че днешни голтаци, утрѣ ставатъ богаташи, и ние гражданитѣ виждаме това и всѣки денъ то се изтѣква въ нашитѣ очи, и ние го търпимъ, и ние още мислимъ, че сме хора свободни въ тази земя, че нашето мнѣние, нашето чувство, нашата воля иматъ нѣкаква стойностъ? Обществото ще изпадне въ отчаяние, то ще потърси цѣрове по-радикални, когато види, че нѣма защита въ законността и въ самитѣ закони.

Свършвамъ по този пунктъ, на който се спрѣхъ безъ да ща, за да поправа г. Данаилова само въ една точка, като, обаче, палъно сѣмъ съгласенъ съ неговитѣ изводи.

Ето ви, слѣдователно, втора една точка, която ви дава основание да приемете предложението, а формулираното на обвинението и т. н. е работа на бждщата комисия. И за да не мислите, че тѣзи, които сѣ работили въ анкетната комисия, сѣ сѣ пристрастни и заслѣпени партизани, съ цѣлъ да взематъ властта, даже подъ рискъ да наклеветятъ невинни хора, Народното събрание трѣбва да избере съвѣтъ други хора, въ неговата сръда има доста силни хора, които да проверятъ туй: ще изслушатъ тия господа и по единъ най-безпристрастенъ начинъ да си кажатъ думата, какво трѣбва да се направи. И господа трѣбва да бѣдатъ прѣви, които да се съгласятъ на това предложение. Не може така, да дойде г. Геннадиевъ и да каже: това не е вѣрно, онова не е вѣрно, г. Савовъ — това е погрѣшно, това не е истина, а пъкъ ние знаемъ, че е истина, и се прѣпираме. Сега трѣбва да се избераатъ други хора да дойдатъ да ни кажатъ истината, да очистятъ кѣлицата отъ житото и да ни донесатъ тукъ само чистото жито. Не е за чудене, че комисията е събркала нѣкои нѣща. Азъ даже констатирахъ за твърдѣ малко случаи, но констатирахъ нѣкои погрѣшки отъ обяснението на господа. Напр., по въпроса за телеграмата въ Мюнхенъ, по всѣка вѣроятностъ сме се заблудили; тя е до брата му Павелъ Геннадиевъ, а не за Никола Геннадиевъ, щомъ той вади паспортъ и доказва, кѣдѣ е билъ по онова врѣме. Изнесоха се тукъ нѣкои

факти, които сѣ погрѣшни. Е добръ, тѣхъ ще махнемъ, ще остане онуй, косто издържа. Тѣзи нѣща, г. г. народни прѣдставители, бѣха относително цѣлия кабинетъ. Сега по мина върху единъ въпросъ, който е пакъ за цѣлия кабинетъ, но който ще мина съ три думи, защото виждамъ, че врѣмето нѣма да ми стигне по никой начинъ; то е въпросътъ за контракта отъ 1907 г. за 25 милиона лева военни порѣчки. За него контрактъ, казватъ, че е миналъ прѣзъ Народното събрание, и то е вѣрно: одобренъ е отъ Народното събрание. Защо сѣ го одобрили отъ Народното събрание? Административни актове, сключени контракти, кога се прѣдставятъ въ Народното събрание за одобрение? Бѣше едно врѣме, когато търговетѣ за желѣзницитѣ се прѣдставяха за одобрение въ Народното събрание, но г. Геннадиевъ казваше: защо се прѣдставятъ, нѣма нужда, то е административен актъ, търговетѣ ще произвежда правителството, но тѣ се прѣдставяха за одобрение отъ Народното събрание по една традиция, по желание на Народното събрание, а не че има нужда. Но защо внесоха този контрактъ въ Народното събрание? Защо ли? Защото материялитѣ, които се взеха, бѣха съ четири милиона по-скѣпи отъ оцѣнитѣ, които даваше една комисия ad hoc, назначена отъ министерството, и съ единъ и половина милионъ по-скѣпи — цифритѣ тукъ сѣ точно означени — отъ цѣнитѣ, които Крупъ искаше. Кой ще вземе отговорността за една загуба на държавата отъ 4½ милиона лева, кой ще вземе риска, макаръ за 1½ милиона лева? Господата сѣ съзнавали, че ако този контрактъ остане тѣй подписанъ, ако тази комисия дойде и направи онѣзи петъ протоколи, които сѣ обнародвани тукъ, и конституира тѣзи нѣща, тѣ, министритѣ, ще се изправятъ прѣдъ държавния съдъ, макаръ да има законъ. Тогава, дайте да го внесемъ въ Народното събрание; Табурнонитѣ законъ на-ли казваше: актове, които сѣ минали прѣзъ Народното събрание и сѣ одобрени отъ него, не могатъ да бѣдатъ прѣдметъ на углавно прѣслѣждане, ще се спасятъ ли се съ това? Споредъ мене, не. И защо? Не че Народното събрание, като одобри единъ актъ, друго едно Народно събрание, може да го критикува, но поради този принципъ, че на Народното събрание не е казано, че този договоръ за военни порѣчки е сключенъ при такива условия, съ такива протоколи, за четири милиона лева по-скѣпи, и че ние го правимъ това заради туй, защото въ Франция нѣма да ни котиратъ заема, и още защото по врѣме на гласуването на заема, или нѣколко дена по-рано нито единъ отъ министритѣ не обѣли закъ да каже, че ние имаме такъвъ и такъвъ ангажментъ да направимъ за 25 милиона порѣчки въ Франция. Ще ви сѣдимъ не затова, че актътъ е неправилно утвърденъ — той е утвърденъ — по затова, защото вие сте измамили онова Народно събрание и онуй Народно събрание не може да се върне да ви иска смѣтка, туй ще ви иска смѣтка, защото едно Народно събрание подиръ друго се наследватъ тѣй, както синътъ наследва бащата, и ако вие отъ бащата сте взели единъ записъ съ измама, синътъ ще заведе противъ васъ искъ и ще унищожи записа, както би могълъ да го унищожи и бащата, ако знаеше измамата. И ние не можемъ да позволимъ този ачигьозлукъ тукъ министритѣ да маматъ народнитѣ прѣдставители, да правятъ дипломация съ тѣхъ, когато не могатъ да правятъ дипломация съ банцитѣ. Ако вие сте имали условия да купите за 2½ милиона прѣдмети въ Франция, защо не го вписахте въ контракта, както бѣше вписано въ 1904 г., да знаемъ и ние тукъ и да прѣцѣнимъ вѣрно цѣнитѣ и условията на заема? Може би не пѣхмѣ да приемемъ заема. Ако вие сте знаели, че условиято на французкото правителство е да правимъ тази покупка, че тогавъ ще даде пари, защо не го казахте на Народното събрание, защо вие тукъ патетически хвалѣхте кредита на България и прѣ-

възходството на този заем прѣдъ всички прѣдпешествующи, когато утаяват такива условия, които ще ни костват утрѣ 4½ милиона лева загуба? И послѣ, ако вие ще купите материяли за 25 милиона, криете го отъ Народното събрание да не чуятъ турцитѣ или ромѣнитѣ ли? Хубавъ патриотизъмъ: тайно ще правимъ ние отъ Народното събрание и тази тайна е, която прикрива много пъти нѣща, които не могатъ да излѣзатъ наявѣ, на свѣтлина; ти се импровизира като мрака, за да скрие прѣстѣплението, защото послѣдното не обича свѣтлина. Добрѣ, защо не сключихте Вие контракта по-рано, защо Вие, г. Савовъ, не видѣхте какво ни трѣбва за 25 милиона лева, — миновоски ли, инженерно имущество ли, топове ли, че да го напишете, да го пазарите до размѣръ на 25 милиона лева и слѣдъ туй да подпишете заема, ами сключихте заема, одобрихте го отъ Народното събрание и слѣдъ туй хората дойдоха — Вие вече свършихте всичко, което е въ тѣхна полза — и казватъ: „Е, дайте сега да пазаримъ; какво искате?“ — Това. — „Е добрѣ, ама то струва по-скѣпо отъ напрѣдъ съ 50% — комисията е констатирила това“. — Ами сега? Но може, казватъ, какъ ще се откажемъ отъ заема, ще се компрометира българскиятъ кредитъ. Защо криехте, защо не казахте на Народното събрание на врѣме туй? Може-би, то щѣше да иска да се спре контракта или щѣше да ви спомогне да спрете заема, докато не сключите другия контрактъ. Тукъ отговорността не е въ туй, че контрактътъ не е билъ утвърденъ; отговорността е, че контрактътъ е билъ утвърденъ отъ Народното събрание, като съществуването на това задължение и на тѣзи условия е било скрито прѣдъ Народното събрание отъ Министерския съвѣтъ при гласуването на заема и не му е казано туй. Азъ искахъ да чуя това тукъ тогава, за да мога да кажа петъ думи повече въ лицето на покойния министъръ на финанситѣ; азъ имахъ това право като народенъ прѣдставителъ и азъ днесъ искамъ туй право на онова Народно събрание да се възстанови; това го искате вие, това го искатъ българскитѣ избиратели, а може-би това го искатъ днесъ и половината отъ оуѣзи, които сж засѣдавали тукъ като болшинство. Никой отъ насъ не знаеше туй нѣщо. Сега ние го констатирахме; ние го чухме отъ по-послѣ, малко по малко, и сега излиза на бѣлъ свѣтъ въ този видъ. Какво искате вие отъ това Събрание, какво искате отъ него? Но съвѣстъ да рѣши. И какво да рѣши? Да ви даде амнистия ли? Да ви изпрати и да каже: „а бе и тѣзи като другитѣ; и другитѣ, които ще дойдатъ подиръ тѣхъ, да-ли нѣма да скриятъ нѣщо повече стъ тѣхъ?“ И ние ще засѣдаваме тукъ, мораленъ авторитетъ и морална мощъ ще прѣдставяваме; ние тукъ ще бждемъ парламентъ; историята ще сѣди нашитѣ дѣла, хората ще четатъ туй, което е писано тукъ, въ доклада, ще четатъ туй, което ние сме рѣшили, и ние нѣма да се срамуваме! И нѣкакво краснорѣчие може да го изисква отъ насъ тази жертва на своето достойнство, тази жертва, която ние трѣбва да направимъ, като прѣскачамъ нашия дългъ, като прѣстѣпимъ нашата клетва да бждемъ вѣрни на отечеството и законитѣ, отъ угодничество къмъ нѣкого, за да не му стане положението лошо, защото билъ ималъ нѣкакви заслуги! Това е невъзможно, г. г. народни прѣдставители. Приятель ми е, казалъ древниятъ философъ — Платонъ, но по-голѣмъ приятель ми е истината. Ние, прѣдъ тия факти, сме осъдени не отъ злоба, не отъ ненавистъ, а отъ съзнание на своето собствено достойнство, отъ чувство на нашия дългъ на народни прѣдставители, които носимъ отговорностъ, морална наистина, но не по-малко тежка отъ уголовната за съвѣстни хора. Вие не можете да искате отъ насъ друго, освѣнъ да пратимъ доклада на едно съдебно изслѣждане. И нека компетентната властъ каже има ли виновностъ, нѣма ли и кой е отговоренъ. Азъ за мене си — не

мога, признавамъ го — желая да се очисти най-много отъ всички отъ всѣко подозрѣние, че дѣйствувамъ като партизанинъ, отъ вражда къмъ тия господа; азъ съмъ го деклариралъ по-рано, че г. Рачо Петровъ ми е билъ колега въ министерството, не съмъ прѣкъсвалъ никога, нито въ единъ моментъ, да имамъ симпатия къмъ него, намѣрвалъ съмъ въ неговата дѣятелностъ, въ неговия характеръ нѣщо, което ми се е харесвало, обаче дѣлата му, които изпѣкватъ тукъ, не мога да ги защищавамъ, не мога да му кажа: ималъ си право да вземешъ тѣзи пари, ималъ си право да ги получишъ, дѣйствувалъ си коректно, нито въ другия случай да му кажа, че не е прѣстѣпилъ законитѣ; не съмъ азъ, който трѣбва да наложи послѣдствията.

Да минемъ къмъ военното вѣдомство. Невъзможно е всичкитѣ тѣзи обвинения, които сж изнесени тукъ противъ генералъ Савова, да се изчерпятъ въ единъ-два часа; тѣ искатъ много обстоятелствено изслѣждане; всичко, което той каза, подложки на проверка — азъ ще кажа съ голѣма резерва, защото азъ самъ зная, че нѣкои работи казани отъ него бѣха абсолютно невѣрни; не всичкитѣ, казвамъ пакъ, а нѣкои, които знаямъ, сж абсолютно невѣрни — може-би, сж забравени, но сж вѣрни. Сега какъвъ е кабахатътъ на генералъ Савова. Азъ, казва, какъвъ съмъ? Азъ съмъ воененъ министъръ. Ами че у мене има артилерийска инспекция, инженерна инспекция, приемни комисии; азъ не зная работата имъ, не се бъркамъ; какво искате отъ мене? Нарушилъ съмъ билъ законитѣ. Ами че тия закони, казва, сж отмѣнени. Ха, има си хасъ! Съ какво сж отмѣнени? Трѣбваше и това да чуемъ — съ едно окръжно; чл. чл. 75, 76, 77 отъ закона за отчетността по бюджета сж били отмѣнени съ едно окръжно не на министъръ Саллабанева, бившъ членъ въ кабинета на Стамболова, но на неговия главенъ секретаръ. Провѣрихъ това окръжно и видѣхъ, че е подписано отъ Бѣлчевъ — главенъ секретаръ; това окръжно казва: съ издаването на закона за снабдяване войската съ принадлежности, чл. чл. 75, 76, 77 отъ закона за отчетността се отмѣняватъ. Въ какво отношение? Че нѣма нужда отъ височайши указъ. Но нема окръжното може да отмѣни законитѣ? Никога. Г. Савовъ! Докажете ми, че този Вашъ новъ законъ за снабдяване войската съ прѣдмети отъ 1892 г. отмѣнява тѣзи членове, а не че едно окръжно отъ 1893 г., забравено на слѣдующия мѣсець, било казвало това. И това окръжно е било издадено по негово искане — тогава той, като министъръ на войната, искалъ го е, то е било издадено и го е запомнилъ. А, измѣниха се отъ тогава врѣмената. Но не е само това, казва ни генералъ Савовъ; ние имаме, казва той, още единъ специаленъ правилникъ. Ха, има си хасъ! Правилницитѣ да отмѣняватъ законитѣ! Единъ специаленъ правилникъ си имаме, който отмѣнява този законъ; той е правилникътъ за разходването, а именно чл. 36. Нѣма да го чета; нека го прочетатъ други слѣдъ мене, които ще говорятъ; вие ще видите, че тамъ, напротивъ, изрично се казва, че трѣбва да има указъ. Значи, отмѣнението, което г. генералъ Савовъ претендира, че е станало съ окръжното и съ правилника, е нищоже, защото една елементарна истина е и за юристи и за неюристи, че съ правилници и съ окръжни закони не се отмѣняватъ; правилницитѣ ги прави администрацията и администрацията не може да нарушава законитѣ, а тя ги само пояснява.

Но не е само това, въ което ние го обвиняваме, че не е изискалъ височайши указъ; може-би, то е било пай-леката работа: той можеше да вземе тия указъ; държавниятъ глава, понеже не е отговоренъ по конституцията, можеше да подпише указитѣ; нѣма въ това голѣма трудностъ; може-би, казвамъ, ще се претендира, че това нарушение не е много съществено, макаръ че и то има своята стойностъ

— когато се касае за формалности на закони, всички трѣбва да бждат спасени — но има друго нѣщо, за което ние повече го обвиняваме и което, по нашъ възгледъ, въ анкетната комисиия бѣше много по-съществено; то е, че генералъ Савовъ се е обърналъ самъ въ тържна комисиия, като е приемалъ той лично всичкитѣ прѣдложения за доставка на патрони, за гранати, за топове, за пушки, за торпедни гранати, за шрапнели — за всичко, възлизащо на една стойностъ отъ 140 милиона лева отнуднати кредити, отъ които 106 милиона и нѣколко стотина хиляди сж изразходвани прѣзъ врѣмето на Рачо Петровия, Петковия и Гудевия кабинетъ; тритѣ четвѣрти е доставилъ той, като е приемалъ самитѣкъ офертитѣ и ги е поднасилъ на Министерския съвѣтъ за одобрение. Ние казваме, че Вие не можете да бждете тържна комисиия, защото чл. 43 отъ закона за публичнитѣ търгове до 1906 г. и чл. 10, струва ми се, отъ новия законъ за общественитѣ прѣдприятия, който вие гласувахте въ 1906 г., изрично ви казватъ, че контрактитѣ се сключватъ, било когато се правятъ публични търгове, било когато се правятъ търгове по доброволно съгласие, чрѣзъ комисиия, и съставятъ на тѣзи комисиия е опрѣдѣленъ. За да не бжда голословенъ, азъ набързо ще прочета този специаленъ законъ — за снабдяване войската съ прѣдмети, защото той е по-новъ отъ закона за отчетността по бюджета и нѣкой би могълъ да претендира, споредъ тѣхното окръжно, че той отмишва другия. Да видимъ какво казва този законъ по въпроса за тържнитѣ комисиия. Чл. 3 е много дълъгъ, нѣма да го чета, а ще прочета чл. 4, защото е по-ясенъ: (Чете) „Отдаването на доставкитѣ се възлага на специални тържни комисиия, назначавани за всѣки отдѣленъ случай по жрѣбие при: а) Военното министерство; б) бригаднитѣ управления; в) при отдѣлнитѣ войсковы части, управления и учрѣждения и пр. Чл. 5. Съставътъ на тържнитѣ комисиия е слѣдующиятъ: а) при Военното министерство — тържни комисиия има за всѣки отдѣленъ случай — „двама щаба и единъ оберъ офицеръ, финансовиятъ чиновникъ, прѣдседателътъ на окръжната постоянна комисиия и мѣстния кметъ или намѣстника му; б) при бригаднитѣ управления — не ни интересува. Чл. 6 казва: (Чете) „Тържнитѣ комисиия се назначаватъ съ прикази отъ съответствующитѣ началници на частитѣ, учрѣжденията или заведенията, при които се произвеждатъ доставкитѣ“. Чл. 7: „На Военното министерство или на съответствующитѣ началници се възлага: а) да пзбиратъ и установяватъ образци за материалитѣ и вещитѣ, които подлежатъ да се доставятъ; б) да съставляватъ поемнитѣ условия и техническитѣ описания на образцитѣ“ и пр. Какво искате по-ясно отъ това? Вие виждате въ нашия докладъ, че като е трѣбовало да се приематъ офертитѣ отъ Ротъ, Келеръ, Вайсъ, приемалъ ги е военниятъ министъръ и казва: „Ротъ прави такива и такива оферти, трѣбва да се прѣдпочетатъ ония на Манфредъ Вайсъ“; военниятъ министъръ прави докладъ и казва: „имама такива и такива прѣдложения“, а прѣдложенията ги нѣма въ дѣлата. По всички тия тържни дѣла, за които ние докладвахме въ анкетната комисиия и казваме, че нѣма никакви оферти, това е единъ фактъ, а военниятъ министъръ казва въ доклада си, че такива оферти има. Отъ дѣ да знаемъ, че има такива оферти? За нѣкои отъ тѣхъ въ доклада пишеме, напр., по дѣлото „Шарлъ и Жанъ“, че не знаемъ какъ е станало прѣдложението, писмено или устно, кога и чрѣзъ кого — чрѣзъ Вайса, или Добри Петкова, или Киселова; кой е направилъ прѣдложението, не знаемъ; какъ сж го получили, сжко не знаемъ. Ето какво ние не можемъ да простимъ на почтения запасенъ генералъ г. Савовъ, че е обърналъ себе си на тържна комисиия и си е присвоилъ всичкитѣ права на тържната комисиия. „Е, казва, азъ правя това“ — повтаря го въ своятъ обяснения тукъ

16 или 18 пѣти — „възъ основание забѣлѣжката на чл. 13 отъ правилника за прилагане на закона за снабдяване войската съ прѣдмети“. Не Ви помага правилникътъ, приятелю: и правилникътъ не казва това; забѣлѣжката отъ чл. 13 на правилника говори само за укази, но за тържни комисиия не казва нищо. И този правилникъ не може да отмишва закона, но хайде да видимъ, да не би тази забѣлѣжка да пише такова нѣщо. Търсихме такава забѣлѣжка, но не можемъ да я намѣримъ; търсихме я днесъ, търсихме я и вчера...

М. Савовъ: Въ закона я има.

Т. Теодоровъ: Има я, но най-послѣ трѣбваше да намѣримъ туй голѣмо издание на Военното министерство, този сборникъ отъ закони, укази и пр., за да намѣримъ тамъ Вашия правилникъ. Ето какво казва тая забѣлѣжка къмъ чл. 13. Чл. 13, като правилникъ, възпроизвежда най-напрѣдъ текста на чл. 4 отъ закона и казва тѣй: (Чете) „На тържнитѣ комисиия се възлага: а) да произвеждатъ търговетѣ или да правятъ условията по доброволно съгласие; б) слѣдъ утвърждението на търговетѣ или условията по доброволно съгласие — да съставляватъ и сключватъ контракти; в) при доставкитѣ по стопански начинъ да извършватъ самитѣ покупки, споредъ даденитѣ имъ инструкции“. Ето какво казва текетътъ на чл. 13 отъ правилника. А забѣлѣжката какво казва? (Чете) „Забѣлѣжка. Извършването на покупки, доставкитѣ, постройкитѣ или ремонтитѣ по стопански начинъ — само за тѣхъ, а не по доброволно съгласие или дѣто има търгъ — „става непосредствено отъ комисиитѣ само въ случаитѣ, когато доставляемитѣ се прѣдмети се прѣобрѣтаватъ на мѣстото и разходитѣ за тѣхъ надминува (2.000) двѣ хиляди лева“. Само тогава комисиия се произнасятъ. Какво значи това? Това значи, че когато доставкитѣ сж за по-малко отъ 2.000 л., тогава само комисиитѣ не дѣйствуватъ. Туй е изключението. Доставкитѣ се извършватъ по стопански начинъ, ако не надминува 2.000 л., или сж за по-малко; въ такива случаи комисиитѣ не дѣйствуватъ. Ако е за 2.005 л., ще има комисиия, ако е за 100.000 л. — комисиия, ако е за 6.000.000 — комисиия, ако е за 25.000.000 — пакъ комисиия. По-нататѣкъ: (Чете) „Въ всички други случаи — значи, вънъ отъ тѣзи до 2.000 л. — „т. е. ако доставляемитѣ прѣдмети не се намиратъ на мѣстото, а се прѣобрѣтаватъ отвънъ, ако разходитѣ не надминува 2.000 л., както е въ врѣме на прѣдвижение и маневри — покупкитѣ се извършватъ направо отъ продавачитѣ, безъ посредството на комисиитѣ, съгласно правилника за способа на произвеждането държавнитѣ разходи и документи, които трѣбва да ги оправдаватъ, както и допълнението къмъ този правилникъ — разходи по военното вѣдомство“ — точка, свърши се забѣлѣжката. Кждѣ намѣрихте въ тази забѣлѣжка, че Ви се дава право да замѣните тържнитѣ комисиия въ търгове по доброволно съгласие или въ търгове за доставки повече отъ 2.000 л.? Азъ бихъ желалъ г. генералътъ сега да прочете тази забѣлѣжка прѣдъ Събранието и да ни каже, кждѣ е намѣрилъ правото да замѣни той тържната комисиия и да си присвои нейнитѣ права, да приема оферти и да ги внася въ Министерския съвѣтъ, да става посредникъ между прѣдприемачитѣ и хазната и да казва на Хаджиенова: „Не искаме посредници; ние направо съ фабричитѣ ще се споразумѣемъ“. Ами тѣ пакъ ще иматъ посредници. Защо не искате Хаджиенова, който ви прѣдлага 116, а сключвате контракта съ фабриката за 125? Ние това нѣщо не можемъ да го прѣдоставимъ Вамъ, г. генерале. Вие може да сте много почтенъ човѣкъ, безкористенъ, да не сте имали никакви задни цѣли, когато сте правили тия работи, но има едно нѣщо, че Вие стоите подъ за-

бълблжката, а не надъ забълбжката, и тази забълбжката не може да Ви развърже ржцѣтѣ. Истина е, че кабинетътъ, който дойде въ 1903 г., дойде съ развързани ржцѣ, понеже онзи, който бѣ по-рано — г. Даневиятъ — е билъ съ вързани ржцѣ, обаче, туй се разбираше ужъ само по външната политика, а не и по подрадитѣ и доставкитѣ. Политиката на развързанитѣ ржцѣ не включваше въ себе си и произвеждане на търговетѣ по сѣщия начинъ. Имали нужда да доказвамъ по-нататъкъ, че г. генералътъ е нарушавалъ законитѣ, когато установя туй нѣщо, ксето е безспорно, ксето той не може да откаже, защото офертитѣ ги нѣма, не сѣ зарегистрирани никждѣ такива; той ги е приемалъ, но комисии не сѣ били назначавани; и контрактитѣ той лично е заповѣдвалъ да ги направятъ, а не нѣкакви комисии да ги сключватъ, и ги е подписвалъ. Въ подробности не искамъ да влизамъ, за да покажа до каква степенъ имаме право да се съмнѣваме, че всичко туй не е станало поради бързотия, че това не е станало отъ незнаене, но че това трѣба да се обясни най-малко съ едно явно прѣнебрѣжение къмъ законитѣ; съ лична ли цѣль, съ користна ли цѣль или не — това е въпросъ на слѣдствието само. Ние не можемъ да го констатираме сега и нѣмаме нужда да го казваме. Ние можемъ да го подразбираме по единъ начинъ; други — по другъ начинъ...

Н. Кжневъ: То се подразбира.

Т. Теодоровъ: Чухъ, че нѣкой казва, че то се подразбира. — ... но сѣдѣтъ ще си каже мнѣнието. Достатъчно е, че има нарушение на закона и туй нарушение на закона е много смѣстено, защото е станало въ случая съ много милиони и при доставки, които сами сѣ опорочени, защото сѣ дадени на поскупна цѣна, когато е имало по-евтини.

Нѣма да се спирамъ на подробности, но не мога да оставя безъ възражение едно извинение, което изглежда да е кардиналното и на г. Савова, а по-послѣ и на г. Генадиева: „Г-да! Врѣмената бѣха извънредно мѣчни, ние бѣхме въ надвечерие на една война съ Турция и то война, при която Турция щѣше да ни нападне, а нашитѣ складове бѣха празни, нашата армия невъоръжена, гола, безъ достатъчно пушки, безъ облъкло, безъ достатъчно патрони, гранати — нищо нѣмахме“; „ние не можехме да издржимъ една дневна борба“ — казваше г. генералъ Савовъ, и се помъчи да стовари отговорността за туй върху своитѣ прѣдшественици.

М. Савовъ: Не стоварихъ отговорността върху тѣхъ, г. Теодоровъ; това не е въ моя обичай. Вие знаете добръ, като народенъ прѣдставителъ, какво съмъ говорилъ.

Т. Теодоровъ: Не е важно туй; важното е, че се помъчихте да стоварите отговорността върху своитѣ прѣдшественици. Сега, вѣрно ли е, г. г. народни прѣдставители, туй обяснение? Г. Савовъ казва: „Азъ бихъ могълъ да докажа това, ако можахъ да взема една известна таблица“.

М. Савовъ: Да.

Т. Теодоровъ: Да приемемъ, че тази таблица ще му се даде единъ денъ и ще докаже, че нашата армия е била такава. Отъ това какво слѣдва? Слѣдва, че трѣбваше да се въоръжи нашата армия; слѣдва, че той, като воененъ министъръ, трѣбваше да иска кредитъ; не значи, обаче, че туй въоръжение трѣба да го направи въ 3 седмици. Може ли разуменъ човѣкъ да мисли, че една армия, която 20 години се е въоръжавала и снаряжавала и не е могла да бѣде хубаво въоръжена и снаряжена, че г. Савовъ за 3—4 седмици ще я постави на висотата да се бие съ турцитѣ

и че именно за тая цѣль е трѣбвало да произведе въ 3—4 седмици толкова много търгове и така бързо, че да не спази прѣдписанията на законитѣ? Най-напрѣдъ, назначаването на тържнитѣ комисии може да стане въ 24 часа и то не ви бърка за бързотата. Второ, вѣрно ли е това, г. г. народни прѣдставители? Господата казватъ: „Ние нѣмахме намѣрение да се биемъ съ турцитѣ, но тѣ можаха да ни нападнатъ. Да, нека изчерпимъ първия въпросъ. Послѣ, като е бързалъ, какво е направилъ? Патронитѣ на Société Française des munition, наречени „хепови“, сѣ били уговорени да се доставятъ слѣдъ 14 мѣсеца. Подиръ три мѣсеца отъ подписването на контракта е започната първата партида отъ 2½ милиона патрони; а другитѣ сѣ били доставени постепенно въ продължение на 14 мѣсеца. Ама патронитѣ на Хеп не стигнали да се въоръжимъ, за да воюваме противъ турцитѣ, защото и за топоветѣ сме нѣмали гранати. Започватъ прѣговоритѣ и сключватъ контрактъ, г. г. народни прѣдставители, на 17/30 юний 1903 г. за доставка на гранати и до 3 или 5 януарий — тия двѣ цифри сѣ спорни — на слѣдующата 1904 г. още не сѣ били уговорили върху формата на тѣзи обуси и гранати, върху трасетата имъ и върху поемнитѣ условия и срокътъ за доставката започва едва отъ 3 или 5 януарий старъ стилъ, 1904 г. Тѣ сѣ бързали тия господа, които сѣ мислили, че на 13 май 1903 г. ха-а-а турцитѣ ще дойдатъ въ Пловдивъ! (Смѣхъ) Патронитѣ имъ ще бѣдатъ доставени подиръ 14 мѣсеца, считано отъ юний 1903 г., а срокътъ за гранатитѣ на топоветѣ започва отъ м. януарий 1904 г. въ продължение на една година, т. е. до 5 януарий 1905 г. Кому разправяте вие тия работи? Ами ние тукъ дѣца ли сме? Ние сме една анкетна комисия, която четете и намира туй нѣщо въ книгата. Вие като четете туй нѣщо, защо не го четете по български и защо не ни го обясните, като на мустакати хора, както се изрази г. Генадиевъ, а не на хлапаци, които нищо не разбиратъ и да се подигравате да казвате: „Тамъ, въ анкетната комисия, имаше бивши министри и тѣ нищо не разбиратъ“? А вие, които всичко разбирате и сте мустакати, защо не обясните туй нѣщо? (Смѣхъ)

Сѣщо тѣй, г. г. народни прѣдставители, и по тая прочута доставка на „Шарлъ и Жанъ“ за готови патрони бѣха съ умъ да мислятъ, че могатъ да ги взематъ контрабанда, като ги измъкнатъ отъ складовѣ на унгарското военно министерство и да поставятъ въоръжението на българската армия въ зависимостъ отъ такива едни обстоятелства. А бе хора, ако вие сте мустакати и съ умъ, не можахте ли да съзрете, че отъ чужди военни складове тѣ се не взематъ патрони, че онзи, който се надѣва така, безъ да го чуятъ и видятъ, да ги измъкне отъ тамъ — собствено не той, а другъ ще ги измъкне отъ тамъ — той поставя въоръжението си въ свѣрзка съ едно събитие съвсѣмъ не сигурно? И какво е излѣзло? Въ Виена се научили какво ще правятъ въ Пеща и го спрѣли. Ами че трѣбваше да имате малко умъ, за да разберете, че тия работи не ставатъ тѣй, че онази държава е уредена държава. И като сте бързали, вие сте избрали най-калпавиятъ способъ, за да си доставите патрони и виждате, че не сте могли да вземете нито единъ патронъ. „Не сме ние виновни“, а кой? И пакъ съ всичкия си умъ, като се намиратъ въ мѣхотия, рѣшаватъ: ще пратимъ г. д-ръ Червенъ Ивановъ — той по жена е билъ роднина съ нѣкого въ Австрия — ще отиде тамъ и ще нареди тая работа. Мустакати хора не правятъ тия работи! (Смѣхъ) И готовитѣ патрони на Вайса, съ които най-много сѣ бързали, никога не сѣ дошли въ България — не можеха да взематъ нито единъ патронъ отъ складовѣ на унгарското правителство. Какво направиха? Принудиха се да сключатъ чакъ на м. септемврий 1903 г. условия за доставка на 7 милиона

патрона, които да се фабрикуват и чакъ на 14 февруарий слѣдующата 1904 г. да поръчатъ на три фабрики 6 милиона патрона. Че вие проспяхте отъ м. май 1903 г., когато споредъ васъ е била най-голямата опасностъ, чакъ до 14 февруарий 1904 г., за да поръчатъ патрони. И какъ ги поръчате? Бързо. За четири недѣли да ги искате, ще ги купите съ три лева по-евтино; но вие ги искате за три недѣли, макаръ да ги купите по-скъпо. Като-че-ли и прѣзъ м. февруарий 1904 г. е имало сѣщо такава опасностъ, та не може да се забави доставката съ една недѣля. Въ юний и септемврий 1903 г. — на недѣли върви работата — когато имъ прѣдложили за осемъ недѣли свтини патрони, не ги взематъ, но ги взематъ за 25 дни — само да сж скъпи. Въ февруарий 1904 г. — сжщата система. Какъ може да се обясни туй нѣщо? Азъ имамъ едно обяснение за себе си, но не при дискутирането на туй прѣдложение трѣбва да се каже всѣко обяснение; нека се занимаятъ съ това хора по-умни отъ насъ, които се тукъ прѣспираме. Това може да се обясни съ всичко, но не и съ туй, че министритъ ги е било страхъ отъ турцитъ. За мени, г. г. народни прѣдставители, този страхъ отъ турцитъ у толкова храбри хора, каквито сж генералъ Рачо Петровъ и генералъ Савовъ, повикани въ туй министерство, тъкмо защото сж генерали и наречени отъ най-авторитетно мѣсто „неустрашими борци“, този тѣхенъ страхъ, казвамъ, отъ турцитъ, който ги кара да тѣпчатъ насъ, вмѣсто да тѣпчатъ турцитъ, съ-всѣмъ не е обяснимо. Че България се намиралъ въ опасностъ за една война съ Турция, когато въ Македония ставаха въстания — то е несъмнено; че България се намиралъ въ опасностъ за една война съ Турция, когато въ Турция, когато се прогласи независимостта въ септемврий 1908 г. — това е несъмнено; че България се намиралъ въ опасностъ за една война съ Турция, когато се мобилизира осмата дивизия, прѣзъ януарий 1909 г. и това е несъмнено; че България се намиралъ въ опасностъ за една война сега лѣтосъ при нахлуването на бѣжанцитъ отъ Македония тукъ — и това е несъмнено. И тѣзи сж случаи много по-релевантни, убедителни и ясни за всѣкого, отколкото тѣхнитъ въ м. май 1903 г. Никой не подозиралъ поне това тогавъ. Но какъ се доказва това тукъ? Доказва се съ една телеграма, която е била получена отъ Парижъ. Е, какво казва тая телеграма: „Научаваме се, че въ Илджазъ било взето рѣшението да се нападне България и една сила внушавала на Турция, че трѣбвало да накаже васала, като му вземе генералгубернаторството“. Кой е този отъ Парижъ, който е телеграфиралъ? — не ни го казватъ. Да допуснемъ най-авторитетното лице — нашиятъ дипломатически агентъ. Че туй е ли вече едно сигурно извѣстие, което не подлежи на никакво съмнѣние и трѣбва да даде основание на правителството непрѣмѣнно да приеме това за истина, и само по себе си? Но имало и една телеграма отъ Цариградъ. Въ Цариградъ бѣше агентъ г. Начовичъ; какво е било това, не ни го четоха — може-би да го изисква това секретарьтъ на държавата.

Д. Мишевъ: Начовичъ не бѣше още.

Т. Теодоровъ: А, кой бѣше? Сарафовъ?

Д. Мишевъ: Гешовъ.

М. Савовъ: Не е отъ Гешова. Депешата азъ не знамъ откъдѣ бѣше.

Т. Теодоровъ: Ако не е отъ Гешова, значи ти е била отъ единъ човѣкъ, който по-долу е поставенъ отъ него: отъ иззира не ще да е, я. Е добръ, че кое правителство не е получавало такива депешы съ свтрѣсно лъжливи свѣдѣния? Не че лъже този, който ги дава, ами сж го излъгали. Ами че ние тукъ всѣки день получаваме такива лъжливи извѣстия, които

като проверимъ на другия день, оказва се, че е бошъ лафъ, празна работа. И въ дипломатическитъ сношения често е тѣй. Това не е достатъчно, споредъ мене. Който е слѣдилъ турската политика при Хамида, знае, че най-големо отвращение и страхъ отъ войната ималъше Абдулъ-Хамидъ, защото неговото лично положение бѣше тѣй крѣпко, той го чувствувалъ, че се опасявалъ една война да не тури подъ въпросъ неговото лично положение, за което той прѣдвсичко и на първо мѣсто мислѣше, и положението на неговата империя, и че той нѣмалъше защо да се втиква въ една война съ България, и да си въобразяватъ въ послѣдствие, че той може, по научване на една сила, ако ще би това да бѣде могъщата Англия или Германия, да дойде да вземе Източна-Румелия, дотогава, докогато сжществуватъ още нѣкои други голѣми държави, като тия държави, и дотогава, докогато сжествува една България, макаръ ако ще би и съ недостатъчно въоръжена войска и съ храбри генерали начело (Смѣхъ); само въ Министерския съветъ двама. Но, г. г. народни прѣдставители, ние се постаралъме да отидемъ въ Министерството на външнитъ работи, като-че-ли прѣдчувствайки такова едно заявление, да видимъ каква опасностъ е имало тогава, прѣзъ 1903 г. какви телеграми сж били дадени. Азъ не съмъ ходилъ, по лицата, които ходиха и които провериха, казаха ни, че абсолютно никакви слѣди нѣма отъ нѣкоя застрашителна нота отъ Турция, че ще ни нападне. Че въстанието въ Македония би могло да прѣдизвика едно вмѣшателство на България всѣкога, това е допустимо. Може и днесъ и утрѣ да се прѣдстави опасностъ за въоръжено стѣлкновение — ние не знаемъ. Една малка натегнатостъ въ отношенията или събитията тамъ, се отразяватъ много живо тукъ, и могатъ да докаратъ това нѣщо. Но това не прави опасността страшна за три недѣли, и това не ни дава право, за да тѣпчемъ нашитъ закони. И тамъ, въ Министерството на външнитъ работи, ние намираме единъ документъ, който има много по-голяма дипломатическа цѣна и значение отъ туй, което има оная телеграма отъ Парижъ и оная свѣдѣния отъ Цариградъ, които идатъ отъ лица съ положение по-долу отъ нашия агентъ. Този документъ е една телеграма на французкия министъръ на външнитъ работи г. Делкасе, до г. Бургарелъ, генераленъ консулъ и дипломатически агентъ на Френската република въ София отъ 11 юний 1903 г. новъ стилъ — тъкмо по него врѣме, когато да се яви този страхъ, когато сж ставали поржкитъ и по него врѣме, когато министритъ сж засѣдали въ Евксиноградъ на 1903 г., каза ни генералъ Савовъ. Е добръ, азъ държа да прочета тази нота, защото тя не е съобщение на единъ човѣкъ отъ Цариградъ, ами това е официално извѣстие на министра на външнитъ работи въ Франция, до нашето правителство, за да се съобщи чрѣзъ тѣхния прѣдставителъ тукъ, на нашия министъръ-прѣдседателъ, да му се остави копие, при което френския министъръ говори не само отъ името на Франция, а и отъ името на Русия, даже и на Австрия, отъ името на три велики държави. Ето какво казва негова милостъ въ тази нота: „Научаваме се“ — и онзи тамъ отъ Парижъ, който телеграфира, се научава, ама и този се научава (Смѣхъ) — „че графъ Ламсдорфъ мисли“ — това е за министра на външнитъ работи въ Русия — „както новото българско правителство злѣ оцѣнява положението и злѣ разбира интереситъ си. Тѣй като Русия и Австрия гарантиратъ“ — това го казалъ графъ Ламсдорфъ на французкия посланикъ тамъ, и той го съобщава на френското правителство да го съобщи тукъ — да не го съобщава Русия, защото може повече да боли, да го съобщи друга една държава, за да видимъ, че и другата държава е съгласна съ тѣхъ — не да ни го съобщи Русия и да потвърди Франция, а да ни го съобщи французкото правителство — „че Русия и

Австрия гарантиратъ, че България не ще бъде предметъ на никакво нападение отъ страна на Турция. Азъ се спирамъ върху този пасажъ и се питамъ: когато Русия и Австрия сж изявили на французкото правителство, че тѣ гарантиратъ, че Турция нѣма да нападне България, какъвъ е този страхъ у нашитѣ министри, че ще ни нападна турцитѣ? „Ама намъ“, казватъ, „не ни чиналъ гаранциитѣ на хората; отъ да знаемъ, да-ли нѣма да ни нападне утрѣ?“ Нѣма съмнѣние, че да се надѣвашъ на себе си, е най-доброто, но да прѣнебрѣгвашъ гаранциитѣ на двѣ велики държави, като Русия и Австрия, които не криятъ това, и не го казватъ на ухо, но го казватъ чрезъ французкото правителство, то значи да прѣнебрѣгвашъ цѣлата руска военна сила, да прѣнебрѣгвашъ още и споразумѣнието ѝ съ Австрия и думата на руския министъръ на външнитѣ работи, респективно руския императоръ, за да се облѣгашъ на Хеновитѣ или Вайсовитѣ несществуващи патрони. (Смѣхъ) Това ви дава право въ всѣки случай да не се страхувате, бе джанъмъ, една недѣля да почакате. Ами никое друго правителство въ България, доколкото зная, не е получавало по-формално увѣрение отъ това, че Турция нѣма да нападне България, отъ-туй, че „Русия и Австрия гарантиратъ“. Какво искате повече? „Тая гаранция“ — продължава въ нотата си французкиятъ министъръ, че България не ще бъде нападна отъ Турция — „струва повече, за да осигури българската независимостъ, отколкото всичкиѣ военни мѣрки, взимани отъ княжеството, и ги прави излишни“. Виждаме какво ни прѣдупрѣждаватъ хората: недѣйте прави топордия, недѣйте бърза, и недѣйте се смущава — ние ви гарантираме, че нѣма да бъдете нападнати. Австрия стои въ констелацията на половината Европа, Русия стои въ констелацията на другата половина на Европа; двѣтѣ се съгласяватъ и ви казватъ, че ви гарантиратъ мира, а вие казвате: „А-а-а, тази гаранция е малка“. Какво да направятъ? По-голяма гаранция не могатъ да ви дадатъ хората на този свѣтъ. Купувайте тогава такива готови патрони отъ унгарскитѣ военни складове, но недѣйте казва на насъ, че вие сериозно сте се страхували, че положението ви е било мъчно, че е било много опасно. България се застрашавала, конституцията ѝ трѣбвало да бъде суспендирана, и всичко трѣбвало да направите. Има нѣща, въ които трѣбва да се върва на този свѣтъ, не безусловно, разумѣва се. Отъ г. д-ръ Геннадиевъ не можемъ да искаме вѣра, че Русия ще ни помогне нѣкога въ нѣщо, но сѣ може да повѣрваме, че и тѣ сж хора, правителство, което, като даде думата, че ни гарантира, нѣма да се върне отъ думата си назадъ и прѣди да дойде да каже, ще го е дваждъ помислило: „Тѣзи мѣрки“ — на българското правителство — „не могатъ, освѣтъ да прѣдизвикатъ сблъскваня на границата“ — казва г. Делкасе. Какво ви е страхъ васъ отъ сблъскване съ Турция на границата, казватъ хората? Мѣрките, които вземате, могатъ да прѣдизвикатъ само сблъскване. Ако се боите отъ война, не боите се, но самото това, което правите, може да прѣдизвика сблъскване. „Тѣй като султанътъ даже и напоследъне врѣме повтори увѣренията си, че нѣма да употреби войската си противъ България“. . . . Какво се научавате вие отъ Цариградъ, че въ Илджази били говорили — когато Делкасе и графъ Ламсдорфъ ви казватъ вамъ, че султанътъ имъ е далъ увѣрение, че нѣма да употреби войската си противъ България, какво струва онази ваша денеша отъ неизвѣстенъ източникъ — че султанътъ е билъ рѣшилъ въ Илджаза туй или онуй? Може ли, смѣе ли султанътъ да излъже тѣзи двѣ държави и да нападне България? Че той ще срѣщне тогазъ не само България, а и тѣхъ — Русия и Австрия на срѣща си, и ако не ни стигатъ за повече, тѣзи двѣ държави, сѣ ще ни помогнатъ

колкото да допълнятъ хеновитѣ патрони. (Продължава да чете): „Безпокойствията на българитѣ сж безпрѣдметни; може човѣкъ дори да се попита, да-ли сж тѣ искрени“. И това се питаме днесъ и ние, безпокойствията и страховетѣ на тѣзи хора, да-ли сж били искрени? Иронизиратъ ги даже хората отвънъ, виждатъ, че това е една проста топордия. (Чете): „Императорското правителство, прибави графъ Ламсдорфъ, поднови къмъ генералъ Петрова прѣдупрѣжденията, дадени на неговия прѣдшественикъ“ — значи, имало е прѣдупрѣждение — „ако България се впусне въ една война съ Турция, Русия нищо не ще стори, за да я защити“. Това руситѣ никога не сж го казвали по-рано; тогава само, види се, извадени отъ търпѣние, сж казали туй; никога не сж казали руситѣ, че нѣма да защитятъ България, защото тя имъ е толкова мила и скъпа, че и да искатъ, не могатъ да не я защитятъ. Но, за да дойде едно правителство до рѣшение да каже, че ако вие се впуснете въ една война, нѣма да направимъ нищо, за да ви защитимъ, и да се ангажира въ единъ нѣтъ, който за насъ е опасенъ, то значи, че сме ги докарвали до отчаяние. (Продължава да чете) „Русия не би се намѣсила, освѣтъ, ако станѣше нужда да спре България да не извлѣче ни най-малката полза отъ своя походъ, тѣй като не би допуснала едно измѣнение на териториалното statu-quo на воюващитѣ държави. Тия сж окончателнитѣ и непоклатими рѣшения на руското правителство“. Съ такъвъ езикъ се говори, г-да, само въ ултиматумъ, безъ забавки, безъ комплименти; да го знаете това, че ще се намѣсимъ, само да ви върнемъ назадъ, защото нѣма да допуснемъ никакво териториално измѣнение — Русия и Австрия сж го рѣшили — нито въ полза на султана, нито на васъ. (Продължава да чете) „Съгласно съ графъ Ламсдорфа, ще Ви моля да привлѣчете вниманието на българския кабинетъ върху тия заявления, като му посочите опасността на дипломатическитѣ и военни манифестации, на които се прѣдава. Вие ще му прѣпоръчате спокойствие, благоразумие и довѣрие въ силитѣ, които сж се наели съ дѣлото на реформитѣ“. Какво искате повече отъ това? Азъ мисля, такава една декларация всѣко българско правителство съ мустаки ще я разбере, че може да си прави поржчикѣ, може да се въоръжава, когато има нужда отъ патрони, гранати, топове, но нѣма защо да прави разлика между три и четири недѣли за доставката, че сѣ за една недѣля артѣкъ ще успѣятъ да го гарантиратъ тия хора, ако не и за повече, и може да си направи доставки най-евтини, като му прѣдлагали патрони по 116 л. за 13 седмици, ще ги вземе по 116, а не да отиде да ги купува по 125-5 л. за деветъ седмици и да не дойдатъ и за 7 мѣсеца. Не сж искрени, прочее, тѣзи изявления, на г. г. Савова и Геннадиева, г. г. народни прѣдставители. Не е искрено това, което днесъ ни казватъ, че сж чувствували въ 1903 г. нѣкаква опасностъ, че Турция ще ни нападне: такава опасностъ не е сществувала. Не само тази нота ни служи за доказателство, но ни служи за доказателство и самото тѣхно поведение. Азъ си припомнямъ — нѣмамъ врѣме, нека други направи туй единъ денъ, да прѣлисти „Новъ вѣкъ“ или „Вечерна поща“, органи въ него врѣме на правителството, за да види сж какъвъ куражъ тия хора говорѣха тогава за Турция, да прѣлисти рѣчитѣ, които тукъ г. генералъ Петровъ и г. Петковъ говорѣха въ Събранието, че тѣ знаятъ да обърнатъ и дебелия край, и това говорѣха прѣзъ сесията, когато не бѣха дошли нито патронитѣ, нито топоветѣ и гранатитѣ. И тѣ знаятъ, че нѣма нищо въ складоветѣ на армията, и г. Геннадиевъ ни казва, че сж биволѣ трѣбвало да влачимъ топоветѣ на Ихтиманъ, и че цѣла Южна-България трѣбвало да я зарѣжемъ — тѣй му било казано въ Министерския

свѣтъ, а при все това, сѣ пакъ тѣ се прѣдавали на такива манифестации, които сж изплашили и Европа. Менѣ ми се струва, че по него врѣме и по-късно, 33 ноти подадоха една отъ друга по-остри. Ами че, който го е страхъ отъ една война, прави ли тѣй, както вие правите? Г. Даневъ се обвиняваше отъ васъ, че билъ стоялъ съ скръстени ръци, не помогналъ на нашитѣ братя отъ Рила, а вие казахте: „Ние ще имъ помогнемъ“. Днесъ чуваме, че г. генералъ Савовъ говорилъ на всички: „Стойте, г-да, недѣйте прави нищо, недѣйте възстава, не можемъ да ви помогнемъ“. И г. Геннадиевъ и той туй ни казва, че го е било страхъ, Турция да не ни нападне, а ние знаемъ, че тѣ правѣха и говорѣха тогава тъкмо противното: имаше много простади по него врѣме въ България, които вѣрваха, ха сега ще настѣпи врѣме за освобождението на нашитѣ братя отъ Рила. Азъ тѣй зная историята на България, сега я виждамъ въ обясненията на г. г. Савова и Геннадиева наопаки; трѣбваше да дойде единъ държавенъ съдъ, за да ни запѣятъ друга пѣсень, че тѣ не били за война, а за миръ, само че ги е било страхъ отъ Турция да не ги нападне и, слѣдователно, отъ тѣхното поведение, съ тѣхнитѣ рѣчи по онова врѣме въ камарата, може да се ориентира човѣкъ, до каква степенъ е правдиво туй, което ни казватъ днесъ, че ги е било страхъ отъ външна опасностъ, отъ нападение на неприятеля. Истина, че имаше по едно врѣме една мобилизация, но мобилизацията бѣше, споредъ моето дълбоко убѣждение, за прѣдъ изборитѣ, и ние на врѣмето си критикувахме тая мобилизация: мобилизираха се и, както се мобилизираха, тѣй се и разпуснаха. Но г. генералъ Савовъ казва: „Знаете ли какво направихме ние? Като му дръпнахме едни мапери, като дойдоха всички чуждестранни военни аташета, па ги заблудихме, тѣ останаха просто очудени, не можаха да разбератъ, че нито патрони имаме, нито въ складовѣтъ имаме нѣщо; рапортираха въ Турция, че сме силни и страшни, хората се изплашиха и по този начинъ прѣдотвратихме войната“. И това е единъ аргументъ, който прѣдполага насъ много хитри, а всички иностранны военни аташета и Турция много прости, че не могатъ да знаятъ хала ни, въоръженията ни и какво мислимъ да направимъ, като-че-ли въоръженията, които поръчваме у Шнайдера, не сж въоръжения, които турското правителство знае, защото и то поръчва тамъ топове, и ние, като поръчваме петъ, то поръчва 15, като-че-ли отъ Крупа, отъ когото ние купуваме, не купува и турското правителство отъ него, и като-че-ли не се освѣдомява то дори и за нашитѣ модели, за количеството и за стойността, и за всичко; като-че-ли има нѣкои голѣми секрети; като-че-ли ние, като се скрихме въ камарата и въ тайно засѣданне рѣшихме да купимъ 500 тона или 81 батареи, скрихме това отъ хората да не го знаятъ. Слѣдъ като затвориха засѣданнето, казахъ имъ тогава: защо затваряте засѣданнето; ами вие съ това правите само по-голѣмъ шумъ около нашитѣ въоръжения; мислите ли, че като излѣземъ отъ тукъ, нѣма да знаятъ хората, че ние ще купимъ 500 тона? Тѣ ще го знаятъ, ще го узнае цѣлъ свѣтъ: и банцитѣ, отъ дѣто ще вземете паритѣ ще го знаятъ, и фабрицитѣ, дѣто ще ги правятъ, ще знаятъ, ще го знаятъ всички, по-хубаво направете го явно, за да не мислятъ, че съ това гоните задни цѣли и, ако ви е страхъ отъ война и ако не искате война, вие ще я докарате по този начинъ. Понеже, по моето дълбоко убѣждение, не сме и сега прѣдъ прага на една война, и понеже отъ тогава се минаха много години, азъ мога да дамъ тия подробности върху рѣчта, която съмъ говорилъ тукъ; нѣма да кажа нищо върху това, което сж говорили тѣзи господа отъ тукъ, макаръ че би било добръ сега за моята тема. Съжалявамъ, че нѣмамъ възможностъ, както бихъ желалъ да се спра повече върху отдѣлнитѣ точки на до-

клада. Заклучавамъ: г. генералъ Савовъ изобщо е виновенъ въ това, че е нарушилъ всичкитѣ прѣдписания на закона за публичнитѣ търгове; прѣобърналъ се е самъ въ тържна комисиия, въпрѣки извѣстни членове, които се цитираха тукъ, е правилъ поръчкитѣ за доставкитѣ. Той ги е правилъ по начинъ, който никакъ не е запазвалъ интереситѣ на хазната и е хвърлялъ паритѣ зияде. „Азъ, казва той, не се грижихъ по него врѣме, колко ще похарча, а се грижихъ да спася България“. Е добръ, спасението на България не е изисквало тѣзи жертви, по всичката очевидностъ, защото спасението на България, пакъ ще го повторя, е въ спазването на нейнитѣ закони, въ почитането на нейнитѣ закони, а не въ тѣхното тъпкане. Тѣ даватъ възможностъ на всѣкого, въ всички врѣмена, да дѣйствува законно; тѣ не сж писани само за нормални врѣмена, а сж написани и за смутно врѣме.

Прѣдседателъ: Моля, г. Теодоровъ, врѣмето изтича.

Т. Теодоровъ: Понеже получихъ прѣдупрѣждение, че врѣмето за говорене вече ми се свършвало, азъ ще спра върху военнитѣ доставки и нѣма да кажа нищо повече.

Ще прѣмина да кажа нѣколко думи за обвиненията, които се отнасятъ специално до г. д-ръ Геннадиевъ. Той мислѣше вчера, че ги е разбилъ въ пухъ и прахъ, и каза много хубави работи за закона за меритѣ, за нашата икономическа политика, която трѣбва да водимъ, за разговора си нѣкога съ Петко Каравеловъ по този въпросъ, за пашкулитѣ, за черницитѣ, за конетѣ отъ арабска порода, за бубеното сѣме, въобще много цѣнни нѣща, които азъ съмъ ги слушалъ и въ миналитѣ сесии. Но специално по неговитѣ обвинения по най-сжестовенитѣ въпроси, той мина не съвсѣмъ обстоятелствено, повече повърхностно. За да не се спирамъ на много нѣща, азъ ще се спра сега, напр., на онази точка, дѣто азъ имахъ слабостта да го прѣкъсна, за което пакъ ще кажа, че съжалявамъ, защото и моето желание, както и желанието на всички бѣше, очевидно, да изслушаме господата съ най-голѣмото търпѣние, съ пълна обективностъ да можемъ да чуемъ, какво ще кажатъ по тѣзи работи. Азъ го прѣкъснахъ именно по въпроса за Тутраканското блато. Г. Геннадиевъ по Тутраканското блато се защищава горѣ-долу тѣй: „Наистина, като ми се пратиха тържнитѣ книжа, изглежда, че съмъ ги забавилъ у себе си, но това, дѣто съмъ ги бавилъ, не е умишлено“. Книжата му сж пратени, споредъ доклада, приблизително прѣвъ мѣсецъ юний или юлий, когато е ставалъ търгътъ; и имало е нужда да се утвърди този търгъ по-скоро, защото отъ нова година контрактътъ ще влѣзе въ сила за 15 години за 450 хиляди лева. Той го е забавилъ до 11 ноември. Това се вижда отъ една негова резолюция, която не носи дата, но която е била съобщена въ Русе телеграфически на 11 ноември 1905 г. Отъ Русе сж телеграфирани: „Повърнете по-скоро книгата, защото новата година настѣпва“ и пр.; върху тази телеграма има написана бѣлѣжка отъ г. Гудевъ, началникъ на канцеларията тамъ, че книгата сж у-министра; втори пѣтъ телеграфиратъ — пакъ отговарятъ: книгата сж у-министра. Най-послѣ на 11 ноември книгата се получаватъ съ резолюция: „Търгътъ се утвърждава“. Обвинява се г. Геннадиевъ, че вмѣсто да възложи търга на Узунова, възлага го на Денчева. Узуновъ е далъ 30.300 л. годишно, а Денчевъ е далъ 450 хиляди лева за 15 години, значи съ 300 л. годишно по-малко. Но важното е, че г. Геннадиевъ може да бѣде тукъ правъ. Защо? Защото финансовиятъ началникъ въ Русчукъ е казалъ, че той намѣрва, че е по-добръ да се утвърди търгътъ върху другия — Денчева. Прѣ-красно. Азъ нѣма да настоявамъ, че той е събркалъ,

дѣто не е утвърдилъ търга върху Узунова, ами го е утвърдилъ върху Денчева. Важното е, обаче, че щомъ се получаватъ книжката въ Русчукъ на 11 ноемврий, повикватъ Денчева да сключи контрактъ и той заявява: „Азъ не искамъ да сключа контракта, защото азъ съмъ прѣхвърлилъ прѣдприятието на Спасова“. Кой е Спасовъ? Братъ на народния прѣдставителъ по него време Ненковъ отъ Русчукъ, приятелъ на г. Генадиева, естествено. Сега за бавенето на книжката изглежда — тъй може да помисли нѣкой, който е наклоненъ да подозира — че г. Генадиевъ е бавилъ нарочно тия книжа да не се произнася по търга дотогава, докогато Спасовъ успѣе да вземе търга отъ Денчева, и като-че-ли утвърдението на търга — който е могълъ да бѣде утвърденъ върху Денчева, могълъ е билъ да бѣде утвърденъ и върху Узунова, зависи отъ министра — се е бавило докато търгътъ се прѣхвърли върху Спасова, и само защото Денчевъ се е съгласилъ да го прѣхвърли върху Спасова, заради туй се утвърждава търгътъ. Но туй несъмнено е едно прѣдположение, което трѣбва да бѣде доказано. Работата не спира тукъ; до тукъ не би имало нищо, и анкетната комисиия не би се спрѣла. Но министерството отива по-нататъкъ и прави една фаворизация: приема да се даде търгътъ направо на това ново лице, когато практиката въ министерствата — както я знае комисиията — е, че прѣхвърляне може да става, но слѣдъ като се сключи съ първото лице контрактъ, плати бернитѣ и пр. Но хайде да кажемъ, че и туй не е важно: министерътъ не е искалъ да се взематъ много берии отъ прѣдприемача, отстъпва отъ закона, при всичко, че има мнѣние, това на Финансовото министерство, което казва, че тъй трѣбва да стане — трѣбва да се сключи съ първото лице контрактъ, да си плати гербовитѣ марки и всичко и, като прѣхвърли търга на друго лице, послѣдното пакъ да сключи контрактъ и пакъ да си плати. Сумата, обаче, е доста голѣмичка. Ние имаме тукъ таквъ случай и правителството, за да направи едно такова прѣхвърляне на контрактъ, внесе въпроса за разрѣшение въ камарата, и тукъ срѣщна оппозиция, но сѣ пакъ мина. Азъ и на това не бихъ се спрѣлъ, ако и то бѣше само. Най-послѣ, единъ министъръ може добросъвестно да направи едно снизхождение, една отстъпка, какъ да кажа, въ намѣрение да насърчава ли, какъ да го кажемъ, безъ да има въ това нѣкаква користна цѣль или безъ да му се вмѣнява и туй въ вина, защото, казахъ, има и такива нарушения, които могатъ да бѣдатъ направени неволно и които могатъ да не дадатъ поводъ за углавно прѣслѣждане. Но г. министърътъ по-нататкъ, послѣдователенъ съ себе си и исканията на този новъ прѣдприемачъ, не само че му прѣхвърля контракта безъ гербовитѣ мита и други такси, но когато да сключи съ него контрактъ, по единъ изриченъ членъ на закона за данѣка върху занятието, трѣбвало е да му се събере и патентовъ данѣкъ, който патентовъ данѣкъ, при подписването на контракта, е възлизалъ на около 20 или 22 хиляди лева — нѣма да се спирамъ да търся тукъ цифрата — и тѣхъ не му взематъ. Министърътъ прѣдписва да се сключи контрактътъ сега врѣменно, даже било е думата да се сключи врѣменно, и той го е прѣдписалъ безъ да каже думата „врѣменно“, като е разрѣшилъ по-сетнѣ да му се вземе патентътъ. А-а-а, ама това взе да става много: утвърдихте контракта, прѣхвърлихте го направо върху него, сега не му вземате и патентъ, въпрѣки закона, а-а-а, вие загазихте прѣзъ просото вече; това е вече една прѣсталина фаворизация; това е едно насърчение на грабителството, а не на индустрията и търговията. Но и тукъ не се спира работата — *l'apetit vient en mangeant*. Ние пишемъ тукъ въ доклада си, че когато да се сключи контракта, негова милость, г. Спасовъ — той е галеното дѣте, братъ

на Ненковъ — прави едно ново прѣдложение на министерството: „Азъ наистина съмъ ви прѣдложилъ 450 хиляди лева — не той, а онзи който му го прѣотстъпилъ за 15 години — това е по 30 хиляди лева на годината, но азъ въ сѣщностъ ще захвана да получавамъ голѣмъ доходъ по-подирѣ, а въ началото — първитѣ 5 години — ще получавамъ по-малѣкъ доходъ; дайте да разсрочимъ платежитѣ на наема — отначало да ви плащамъ малко, а послѣднитѣ години да ви плащамъ много. Е добръ, г. Генадиевъ казва: „Защо да не направимъ това нѣщо? Ние не даваме паритѣ съ лихва: че постъпили сега или подирѣ 15 години, за държавата е сѣ сѣщото“. Не знаа, може ли единъ министъръ да говори така. Азъ поне не бихъ смѣялъ да говоря така, че е безразлично, да-ли сега или утрѣ ще събере паритѣ. Даже и данѣцитѣ не могатъ да отсрочаватъ министритѣ помимо закона, безъ съгласието на народното прѣдставителство. Чудя се, какъ може единъ контрагентъ, който сключва контракти възъ основа на публиченъ търгъ, да има извѣстни отстъпки отъ обявенитѣ въ поемнитѣ условия. Има нѣщо по-силно: чл. 17 отъ поемнитѣ условия казва изрично, че наемътъ ще се плаща всѣки шестъ мѣсеца, въ началото на юний и въ началото на януарий, по половина отъ годишния наемъ. И заради туй други прѣдприемачи, които разбиратъ поемнитѣ условия, сж казали по 33.000 л. годишно; направете му смѣтка за 15 години — 465.000 л. ще правятъ. Този казалъ 450.000 л., по понеже поемнитѣ условия сж, че годишниятъ наемъ ще се плаща по половина всѣки шестъ мѣсеца, трѣбва да се разбере, че годишно е по 30.000 л. — 30.000 л. по 15 правятъ 450.000 л. Г. Генадиевъ ходатайствува прѣдъ министра на финанситѣ, той дава съгласието си и г. Генадиевъ сключва контрактъ, въпрѣки изричния текстъ на чл. 17 отъ поемнитѣ условия, така. Нѣмаше нужда да се вписва въ контракта, кога ще се плаща, то го има въ поемнитѣ условия. Казва се така: първитѣ петъ години ще се плаща по 15.000 л. годишно, значи, по 7.500 л. на полугодие, вмѣсто 15.000 л. на полугодие споредъ поемнитѣ условия; вторитѣ петъ години — по 25.000 л., а останалитѣ петъ години — по 50.000 л. годишно. Чиста работа! Добръ, но, питамъ азъ сега, има ли право министърътъ да направи това нѣщо? Може ли единъ министъръ, като има прѣдъ очи поемни условия, да ги прѣнебрѣгне и да ги измѣни, когато да подписва контракта? Ами какво ще кажатъ другитѣ прѣдприемачи, които при наддаването не сж знаели за тая отстъпка? И тѣ сж отишли на търга. Ами че и другиятъ, Узуновъ, ако знаеше, че първитѣ петъ години ще дава само по 15.000 л., вмѣсто по 30.000 л., че ще слепели, слѣдователно, лихвитѣ на паритѣ за нѣколко години, и че не му трѣбва таквъ голѣмъ капиталъ, може-би, щѣше да даде тогазъ не 450, а 480 или 500 хиляди лева за 15 години. Какъ можете вие, министърътъ, слѣдъ като е произведенъ търгъ, да измѣняте въ контракта поемнитѣ условия? Има ли нѣщо по-елементарно отъ това? Законътъ запрѣщава това. Когато спрѣхъ г. Генадиева на тази точка да обясни, защо го е направилъ, той обясни, че отъ една страна лихви не се получаватъ, казва, а отъ друга страна че този човѣкъ въ първитѣ години щѣлъ да похарчи повече пари — трѣбвало да го улесни. Но ако ще правите улеснение, защо не казахте въ поемнитѣ условия, да го знаатъ и другитѣ хора? Но — което е важно — питамъ азъ сега г. бившия министъръ: този човѣкъ ви дава гаранция само 5%, въ размѣръ всичко на 22.500 л., и нея е далъ много късно, струва ми се — не го твърдя положително; ако му оставите първитѣ петъ години да плаща само по 15.000 л. годишно, той ще гуди въ джоба си за петъ години 75.000 л., защото трѣбваше да плаща годишно по 30.000 л. или всичко 150.000 л., а той ще плати сега

само половината — 75.000 л. и ако въ края на петата година рече да се оттегли, какво ще му направите? Ще му конфискуват залога 22.500 л., а той е взелъ отъ васъ 75.000 л. Какъ сте гарантирани вие? Какъ можете да правите тѣзи работи? Тѣй ли правите Вие съ своитѣ интереси? Вашъ интересъ да е, тѣй ли ще направите? Ваша къща да е подъ наемъ, тѣй ли ще я дадете: първитѣ петъ години да плаща малко, че по-посрѣ да плаща много? Ами ако умре прѣд-приемачътъ и прѣдприятието се унищожи? Ако той продължава първитѣ петъ години и слѣдующитѣ петъ години, и вземе тогазъ за вторитѣ петъ години по 10.000 л., 50.000 л., та всичко съ първитѣ 75.000 л. ставатъ 125.000 л., и въ края на десетата година гуди въ джоба си тѣзи 125.000 л. и си замине, какво ще правите по-нататкъ? Вашиятъ залогъ е недостатъченъ — той е едва 22.500 л. Какъ гарантирате вие интереситѣ на държавата? И можете ли да правите това? Даже и да не е за Ваша лична облага, а за облага на г. Генкова или на неговъ роднина, не е ли това оскотяване интереситѣ на казната, на държавното съкровище, не е ли поставяне на тѣзи интереси въ рискъ съ явно потъпкване същевременно на прѣдписанията на закона за публичнитѣ търгове. Нищо по-ясно отъ това. Звезкълци, шегги, масали тукъ не помагатъ: тукъ сме прѣдъ вида на изрично обвинение.

Говори ни г. Геннадиевъ за Стралджанското блато, говори ни за всичко, но не казва за туй, за което се обвинява той. Той тамъ се обвинява въ слѣдното. Чл. чл. 9 и 10 отъ закона за меритъ казва, че ще стане собственикъ който изсуши блатото, но слѣдъ изсушаването му. Значи, като изсуши блатото, тогазъ ще вземе онуй, което се яви — ниви и пр.; 10 години нѣма да имъ плаща даждия, а слѣдъ това ще плаща. Но не се казва, че прѣди да го изсуши ще взема дохода му. Пъкъ туй блато носи 5.500 л. годишенъ наемъ. Едно изчисление на единъ финансовъ чиновникъ, който е провѣрявалъ прѣзъ послѣднитѣ години получаванитѣ доходи бруто, доказва, че 22 хиляди лева се взематъ бруто доходъ отъ различни такси, които се събиратъ отъ селата за туй, за онуй — за рѣба, за косене, за бране трѣстъ и т. н. Защо давате вие тѣзи доходи на този прѣсущителъ да ги получава, да вземе 55.000 л. прѣзъ 10-тѣ години, додѣто се прѣсуши блатото? Този вашъ приятелъ, г. Станишевъ, може да е много интелигентенъ човѣкъ, добъръ вашъ приятелъ и много даровитъ; г. Станишевъ, когото срѣщаме и на друго мѣсто, въ изложението, може да е свършилъ съ дипломъ отъ първи разредъ — сѣ едно. Но защо давате на този приятелъ тѣзи 55.000 л.? Защото въ условията е казано тѣй: дава му се не само блатото, но и сухитѣ земи, които държавата е имала около това блато, съ изключение само на 2.000 декара — и то изключва се нѣщо, което е асдж на селянитѣ, а не на държавата. И ние ви обвиняваме, т. е. не обвиняваме, но констатираме единъ фактъ, че министерството незаконно е дало на тѣзи хора туй блато съ правото да бждатъ собственици, помъ влѣзатъ въ него, отъ деня на концесията да получаватъ всички доходи, да се ползватъ отъ него и отъ изсушенитѣ земи, а тѣй сжщо да се ползватъ и слѣдъ изсушаването, като остава на държавата само едно право: да вземе 2.000 декара отъ сухата земя. Защо да не вземе държавата всичкитѣ декари суха земя, питаме ние? Какъ му давате, заедно съ блатото, и друга суха земя да се ползува отъ тѣхъ? Защото законътъ казва, че прѣсущителътъ става собственикъ на изсушенитѣ земи, а не на блатото, докато то е блато. Ако то носи доходъ, дотолкозъ, доколкото може да се експлоатира, докато се прѣсуши, държавата ще го има и ще получава доходитѣ отъ него. Ето моята мисль. Ако той почне да го прѣсушава, и го прѣсуши скоро, то може да не донесе по 5.500 л., може да донесе 5.000, 3.000, 2.000 л. и въ послѣд-

нитѣ години при прѣсущаването само 2 л., но всички тѣзи доходи, които произлизатъ отъ самото блато, вие нѣмате право да ги отстъпвате, дотолкозъ, доколкото могатъ да се използватъ. Ето въ какво той се обвинява. На този въпросъ не ни се даде никакъвъ отговоръ.

Не ни се даде удовлетворителенъ отговоръ и на въпроса: какъ вие третирате съ фиктивни, несъществуващи лица? Вие давате това прѣдприятие на едно софийско дружество. „Е, кой ще дири сега това софийско дружество? Достатъчно е че то съществува“. Съществува, но го регистрироваха въ 1908 г. и никой не го знае. Но какъ вие давате концесия на едно дружество, което не съществува? Ние ви посочихме закона за общественитѣ прѣдприятия, създаденъ отъ васъ, който казва, че когато ще давате прѣдприятие на нѣкое дружество, колективно или анонимно, ще провѣрите, има ли то нѣкакъвъ статутъ, има ли нѣкакъвъ контрактъ, регистрирано ли е, че тогава да третирате съ него; недостойлно е за държавата да контрактира съ фиктивни лица. А когато давате концесия, дѣто личността на концесионера се взема въ смѣтка, Вие трѣбва да видите, отъ кого се състои туй дружество. Узнахме и ние, узнахте и вие отъ кого се състои, но въ 1908 г., когато дойде вече друго правителство да отнеме блатото. Регистрироваха се, и кои сж: Тани Пѣевъ, печетарьтъ, за който ви говори г. Данаиловъ, Петъръ Михайловъ отъ „Вечерна поща“, бившъ чиновникъ въ дружество „Балканъ“, инженеръ Станишевъ, а Хайдутова, който прѣдставлява туй дружество, нѣма го въ дружеството.

Това прави впечатлѣние на една компийска работа — контрактивана съ фиктивни лица. Г. министърътъ мисли, че това не е кабахатъ. Голѣмъ кабахатъ е, въ особеностъ когато се знаятъ отношенията на г. министра, които и той изповѣда, съ г. Станишева, съ г. Тани Пѣевъ и др. Негова длъжностъ бѣше да провѣри най-напрѣдъ, туй дружество съставено ли е, че тогава да влиза въ сношение съ него. Тази сжщата работа съ фиктивни лица се срѣща и въ аферата на Касонъ, едно лице, което не е стъпило тукъ, въ България, и нѣма намѣрение да дойде, което въ единъ капиталъ отъ 80.000 английски лири или 2 милиона лева, има само една акция за 25 л., защото такава участие има. Касонъ се прѣдставя отъ Ачкова тукъ, Ачковъ да го подпише, и Вие, г. Геннадиевъ, който познавате Ачкова, познавате ли Касона или не, да видите приказва ли по английски или не, и попитахте ли Ачкова: дѣ е Касонъ, или кадѣ ти е пълномощното; искашъ концесия за Касона, но азъ не го познавамъ. Ама Вие сте видѣли Маси. Добръ, дайте концесията на Маси, Маси е консулъ; но на Маси не бива да я дадете, давате я на Ачкова, съобщавате отъ министерството съ Вашия подписъ писма съ адреси до Касона въ Англия, а съобщавате на Ачкова безъ да има пълномощно, и въ края на крайщата се оказа, че Ачковъ има 999 пъти повече капиталъ отъ Касона. Касонъ има една акция, а Ачковъ има 1.000 акции за 1.000 лири. Мислимо ли е, че и Вие не сте били достатъчно прѣдвидливъ да помиришите, каква е тази работа, че Вие не знаете, какво прави Ачковъ въ този случай, че Касонъ не съществува, че тази работа не се касае да я уреди само Ачковъ и да се дадатъ на него облаги. „Че какво да го направя, казва, нѣма да го убия Ачкова!“ Кой ви иска да го убивате? Нѣма нужда, той Ви е приятелъ, нека Ви бжде приятелъ, но когато ще дойде да дѣйствува въ министерството като пълномощникъ, макаръ и народенъ прѣдставителъ, поискайте му пълномощното, и когато ще дадете концесия за тѣзи работи, попитайте каква гаранция дава личността на този Касонъ. На-ли казахте, че Ороздибакъ прави прѣдложение, но Вие не сте приели това прѣдложение, защото сте подозрѣли, че трѣбва да сж ортаци съ

онѝзи отъ фабриката „Принцъ-Борисъ“. Другъ единъ — казахте му името — и той билъ сериозенъ, много богатъ търговецъ, силенъ, съ около 500.000 л. капиталъ, също иска концесията, но и нему не сте я дали, защото сте подозрѣли, че тамъ сж онѝзи отъ „Принцъ-Борисъ“. Ами какъ сте се довърлили тогава на Ачкова? Той повече ли струваше отъ Ороздибакъ и другия търговецъ съ 500.000 л., и какъ Ви гарантира Ачковъ, че не е орждие на англичанитѣ отъ Варна? Ето сега ние знаемъ, че сжичитѣ хора, които сж тамъ, сж до единъ въ управителния съвѣтъ и тукъ въ Варна и новъ членъ е само Ачковъ, и когато се състави дружеството, показани сж 300.000 л. разходъ за концесията като вносенъ капиталъ.

А. Краевъ: 250.000 л.

Т. Теодоровъ: 300.000 л. или 250.000 л., азъ не гарантирамъ за сумата. — Тия работи съ шѣга не могатъ да минатъ тукъ. И тия работи сж вършени на върхъ денъ на Коледа, Министерскиятъ съвѣтъ е държалъ на Коледа постановление, и бързо-бързо, когато ще си отидатъ. Г. Генадиевъ, като говорѣ за суспендирането закона за чиновницитѣ на г. Данева, сравни това доста духовито съ обичая на не зная кои си ориенталци, които когато ще си отиватъ, се качватъ на конетѣ си и гърмятъ. И Вие сте гърмѣли тогава г. Генадиевъ, когато да си отивате, само че по-сполучливо — г. Даневъ правилъ това съ закона за чиновницитѣ, а Вие сте гърмѣли за концесии на края, при Вашето отиване. Бива ли така да се гърми? На 5 януарий 1908 г. Вие сте дали едно писмо, което не е минало прѣзъ Министерския съвѣтъ, и сте разширили концесията. Ами тия работи съ масали тукъ не минаватъ, тия работи искатъ обяснения. И когато единъ скромненъ народенъ прѣдставителъ си позволи да Ви попита: „Г. Генадиевъ, какъ обяснявате това?“, Вие отговаряте: „А-а-а! Не трѣбва да се залавяте изеднѣжъ за тия работи. Направихъ го тъй, както го направихте и вие.“ То не е отговоръ.

Свършвамъ, г. г. народни прѣдставители, като говорихъ колкото за да ви покажа, че има — ето единъ, два, три — случаи, които искатъ обяснение, които не могатъ да се свършатъ само съ това, да се удари г. Генадиевъ по гърдитѣ, както въ циркъ „България“, и да каже: „Азъ за България живѣя, азъ съмъ честенъ човѣкъ“. Всички, които не сж осждени, сж сж честни. Ние не ви казваме противното, но ви искаме отчетъ за дѣлата ви, недѣйте се сърди на насъ. Работата, която ние вършимъ тукъ, не е лична работа, въ джеба ми нищо нѣма да влѣзе, да се потя сега да говоря и да бѣде прѣдметъ на вашитѣ стрѣли, нападки и духовитости и на стрѣлитѣ на вашитѣ. Това менѣ не ми е никакъ приятно; азъ можехъ прѣспокойно да си дрѣма на една скамейка и да гледамъ джумбушъ, защото управлението е на тѣзи господа (Сочи болшинството), тѣ носятъ всичката отговорностъ; но азъ мисля, както винаги, така и този пътъ, да си изпълня дълга, както го разбирамъ, защото тукъ не върша моя работа, нито мой капризъ, а върша работа, която ми е довѣрена отъ българскитѣ избиратели, на които искамъ да остана вѣренъ. Достойното служене на България не се заключава само въ бравирание на законитѣ и вършене на героически работи въ мирно врѣме, но въ вършене съ по-голяма скромностъ по-спокойна и по-сериозна работа.

Свършвамъ съ това, г. г. народни прѣдставители, за да зачекна единъ послѣденъ въпросъ, и подиръ това напушамъ трибуната. Г. д-ръ Гудевъ, който не се яви тукъ сега — виждате, че азъ говорихъ по нѣколко думи почти за всички бивши министри; за г. Халачева нѣма нужда да кажа нищо, знаа, че и други ще се спратъ върху всички тѣзи точки, но

азъ ще кажа само нѣколко думи за г. Гудева — е пратилъ тукъ нѣколко кжѣи обяснения, и хубаво е направилъ, защото той не може да даде никакви обяснения. И, може-би, той ѣ най-скромниятъ отъ всички въ това отношение, че поне не осжърбява хората и не идва тукъ, за да ни насоли и той и да си отмѣсти на насъ, задѣто сме направили тази анкета. Той казва, чисто и просто: „Азъ не мога да дойда въ Народното събрание, азъ не мога да разбера въ какво се обвинявамъ“. Това е присторено, че не може да разбере въ какво се обвинява. „Ако е, казва, затуй, което е написано на еди-коя си страница отъ доклада на анкетната комисиия, то азъ съжалявамъ много, че не мога да дамъ публично отчетъ, какво съмъ правилъ съ фондоветѣ, защото мисля, че това не е мое право“ — да може да дава отчетъ.

Г. г. народни прѣдставители! Не съмъ азъ, който ще искамъ отъ хората, които получаватъ тайни фондове, да дадатъ публично оправдание за тѣхъ. Който прослѣди моитѣ рѣчи въ Народното събрание отъ 1894 г. насамъ — само една сесия съмъ азъ пропусналъ, а въ всичкитѣ други съмъ участвувалъ, за частие или за нечастие, по-скоро за нечастие, защото сигурно това ме е остарило повече, отколкото ако не бѣхъ народенъ прѣдставителъ, и въ особености въ едно Събрание, каквото бѣше XIII-то — ще види, че азъ съмъ говорилъ за много работи и не съмъ избѣгналъ да не се произнесе нито по единъ въпросъ, но никога не съмъ претендиралъ, нито бидейки на властъ, нито въ оппозиция, че министърътъ, който получава тайни фондове, трѣбва да излѣзе да ги оправдае прѣдъ камарата, както го претендираха вашитѣ приятели и други приятели. Но едно нѣщо азъ съмъ подразбиралъ винаги — че този, който получава тайни фондове, нѣма право да ги тури въ джеба си. Може да ги употреби по свое усмотрѣние, като единъ добъръ администраторъ, като единъ почтенъ човѣкъ, като единъ честенъ министъръ, каквото се прѣдполага всѣки единъ, щомъ дойде на туй мѣсто по добърното на избирателитѣ и по назначението на държавния глава; но едно право нѣма министърътъ: да вземе фондоветѣ и да ги гуди въ джеба си. И всѣки пътъ, щомъ може да се установи, че министърътъ ги е вземалъ за себе си и ги е употребилъ за своя полза, той е крадецъ — извинете за думата, не щѣхъ да кажа крадецъ — той взема общото благо и го гужда въ джеба си, злоупотребява съ него.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Той е крадецъ.

Т. Теодоровъ: Не, съ думата крадецъ се очертава друго — той взема една вещь отъ владѣнието на другото и я туря въ джеба си, а тукъ има присвояване или злоупотребяване. Ние наказваме всѣки единъ чиновникъ, какъвто и да е той, даже за 10 л., които е взелъ отъ общитѣ пари и ги е употребилъ за себе си, и даже когато ги е върналъ, пакъ го наказваме, само че по-леко. Е ли друго-яче за министра, който разполага съ фондоветѣ? Не, защото ако се приеме, че министритѣ могатъ да взематъ фондоветѣ и да ги турятъ въ джеба си, тогазъ ще излѣзе, че министритѣ иматъ тази привилегия въ нашата страна да си увеличаватъ заплатата колкото щатъ. Да речемъ, г. Малиновъ ще гуди въ джеба си фондоветѣ, които му даваме, отъ 120.000 л. годишно и ще си направи заплатата, която е 15.000 л. по бюджета, 135.000 л., и каквото ще харчи, то ще бѣде като стъ себе си. Не може такава нѣщо. Министритѣ сж чиновници, тѣхната заплата е опрѣделена въ бюджета и тѣ не могатъ да я увеличаватъ по този начинъ. Сжщо така, и когато ще получаватъ дневни, ще ги получаватъ по опрѣделение отъ другаритѣ си възъ основание на закона, но по-много не. И това е ясно, ми се струва, ако вземемъ самия

законът. Чл. 59 от закона за отчетността по бюджета казва, че министрите не могат да разходват парите на хазната, освен за целите, за които се гласуват; тайните фондове, казва законът — и сегашния, и по-напредният закон са еднакви — се изразходват — заблуждете тази дума, не се присвояват — а се изразходват със съгласието на Министерския съвет. Значи, трябва да се разходват, само че той, който ги разходва, може да не ги изразходва умносно, или разумно, но в джеба си да не ги гужда. Щъл да ги даде на Ивана, вместо на Петка — негова работа; щъл да плати на Петка, вместо на Христа, за известна услуга — негова работа; щъл да плати за една услуга 1.000 л., вместо 500 л. — негова работа, защото услугите не могат да се контролират, тѣ са от особено естество, но не да гужда фондовете в джеба си. Това е ясно. Констатира ли се, че ги е гудил в джеба си, ще трябва да се съди и осъди за нарушение на чл. 59 от закона за отчетността по бюджета, който казва, че министърът има право да разходва тайните фондове, но не и да ги присвоява.

Е добър, какво е правил г. д-р Гудев? Вие го знаете г. г. народни представители, нѣма да го чета; то е изложено тук, в доклада, стр. 29 до 39 — 10 страници. Г. Гудев е бил министър от м. март 1907 г. до 16 януарий 1908 г. — бил е министър около 10 месеци. За 10 месеца този господин икономисал едвам-едвам 241.208 л. от фондовете и си ги е взел за себе си. Ако бѣше стоял още една година министър, щѣше да бѣде доста богатичък човѣкъ; както виждате, той е станал вече половин милионерин със тѣзи похвати. И искате послѣ хората да не говорят лошо за министрите, и да не се възмущават, и да не искат държавен съд, държавно изслѣждане! Какво е правил г. д-р Гудев? Въ м. априлий 1907 г. взел 37.500 л. по платежна заповѣд № еди-кой си от фондовете и ги внесъл въ банката, събрал ги, записал ги въ една особена партида на негово име; на м. юлий или август изтегил слѣдующата платка от 37.500 л. — гудил и нея там, въ банката, на своята сметка; на слѣдующото тримесечие, пакъ сѣ въ началото, вземал си другите 37.500 л. златни, събрал ги въ банката и ги гудил на активъ; на м. януарий слѣдующата 1908 г., понеже фондът се намалил — друго правителство ще дойде, намалили го на 50.000 — още въ началото на месеца изтегил 12.500 л., които тоже заминал въ сметката си. Това е се активът. Въ тази сметка, която е въ банката, само тѣзи пера фигурират. Но има и други. Какви сж? Въ парламента се гласува прѣз февруарий 1908 г. единъ законъ, съ който, поради извънредните събития, се туриха на разположение на министра на вътрѣшните работи 300.000 л. за организиране полиция за обществената безопасност; казано е, че и тѣзи пари ще се оправдават по една наредба, която ще се изработи от Министерския съвет по предложение на министра на вътрѣшните работи. Наредбата не станала наврѣме, забавила се — нѣма да се впускамъ въ подробности, тѣ сж изложени въ доклада. Взема негова милост и от тѣзи пари тегли 65.000 на еди-кой си дата съ платежна заповѣд и я внася на сметката си. Тѣ вече не се теглят на дати — когато колкото иска може да си изтегли. Единъ път изтегил 65.000 л., другъ път — 40.000 л., и т. н., и по този начинъ тѣзи пари, които е взел от фонда, съ тѣзи, които е взел от тукъ по параграфа за организация на полицията възлизат на 403.000 л. На тая страница сж само тия пера. Но за да видимъ, че това сж тия пера, нѣма нужда да се бавимъ; тѣ сж записани въ банката и всичките сж по платежни заповѣди, които отиват въ Сметната палата, та виждаме от дѣ сж взети; тѣ не сж вложени частни пари, а сж от хаз-

ната. Има едно перо, което не е от хазната; то е от 16 август 1907 г., внесено от този сжщия г. Тане Пѣевъ, който е изтегил 900.000 л. за печатани материяли, за които говори г. Данаиловъ, и който е внесъл по тая сметка на името на д-р Гудева 15.000 л. Тия пари трябва да сж частни; прѣдполага се, че г. Тане Пѣевъ, трябва да е имал да дава на г. Гудева и му е внесъл тамъ на сметката тия 15.000 л. Тая е единичката сума, която има частенъ пронаходъ; другите сж държавни пари.

Сега да видимъ какво сж станали тия пари. Обръщаме на срѣщната страница и четемъ на сжщата дата, на която сж внесени 37.000 л., напр. — азъ ще говоря съ примѣри; тукъ числата и датите сж излишни. На сжщата дата, като внася 37.000 л., пише на банката: „От моята сметка внесете 30.000 л. въ Кредитната банка“. Очевидно е, че тия пари сж внесени от тия 37.000 л. И защото е внесъл само толкова, други суми нѣма тамъ, той се разпорежда да се вземат от тѣх и да се дадат на Кредитната банка. Нѣма нужда да се пита отъ какъ сж вземат тия пари; тѣ се вземат от актива, и остават още 7.500 л. Внасят се слѣдующите 37.500 л. въ банката и пакъ пише: „Внесете за моя сметка 30.000 л. въ Кредитната банка“, и остават вече 15.000 л.; послѣ внасят се 65.000 л. от фонда за организиране на полицията на обществената безопасност и той разпорежда само съ 53.000 л. от тѣх за разни лични свои нужди: едни да се внесат въ Кредитната банка, а други — въ Генералната, за да се платятъ нѣкои негови акции. И пише за какво сж, не го крие — единъ доста правдивъ въ това отношение човѣкъ.

М. Златановъ: Остава си и визитната картичка.

Т. Теодоровъ: И по този начинъ парите от актива и парите от пасива се уравнисяват. Като извадите сумите по чековете, които сж дадени на кюстендилския окръженъ управител, на софийския градоначалникъ, на видинския окръженъ управител и пр., единички суми, които, внесени въ банката, не може да се намѣри за какво сж дадени, и като извадите сжщо и тия, които е взелъ за себе си срѣщу негови чекове, всичките тѣ възлизат на 44 хиляди и нѣколко стотинъ лева, и които, очевидно, сж били изразходвани за обществени цели; всичкото друго, което остава е отишло за лични нужди на П. Гудевъ.

Какви сж сумите, които сж въ банката и какъ сж отишли? Прѣсметнати споредъ доклада — хайде да не ги излагамъ подробно въ коя банка колко пари — тѣ сж отишли ето въ какво: (Чете) „Като резюмира изложеното до тукъ, изпълнителната комисиия намира, че бившиятъ министър-прѣседателъ г. д-р П. Гудевъ, прѣзъ врѣмето на своето 10½-месечно управление на Министерството на вътрѣшните работи (отъ 5 мартъ 1907 г. до 16 януарий 1908 г.), злоупотребявайки съ сумите, които сж му били повѣрени за разпореждане по службата си отъ безотчетния фондъ (125.000 л. златни) и отъ свѣрхсметния кредитъ за организиране на полицията на обществената безопасност (300.000 л. златни) е изтегилъ отъ ковчежничеството 403.872-55 л., отъ които е употребилъ за свои частни нужди и присвоилъ съ лична користна, пѣлъ: а) 189.711-80 л. златни въ пѣтни книжа и пари, вложени въ Кредитната банка; б) 3.000 л. за акции въ Генералната банка; в) 30.378-80 л. внесени чрезъ чекове въ постройката на съдружническата съ брата му Ст. Гудевъ къща въ София; г) 17.053 л. за изплащане дълговете му къмъ Д. Петковъ; д) 1.460-35 л. изтегилъ, когато не е билъ вече министър, или всичко 241.208-05 л. най-малко.“

Значи, виждате, че тия суми сж отишли: едни въ Кредитната банка, други — въ Генералната банка, за да си изплаща г. д-р Гудевъ облигациите, или пъкъ за построяване на къщи. Отдѣ се вижда, че сж

отидели за него? Може-би въ Кредитната банка да е давалъ други чекове за изплащане нужди на държавна служба, напр., да се плати нѣкоя сума въ Берлинъ или Лондонъ? Имаше заведено едно углавно дѣло въ окръжния съдъ, подъ № 388/909 и комисията взе това дѣло и въ него намѣри, че негова милостъ едновременно съ това, щомъ се туря фондътъ въ негово разположение, купилъ си български държавни книжа за половинъ милионъ лева. По-рано ималъ внесени 29.000 л., които е прѣвелъ отъ банката, но купилъ за половинъ милионъ лева, и други книжа за 50.000 л., така щото, ставатъ 550.000 л., и като си внася паритѣ тамъ, той си изплаща облигациитѣ, защото него сж задължили съ стойността; като внася всичкитѣ суми, които той взема, тѣ не сж дадени за други цѣли, а чисто и просто да си плати облигациитѣ, а тѣ сж на негово име. Подирѣ, ликвидиралъ е смѣтката, взелъ си облигациитѣ и тия пари сж отишли въ джеба му по-подиръ, разумѣва се, не когато е билъ още министъръ. Знае се защо е писалъ въ Генералната банка тя да плати 3.000 л. — „Да платите, казва той, моитѣ акции, които имамъ въ дружеството за търговия и индустрия“; тѣ сж платени за негови акции. Значи, и тамъ сж купени акции.

Сега, идатъ други суми, които сж дадени за кжщитѣ. Това стана явно отъ слѣдующето. Има цѣль редъ лица: на Теофила Смиловъ — 2.000, 3.000, 5.000 и т. н.; има редъ чекове, издадени на заповѣдъ на това лице. Комисията, естествено, се заинтересува да узнае, кое е това лице Теофилъ Смиловъ; може-би е нѣкой агентъ на министерството, та му е давалъ пари. Нищо по-естествено отъ това. Но узнава се, че Смиловъ е билъ майсторътъ, който му е правилъ кжщата. Комисията повика чрѣзъ градоначалника Смилова и го попита: За какво е получилъ тия пари? — „Бѣхъ неговъ прѣдприемачъ“. — „Какво си му правилъ“? — „Кжщи“. — „Дѣ ти е смѣтката“? — „Ето я“. И въ нея сж записани всички суми, изтеглени съ чекове.

М. Златановъ: Точно.

Т. Теодоровъ: Точно сж поставени. — Нѣма никакво съмнѣние, че Теофилъ Смиловъ е взелъ паритѣ за построяване на кжщитѣ. — Въ смѣткитѣ фигурира сжко Леонъ Фрай, че е получилъ 3 хиляди лева. Комисията попита частно Леона Фрай: „Каква работа сте имали съ г. Гудева, та сте взели 3.000 л. — за полицейски услуги ли?“ — „Ха, пази Боже, не съмъ ималъ такава нѣщо, казва, ами продадохъ му мобили“. — „Отъ кждѣ сте взели паритѣ“? — „Отъ банката“. — Въ банката асж чекътъ разписанъ. — Антонъ Хабалъ: „Какво му правихте“? — „Тапети въ кжщата“. — „Нѣкой си Вацлавъ Батекъ: „Какво му правихте“? — „Каменни материяли му доставихъ за кжщата“. — Намѣри се, че всичкитѣ сж работили на кжщитѣ му. Комисията взе тази книжка отъ майстора, въ която стои тоже записана тази сума. — Г-жа Ризова на два пѣти е получила 17.000 л. и нѣщо. Тя е била питана частно по-напрѣдъ, когато се гледаше дѣлото въ окръжния съдъ, за какво ѝ сж дадени паритѣ, и тя е казала: „Той имаше да дава на мжжа ми и затова ми ги даде“, и тѣ очевидно не сж изразходвани за държавни цѣли. Но, à la rigueur. Ако тѣ не сж пари за дългъ на г. Гудева, ако сж пари, дадени на г-жа Ризова, подарени макаръ, азъ пакъ ще се съглася да считамъ, че може-би тя е имала нѣкаква заслуга и той ги е платилъ отъ фонда; но ако е за негови лични дългове, очевидно е, че той ги е присвоилъ. Ние не искахме да питаеме повече върху тая сума, а останаме съ свѣдѣнията, които имаме отъ окръжния съдъ, тъй като ние не искахме сега да безпокоимъ г-жа Ризова.

Та по тоя начинъ, като се събератъ тия три суми, внесени въ банкитѣ, и сумитѣ, които е броилъ за

кжщитѣ, и какво е внесълъ за изплащане дълговетѣ си, излизатъ 241.000 и нѣколко лева.

И най-послѣ има една сума, която тоже е не малко курioзна. Като изтеглилъ неговъ милостъ отъ този фондъ, всички споменати суми, и когато вече падналъ отъ министерството, все таки ималъ е да получава още единъ остатъкъ отъ 1.460'35 л.; тѣхъ не билъ довелъ. Поредъчността, лоялността изискваше тия пари, като сж артисали отъ този фондъ, да не ги взема, защото той знае отъ какъвъ произходъ е този фондъ, освѣнъ ако мисли, че сж остатъкъ отъ паритѣ на Тая Пѣевъ — само тогава има право. Но той чакъ на 11 августъ 1909 г. отива и си ги взема. Тѣ сж стояли въ банката и тогава, когато ние правѣхме анкета и даже прѣди да правимъ анкета, той отива, безъ да бѣде министъръ, и прибира колкото сж останали. Нѣма съмнѣние, че тия пари, които той е взелъ, сж злоупотрѣбление. Още когато бѣше министъръ, той можеше да ги вземе, но това не можеше да направи, когато не бѣше министъръ.

Сжщата работа е станала и съ фонда на Петкова: каквото е артисало, прибралъ го е г. Константинъ Панайодовъ; послѣдниятъ, като настояникъ, слѣдъ смъртта на Петкова, приключилъ смѣтката, отишълъ и прибралъ сумата.

При това положение може ли да се обвинява г. д-ръ Гудевъ, че е злоупотрѣбилъ съ фондовѣтъ? Азъ мисля, че въпросътъ не търпи отрицателенъ отговоръ. Той имаше право да ги употрѣби по свое усмотрѣние, но да ги изразходва. Ако се установи, че ги е взелъ да си плати кжщитѣ, за себе си или за брата си, че ги е взелъ да си купи облигации — тамъ да ме извинява: то е вече съвсѣмъ явно присвояване на държавни срѣдства. Никой народъ, никоя държава, никой парламентъ не може да позволи подобно нѣщо на единъ министъръ. Той може да изхарчи 300.000 л., ако му дадатъ да ги изхарчи, но да ги изхарчи и благоразумно и неблагоразумно — то е актъ на управление. Той не може да ги туря въ джеба си и да ги присвои, защото въ първия случай нѣма никаква лична користъ, нѣма лично обогатяване, но въ втория, очевидно е, че има такава. Това, споредъ мене, не влѣче само гражданска отговорностъ, а съставлява прѣстѣпление, защото е нарушение на чл. 59 отъ закона за отчетността по бюджета, и вие виждате, защо нарушението на законитѣ трѣбва да се счита нарушение на конституцията; защото, ако не бѣше така, чл. 155 въ послѣдната си частъ, която казва: „за нанесена врѣда за лични цѣли“, нѣмаше да има никога приложение. Това може да стане само при нарушение на законитѣ, а не при нарушение на конституцията.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ, поради късното, напрадно врѣме и нуждата да се даде мѣсто и на други, и поради прѣдписанията на нашия правилникъ и по желанието на г. прѣдседателя, сврѣшвамъ бѣлѣжкитѣ, които мислѣхъ въ най-малкъ размѣръ да ви прѣдставя. Тѣзи бѣлѣжки прѣдизвикватъ обяснение, както и бѣлѣжкитѣ, които другитѣ г. г. народни прѣдставители направиха. Ако обясненията на г. г. бившитѣ министри могатъ да ни задоволятъ, да ни убѣдятъ, че всичко това подлежи на забравяне, че това сж дребни работи, че това и други сж правила и други ще правятъ, и вие можете, ние можемъ да се съгласимъ на това, разбира се, че тогава нѣма да дадемъ уважение на прѣдложението на г. Краева. Ще кажемъ: било какво било — нѣма да се занимаваме съ тѣзи дребули. Но ако ние чувствуваме, не че господата иматъ голѣми заслуги — това приемамъ — не че тѣ не сж честни хора — и това приемамъ — но, че тѣ сж тѣпкали законитѣ и конституцията съзнателно и прѣдизвикателно, ние, ми се струва, нѣмаме право, безъ да напѣрбимъ собствена си честъ и собственитѣ си задължения, безъ да се провинимъ въ прѣстѣпление на нашия дългъ, да

минемъ това мълкомъ и да го забравимъ. Нека не ми се сърдятъ господата, ако ние въ такъвъ случай ще бъдемъ принудени да дадемъ ходъ на тази жалба по-нататъкъ, безъ, разумѣва се, да прѣдрѣшаваме съ това резултатитѣ и. Г. Геннадиевъ ви каза: азъ нѣма да се уплаша, ако вие рѣшите това. Знаемъ, Вие сте неустрашимъ борецъ — това вече се каза вчера. И ние не искаме да плашимъ никого. Най-послѣ всѣки човѣкъ носи отговорностъ за дѣлата си и нѣма защо да се плаши, когато му искатъ обяснение върху извършеното отъ него. Но нека г. Геннадиевъ, който присѣтствува тукъ, и неговитѣ другари, да се откажатъ да мислятъ, че туй, което азъ говорихъ днесъ, че онова, което сме установили при съставянето на доклада, че онова, което сме писали или разказали по-рано, че това, което азъ върша, както и другаритѣ ми — гарантирамъ за това — вършимъ го отъ злоба къмъ тѣхъ, или че мислимъ, че тѣ ни прѣчатъ, за да станемъ министри — отъ жажда, казва, и отъ алчностъ за министерски постъ. Г-да! Азъ и на прѣдъ ви казахъ, че вие да-ли сте искали, или да-ли сте се отказали отъ министерски мѣста или не, нѣма доказателства много явни; но че азъ не съмъ искалъ това, има достатъчно доказателства. И не отъ завистъ къмъ вашитѣ заслуги: азъ желая да има въ България много хора, които иматъ заслуги. Тѣ нѣма да надминатъ моитѣ заслуги, защото моитѣ сж твърдѣ малки и азъ не претендирамъ да не остава нѣкого прѣдъ мене си. Но съгласете се, че ние имаме право да служимъ на тая земя честно, съ достоинство, безъ самоунижение, безъ унижение на народа и безъ страхъ отъ васъ, че ще си спечелимъ вашето негодуване, че ще си спечелимъ вашето огорчение. Азъ съмъ свидѣтель на туй, което се говорѣше, казваше и обсъждаше въ анкетната комисия прѣзъ цѣлото лѣто, и азъ мога да увѣря тия господа, които се явиха съ такава жлъчь противъ насъ вчера, онзи денъ и по-опзи денъ, че комисията имаше по-малко грижа да издири прѣстѣпленията, отколкото да не я обвинятъ въ пристрастие, и че въ срѣдата ни много пѣти, при разискванията на много въпроси се чуваха гласове, за да извинятъ, да оправдаятъ да обяснятъ нѣкои отъ вашитѣ дѣла, голѣма частъ отъ които ние оставихме на старца по съображения, че ги намирахме или по-маловажни, или пъкъ защото не прибавяха нѣщо къмъ това, което вече знаемъ. Нека не бърза, обаче, г. Шипмановъ, да мисли, че ние, като сме казали само това, сме го очистили, та сме казали, че нѣма нищо. Ние не претендираме, че сме разслѣждали всички дѣла на бившето министерство. Онова, което можахме да разслѣдваме, трѣба да се приеме, че е добро; обаче туй, което мисли обществото, че ние сме прѣгледали всичкитѣ архиви на управлението, че сме разровили всичко, не е истина, не бѣше по нашитѣ сили: ние, колективно учрѣждение, додѣто се съберемъ, додѣто разискваме, додѣто всѣки изучи прѣдмета си, додѣто намѣри книгата — единъ хаосъ голѣмъ; не можешъ да ги намѣришъ — изминаваше се врѣме; ние бѣхме поставени въ твърдѣ неблагоприятни условия да работимъ и ние изработихме това. Може да не е достатъчно, може да има грѣшки въ него — всѣко човѣшко дѣло може да има грѣшка. Но тамъ нѣма ни най-малко *parti pris*: отъ всѣко дърво да правимъ стрѣла. Туй е вѣрно за комисията; това, мога да го кажа публично, е вѣрно за туй Народно събрание и за туй правителство. Двѣ години се колѣбаха тия хора, двѣ години се колѣба този парламентъ да се занимае съ тази твърда неприятна работа за всѣкого.

Нѣкои отъ мнозинството: Не сме се колѣбали.

Т. Теодоровъ: Азъ мисля, че се колѣба не въ тази смисълъ, че мислѣше да изостави въпроса, не, защото азъ съмъ свидѣтель на туй, което вие тукъ сте говорили, че желаете да анкетирате, но вие оста-

вихте у нѣкои едно колѣбание въ смисълъ, че се бавите искахъ да кажа, защото тя е една неприятна работа. Да, тя е една неприятна работа, обаче, ние сме длѣжни да се справимъ, тѣй добръ съ неприятнитѣ работи, както и съ приятнитѣ. И, ако искате, всички работи, които вършимъ тукъ, не сж твърдѣ приятни: и когато данѣци налагаме, и когато опозиционери съ правителствени се караме и се прѣпираме, и когато губимъ и здраве, и часове, и прѣди вечеря, и слѣдъ вечеря, засѣдаваме и въ празникъ, и въ дѣлникъ, ние носимъ единъ тежъкъ трудъ, за който признателностъ не сѣществува и не трѣба да я искаме и да я търсимъ другадѣ, освѣнъ въ своитѣ собствени съвѣсти и въ нашето съзнание, че изпълняваме дълга си на честни хора.

Каза се нѣщо по адресъ на бившето правителство, изтъкна се тукъ, даже и въпросътъ затуй, което правителството прѣди г. Данева е направило — за нѣкакви ангажменти съ Русия, за свързване на тѣхнитѣ рѣцѣ, за че тази нота отъ 11 юлий била отговоръ на нѣкакъвъ си мемоаръ на противната страна. Всичко това бѣше свършено излишно. Всичко това бѣше отъ личенъ характеръ. Имаше желание да задирятъ, имаше желание именно у обвиняемитѣ да си отмѣщаватъ на анкетната комисия. Но което е още по-лошо, то е, че всичко това бѣше лъжовно, невѣрно. Г. Даневъ бѣше засегнатъ прѣко; той е въ състояние да се обясни; но азъ едно нѣщо положително зная, че не е вѣрно, какво тази нота на Делкасе е отправена въ слѣдствие мемоара на г. Рачо Петровъ, защото мемоарътъ на г. Рачо Петровъ, който г. Мипевъ има въ прѣводъ на френски въ рѣцѣтъ си, е отъ августъ мѣсецъ 1903 г., а нотата е отъ юлий; слѣдователно, не могатъ хората да отговарятъ въ юлий на единъ мемоаръ, който е подаденъ въ августъ. Въ това отношение паметъта на г. Рача Петровъ му е измѣнила. Не е вѣрно, че въ тази нота се говори за нѣкакви задължения, поети отъ г. Данева по-рано, защото, като чета самъ нотата, виждамъ, че не се говори въ нея за задълженията на г. Данева и за нѣкакво прѣдательство по отношение на други държави, по които той е свързанъ, ами се говори за прѣдупрѣждения, които сж правени и нему и които правятъ сега, а между прѣдупрѣждение и съглашение има голѣма разлика. „Повтаряме — казано е тамъ — и на г. Петровъ туй, което казахме на неговия прѣдшественникъ, че ако вие се впуснете въ една авантюра и пр. и пр.“ Защо тогава вие, които сте обвиняеми тукъ, си позволявате да твърдите явно невѣрни нѣща? Защо си позволявате да нападате честъта на другитѣ, които сж били прѣди васъ, и защо вие искате тукъ да се изтъкне като нѣкои спасители на отечеството въ противоположностъ на вашитѣ противници, които не сж, освѣнъ прѣдатели? За прѣдатели, за хора, които продаватъ своето отечество, като го ангажиратъ съ нѣкакви връзки съ чужда държава, за слѣпо орѣдие на друга държава, и за хора, които се хранятъ отъ чужди казани, се е говорило много, но врѣме е вече да излезне отъ политическия пазаръ тази шашърма: да дѣлимъ българскитѣ партии на прѣдатели и на отечествоспасители и да считаме, че патриоти сж само онѣзи, които създаватъ бурни врѣмена, които създаватъ военно положение, които импровизиратъ бѣсилки, които създаватъ кървавитѣ събития, и по-напрѣдъ, и сега, по улицитѣ, и по военнитѣ сѣдилища, и на изборитѣ, и да не говоримъ вече освѣнъ съ едно взаимно почитане. Ако ние сме ваши политически противници, не е въ това нашето различие, че ние прѣдательствуваме, че ние не желаемъ доброто на нашитѣ съотечественици отвѣдъ Рила, че ние не искаме да имъ помогнемъ, че ние не ги обичаме, че ние ставаме чуждо орѣдие, а пъкъ вие сте, които ги обичате и се грижите зарадъ тѣхъ, и че вие можете при всѣки случай да ни изтъкнете ва-

нитѣ заслуги на отечествоспасители и нашето недостойнство на прѣдатели. Мисля, че никой отъ насъ не е извършилъ прѣдательство, никой отъ членоветѣ на тѣзи партии, които вие наричате прѣдателски, не е прѣдательствувалъ и никой отъ тѣхната срѣда нѣма да бѣде прѣдатель. Всички ние, обаче, сме разбирали отечественото благо малко по-иначе отъ васъ. Ние не сме обичали отечеството по-малко отъ васъ, но ние искахме да му менажираме катастрофитѣ, които вие създадохте, искахме да му менажираме жертвитѣ, които вие взехте тукъ и които дадохте тамъ. Вие спасявахте тамъ нашитѣ съотечественици нѣколко години, вие похарчихте тукъ милиони, вие създадохте тукъ нови данѣци, вие направихте единъ бюджетъ, на който алюра не можеше да спратъ поне тѣзи господа — не зная въ бждѣще да-ли ще можатъ да го спратъ други. — Вие направихте живота на гражданитѣ тукъ скѣпъ и прѣскѣпъ и поминѣка имъ мѣченъ; разбира се, безъ да го желаете. Но съ една политика, инспирирана отъ неумѣстенъ страхъ, за който говорите, инспирирана отъ едно неумѣстно прѣувеличение собствената сила на България, обзети отъ слѣпотата, ще кажа азъ, или може-би отъ невѣжество, или неразбиране международното положение, докарахте да даваме само жертви тамъ и да намалимъ българското население въ Македония най-малко съ $\frac{1}{3}$, както всички го признавате. Биха се едни други, изтрѣбяхаха се взаимно, убиваха ги и турцитѣ и, струва ми се, това взаимноизтрѣбление и изтрѣбление, макаръ въ по-малка степенъ, продължава и днесъ. Ние не можемъ да кажемъ, че това вие го желаете, не можемъ да кажемъ, че вие сте прѣдательствували — това е далечъ отъ моята мисль; ние признаваме, че въ това отношение вие сте такива же патриоти, както и ние, но ние ви отричаме правото да обвинявате насъ, когато ние мислимъ и казваме, че България трѣбва да се управлява иначе, споредъ своята конституция и своитѣ закони, че България трѣбва да се управлява мѣдро, свободно, безъ притискане, безъ опека отгорѣ, безъ налагане волята отгорѣ и безъ импровизирване на такива държавници, като г. д-ръ Ивана Шишмановъ, който не разбира кое е нарушение на конституцията и кое не е; тѣй искаме ние да се управлява България и въ това отношение мислимъ, бидейки еднакво патриоти като васъ, че ние служимъ на тази България и искаме да ѝ служимъ съ по-голъма полза, съ по-голъмо достойнство, отколкото васъ. Недѣйте, прочее, обвинява насъ. Влѣзте въ ролята си и защитете себе си, оправдайте се отъ това, въ което ви обвиняватъ, и азъ съмъ единътъ, който ще се радвамъ — ще се радвамъ затуй, защото, колкото по-малко прѣстъпници се докаже, че сж стоели на тази маса (Сочи къмъ министерската маса), толкова повече се издига престижа на парламента и на министерското достойнство; а ние имаме нужда да издигнемъ този престижъ, защото днесъ България, ако има да страда отъ едно голѣмо зло, то е загубването на престижа на министерствата и на парламента; има нужда да върнемъ на този народъ вѣрата въ моралната сила на неговия парламентъ, въ моралната сила на неговитѣ правителства и да направимъ, щото народътъ винаги да държи отговорни министритѣ за дѣлата на страната, но да ги държи саламъ и да плаща по заслуги, а не да се смѣсватъ честнитѣ служители на страната съ онѣзи, които не мислятъ освѣнъ какъ по-добре да си напълнятъ джебоветѣ.

И въ този редъ на мисли азъ желая, щото г. г. бившитѣ министри да се обяснятъ и върху друга една точка, релевирана въ доклада. Говори се заради тѣхъ, изтъкнати сж по този прѣдметъ и документи, свидѣтели сж съврѣменицитѣ, че нѣкои отъ тѣхъ, за мнозина отъ тѣхъ, не за всички, прѣди да станатъ министри сж били съ твърдѣ ограничени ма-

териални ресурси, а слѣдъ като сж напуснали министерствата, оказва се, че сж спестили, икономисали твърдѣ много.

М. Златановъ: Милиони.

Т. Теодоровъ: Това бързо забогатяване на служба не може да се обясни, а всеобщо убѣждение е, че то сѣществува. Министъръ, който получава 15 хиляди лева заплатата и онѣзи пѣтни и дневни, които му даватъ — азъ съмъ билъ министъръ и съмъ ималъ пари само до 20 число; отъ 20 до 30 съмъ се намиралъ въ нужда; това мога да ви го изповѣдамъ — министъръ не може да икономиса „едвамъ-едвамъ за три години единъ милионъ“, или едвамъ-едвамъ за една година 241 хиляди лева. (Веселостъ) Това не може. Върху тази точка трѣбватъ нѣкои пояснения. Възможно е, ние българитѣ сме наклонни, като видимъ единъ човѣкъ облѣченъ въ нови дрехи и жена му въ копринена рокля, да го считаме вече човѣкъ съ 100 хиляди лева; а още по-малко по-народенъ като го видимъ, изеднѣжъ го облагаме съ 3 хиляди лева патентъ (Смѣхъ), като мислимъ, че той сигурно много печели; щомъ купи фаятонъ изеднѣжъ 3 хиляди лева патентъ. (Глъчка) Азъ бихъ желалъ тая точка да се разясни, защото тя има голѣмо значение за нашето общество. Не може единъ министъръ да каже: азъ не дължа да ви дамъ смѣтка за моето богатство. А, ще ме извините, дължите; вие трѣбва да стоите — както вие сте го казвали и изповѣдали и трѣбва да го направите — като подъ стѣкленъ калпакъ, всичко да се вижда: обществото желае да знае колко сте имали и съ колко сте свършили. Въ добавѣкъ, ние имаме единъ тактъвъ законъ, който ни дава право не само да ви питаме, отъ кѣдѣ и съ колко сте се обогатили на службата си, ами даже формално да ви притеглимъ подъ такава отговорност. Имаме право да попитаме, наприкладъ, г. Гудева: ние не виждаме отъ кѣдѣ Ви сж паритѣ, я ни кажете ти отъ кѣдѣ ги имате тѣзи облигации за $\frac{1}{2}$ милионъ, обяснете. Знаете нѣколкото документи, които сме прѣдставили при доклада — нѣма да говоря, защото въпросътъ има личенъ характеръ — тѣ трѣбва да ги обяснятъ, а не ние да ги обясняваме; ние колкото за да дадемъ началото, казахме си думата; тѣ да обяснятъ. Вчера само г. Генадиевъ засега мимоходомъ този въпросъ, но каза: „каквото спечеля го изяждамъ и по-много го ядатъ моитѣ приятели“. Не питаме колко печелите и колко отъ него Ви изядатъ приятелитѣ.

Х. Дограмаджиевъ: Кажете колко има.

Т. Теодоровъ: Азъ не мога да кажа.

Х. Дограмаджиевъ: Тогава, защо обвинявате.

Т. Теодоровъ: Азъ желая тѣ да кажатъ, че нѣматъ, и желая тѣ да обяснятъ този въпросъ,...

Х. Дограмаджиевъ: То е друго, кажете го.

Т. Теодоровъ: ... защото за нѣкои отъ тѣхъ ние сме посочили доказателства. Г. Дограмаджиевъ! Ако искате, можете да прочетете на края на доклада, въ допълнението му, разписката на генералъ Савова къмъ Стефановичъ; сжщо и нѣкои други данни. Това е тѣхна длъжностъ и азъ мисля, че за освѣтление на работата и може-би въ тѣхна полза е да се обяснятъ върху този прѣдметъ, който смушава и възмушава, ако щете, много хора въ обществото и може-би не съвсѣмъ напразно.

Съ това азъ изпълнявамъ моя дългъ и напускамъ трибуната съ спокойствие, че съмъ изпълнилъ дълга си на народенъ прѣдставител. Какъвъ ще

бже по-нататък изходът от гласуването на парламента, увѣрявамъ ви, че подиръ туй, което казахъ, ще ме интересува сравнително малко. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Прѣдседателъ: Желаетъ ли Събранието да се продължи засѣданието? (Никой се не обажда) По-

неже не желае, ще прѣдложи да се затвори засѣданието и да се продължи за утрѣ съ сѣщия дневенъ редъ. Моля, които приематъ това, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 10 ч. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ П. Ораховацъ.

Секретаръ: П. Паскалевъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.